

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOĞU TAŞRASINDA ERKEKLİK HALLERİ: SESSİZ
AĞLARLA İŞBİRLİĞİ VE ERİL PAZARLIK

Yüksek Lisans Tezi
Emin Sayır

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ PROGRAMI

Danışman:
Prof. Dr. Çağlayan Kovanlıkaya

Haziran – 2022

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**DOĞU TAŞRASINDA ERKEKLİK HALLERİ: SESSİZ
AĞLARLA İŞBİRLİĞİ VE ERİL PAZARLIK**

Yüksek Lisans Tezi
Emin Sayır

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ PROGRAMI

Danışman:
Prof. Dr. Çağlayan Kovanlıkaya

Haziran – 2022

17.06.2022

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

ÖZET

Eril lehine mevcut toplumsal cinsiyet ilişkileriyle bağlantılı olarak inşa edilen erkek cinsiyet kimliği, tahakküm ilişkileri içinde hegemonik erkekliğin kurduğu egemenlik aracılığıyla farklı biçimlerde inşa edilmektedir. Bu inşa toplumsal ve kültürel belirlenimler çerçevesinde gerçekleşmekte ve farklı tarih ve toplumlarda farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıklar göz önüne alınarak bu tez çalışması Van'da yaşayan homoseksüel ve heteroseksüel erkeklerin toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde inşa ettikleri erkek cinsiyet kimliğinin inşasını sorunsallaştırmaktadır. Erkeklerin cinsiyet kimliğini inşa ederken gerçekleştirdikleri pratikler (denetleme, dışlama, dayanışma) ile bu kimliğin inşasında geliştirdikleri erkeklik stratejileri eril tahakküm ve hegemonik erkeklik kuramları çerçevesinde karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Hegemonik erkeklik kuramının vurguladığı üzere, erkek cinsiyet kimliği belirli değişkenlerin farklı kesişimleri üzerinden çeşitli şekillerde inşa edilmekte ve böylelikle birçok erkeklik kimliğinden bahsetmek mümkün olmaktadır. Buradan hareketle, bu çalışmada Van'da inşa edilen farklı erkekliklere odaklanılacak olup, toplumsal hayatı belirleyen yerel bir dinamik olarak aşiretlerin bu cinsiyet kimliği inşalarında bir değişken olarak etkileri tartışılacaktır. Böylelikle, Van'da inşa edilen erkeklikler aşiret, stratejiler ve güç ilişkileri içerisinde ele alınarak, erkeklerin cinsiyet kimliği inşası ile beraber gerçekleştirdikleri pratikler bu bağlamda ortaya çıkarılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Erkeklik, Aşiret, Hegemonik erkeklik, Eril Tahakküm, Erkeklik Stratejileri.

ABSTRACT

Male gender identity, constructed in connection with the existing gender relations in favour of the masculine, can be constructed in different forms through the sovereignty established by hegemonic masculinity within domination relations. This construction takes place within social and cultural determinations and takes place in different forms in different historiography and societies. Given these differences, this study problematizes the construction of male gender identity constructed by homosexual and heterosexual men living in Van on the basis of gender relations. The practices that men perform when constructing their gender identity (moderation, exclusion, solidarity) and the masculinity strategies they develop in the construction of this identity is investigated comparatively within the framework of the theories of male domination and hegemonic masculinity. As the hegemonic masculinity theory emphasizes, male gender identity is constructed in different forms through different intersections of certain variables, and it is fair to argue that there is a multiplicity of masculine identities. In this sense, through the data obtained from the field research, the focus will be on the different masculinities constructed in Van and the impact of tribes as a local dynamic that determines social life in the construction of this gender identity will be discussed as a variable. Therefore, masculinities constructed in Van will be considered within the tribal power relations and strategies, and the practices that men carry out along with the construction of gender identity in this context will be revealed.

Keywords: Masculinity, Tribe, Hegemonic masculinity, Male Domination, Masculinity Strategies.

TEŞEKKÜR

Tez alıőması her ne kadar bireye özgü bir yolculuk olsa da bu yolculuk boyunca gerek destekleriyle gerek varlıklarıyla yanımda duran insanlara teőekkürü bir borç bilirim. İlk olarak tüm tez süreci boyunca bilgisiyle yol gösteren, her soru ve soruna ilgiyle yaklaşan, beni dinlemekten yorulmayan ve tüm tez süreci boyunca yanımda duran değerli danıőmanım Prof. Dr. ağlayan Kovanlıkaya'ya çok teşekkür ederim.

Tez süreci boyunca desteklerini hep hissettiğim, düőtüęümde kaldıran ve motivasyonumu kaybettiğimde tekrar ayağa kalkmam için beni cesaretlendiren, tez savunma jürisi olan değerli hocam Doç. Dr. Selda Tuncer'e ve Prof. Dr. Yıldırım Őentürk'e, değerli arkadaőım Őeval Ekinci'ye çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
TEŞEKKÜR	IV
ÇİZELGE LİSTESİ.....	VII
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	3
1.2. Araştırmanın Yöntemi.....	5
1.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	7
1.4. Araştırma ve Sahaya Dair	9
2. TOPLUMSAL CİNSİYET TARTIŞMALARI KAPSAMINDA ERKEKLİK KİMLİĞİ VE İNŞA BİÇİMLERİ.....	15
2.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik.....	18
2.2. Eril Tahakküm	23
2.3. Egemen Erkekliğin İnşası: Hegemonik Erkeklik.....	29
2.4. Yapılandırılmış Eylem Teorisi.....	36
2.5. Farklı Erkeklikler	39
2.5.1. İşbirliği yapan erkeklik: Suç ortağı.....	40
2.5.2. Kabulün dışındakiler: Marjinal erkeklik	41
2.5.3. Dışlananlar, ötekiler: Tabi kılınan/madun erkeklik	42
2.5.4. Başat erkeklik.....	43
2.5.5. Tahakkümcü erkeklik.....	43
2.5.6. Olumlu Erkeklik	44
2.5.7. Melez erkeklik	45
2.6. Kuramsalın Yol Haritası	46
3. SESSİZ AĞLARLA ÖRÜLÜ BİR ALAN: ERKEKLİK	50
3.1. Erkeklik İnşası	51
3.2. Aşiret ve Erkeklik İlişkiseliliği.....	66
3.3. Sessiz Ağları Örmek: Erkeklikte Dayanışma ve İş Birliği	77
3.4. Erkekliğin Denetimi.....	87

3.5. Erkeklikte Dışlanma	94
4. GÖLGELERİN SAVAŞI: FARKLI ERKEKLİKLER, PAZARLIK VE STRATEJİ	100
4.1. Erkeklik ve Farklı erkeklikler	100
4.2. Erkekler Arası Güç İlişkileri ve Stratejiler	106
4.3. Eril Pazarlık	113
4.4. Temsili Erkeklik.....	117
5. SONUÇ	123
KAYNAKÇA	129
EKLER	134
Ek-1 Görüşme Kılavuzu	134
ÖZGEÇMİŞ	136

ÇİZELGE LİSTESİ

Tablo 1: Görüşmeci Grubu Demografik Bilgileri.....	8
---	----------

1. GİRİŞ

Sosyo-kültürel değişkenler ve tarihsel koşullar çerçevesinde şekillenen toplumsal bir inşa olarak karşımıza çıkan erkeklik, toplum ve kültüre bağlı olarak değişkenlik gösterebilen, değişim ve dönüşüme tabi olan bir yapıdadır (Kimmel, 2013, s.92). Hegemonik erkeklik kuramının tartışılmaya başlanmasıyla beraber toplumsal olarak inşa edilen erkeklik kimliğinin tek ve aynı özelliklere sahip olmadığı, farklı toplum ve kültürlerde farklı erkekliklerin var olduğu görüşü büyük bir kabul görmüştür. Erkeklik inşasının aynı kültür içerisinde dahi farklı biçimlerde kurgulanabildiği, hatta bir erkeğin farklı yaş gruplarında farklı erkeklikler deneyimleyebildiği (Sancar, 2009) gibi erkeklik inşasına yönelik özellikler tartışılmaya gelmiştir. Erkeklik, belirli değişkenler (etnik kimlik, sınıf, yaş, cinsellik vb.) üzerinden inşa edilen ve bu inşa sonucunda erkeklik(ler) hiyerarşisi içerisinde konumlanan bir yapıdadır (Connell, 2019). Toplumdaki önemine bağlı olarak erkekliğin üzerine inşa edildiği değişkenler ve hangi değişkenlerin sağlanması gerektiğine yönelik beklentiler farklılaşabilir (Messerschmidt, 2019). Erkekliğin inşa edildiği değişkenler erkeklikleri farklılaştıran ve tanımlayan temel etkidir. Bu anlamda erkeklikler arasındaki farkları görebilmek ve erkeklik kimliğini tanımlayabilmek adına erkekliğin inşa edildiği değişkenlere bakmak gerekmektedir. Genel-geçer evrensel bir erkeklik kimliği tanımlamasından bahsedilemeyeceği (Şenol ve Çalar, 2018, s.3) gibi, erkekliğin inşa edildiği değişkenlerin değişmesi ve erkekliğin kültür gibi toplumsal etkenler çerçevesinde şekillenmesi erkeklik kimliklerine daha mikro sahalardan bakmamızı gerekli kılmaktadır.

Farklı biçimlerde inşa edilen erkekliklere dâhil olmak ve egemen konumu işgal eden erkekliğe erişmek adına erkeklerin erkekliklerini daimi bir biçimde ispatlamaları gerekmektedir (Sarıçiçek, 2019, s.56). Nitekim erkeklik kanıtlanmak zorunda olan ve bir defa kanıtlamanın yetmeyeceği gibi her kanıtlamanın ardından yeni kanıtlama başlayacak biçimde bir çembere oturan, sürekli ispatı içeren bir yapıdadır (Kimmel, 2013). Bundan ötürüdür ki erkeklik, asla ulaşılamayan fakat

ulaşılmak için sürekli bir biçimde bir çaba harcanan bir statü olarak karşımıza çıkmaktadır (Kandiyoti, 2013). Bu kanıtlama tüm erkeklere karşı yapılması gerektiği gibi daimi olarak “gerçek erkekler grubuna” karşı yapılır ve bu gruptan onay almak üzere şekillenir (Bourdieu, 2014). Dolayısıyla erkeklik var olan ideale ulaşmak adına daimi bir çaba içerisinde olan, aynı zamanda sürekli bir biçimde izlenen, denetlenen bir biçimde varlık bulur. Bundan ötürü erkeklik inşasını daha iyi anlayabilmek adına erkeklığe yönelik denetimi tartışmak makul görünmektedir. Bu denetim elbette ki onaylamayı içerdiği gibi bir dışlama pratiğini de bünyesinde barındırmaktadır. Bu anlamda erkeklığın denetimi üzerinden erkeklikte dışlanma pratiklerinin tartışılması elzemdir.

Bunun yanında erkeklığın yalnızca denetleme ve dışlama pratikleri temelinde varlığını sürdürdüğünü söylemek hem yetersiz hem çok sınırlı bir yaklaşım olacaktır. Erkeklik, egemen konumu işgal eden hegemonik erkeklik ile ilişkili bir biçimde diğer erkekliklerin ortak paydada bulunduğu çıkarlar temelinde gerçekleşen (Kepekçi, 2012) bir dayanışma ve örgütlenmeyi de içermektedir. Öyle ki eril olanın çıkarları zemininde inşa edilen toplumsal cinsiyet ilişkilerinde egemen konumda olan erkeklik diğer erkekliklere belirli avantajlar sağlayarak erkeklığın sürekliliğini ve egemen konumunu sürdürür (Sancar, 2009). Dolayısıyla erkeklik çıkarlar temelinde bir işbirliği geliştirir ve bütün olarak erkeklığı koruyacak pratiklerle örgütlü bir biçimde varlığını sürdürür. Bu anlamda erkekler arasındaki işbirliği/dayanışma ve örgütlenme pratiklerine bakmak önem arz etmektedir.

Erkeklığın farklı kültürlerde farklı biçimlerde ve farklı değişkenler (sınıf, etnik köken, ırk, cinsellik, yaş vb.) üzerinden inşa edildiği belirtilir. Bundan dolayı Van kentinde inşa edilen erkekliklerin toplumsal ve kültürel belirlenimler dâhilinde nasıl ve hangi değişkenler üzerinden inşa edildikleri çalışma kapsamında tartışılacaktır. Bu değişkenlerin dışında olan fakat Van’da toplumsal ilişkilerde belirleyici bir dinamik olan aşiretlerin bu erkeklik inşasına bir etkisi olup olmadığı tartışılacaktır. Bunun yanı sıra erkek cinsiyet kimliği inşası odağından erkeklerin gerçekleştirdiği denetleme ve dışlanma pratikleri saha çalışması bağlamında ele alınacaktır. Aynı zamanda erkeklerin erkeklığı nasıl örgütlü bir biçimde meydana getirdiklerine odaklanılarak erkeklikte gerçekleştirilen dayanışma ve örgütlenme pratikleri irdelenecektir. Bu anlamda Van’da inşa edilen erkeklik kimliklerini anlamak adına Van’da yaşayan erkeklerin erkeklik kimliğini inşa ettikleri

değişkenlere, denetleme-dışlama pratiklerine, dayanışma-örgütlenme biçimlerine ve toplum tarafından erkeklerden beklenen beklentilere odaklanılacaktır.

Erkek cinsiyet kimliği veya erkeklik tek/yegâne bir temsil değildir. Hegemonik erkeklik kuramının aktardığı değişkenlerin farklı kesişimleri sonucunda ve toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde farklı erkeklikler inşa edilebilmektedir (Messerschmidt, 2019). Bu erkeklikler egemen konumu işgal eden erkekliklerle ilişkili bir biçimde kurulur ve kendilerine bir temsil alanı bulurlar. Hegemonik erkekliğin vurguladığı üzere erkeklikler işbirliği, marjinalleştirme ve madunlaştırma temelinde ortaya çıkabildiği gibi (Connell, 2019) farklı değişkenler üzerinden farklı kültürlerde farklı erkeklik inşaları da meydana gelebilmektedir (Sığın ve Canatan, 2018). Bundan ötürü tüm bu değişkenler, kültürel belirlenimler ve sahadan elde edilen veriler birlikte yorumlanarak Van'da inşa edilen diğer erkekliklerin nasıl inşa edildiği ve diğer erkekliklere yönelik marjinalleştirme veya madunlaştırmanın hangi değişkenler üzerinden gerçekleştirildiği tartışılacaktır. Bunun yanında erkeklikler arasındaki güç ilişkileri ele alınacak olup erkeklerin bu ilişkiler temelinde nasıl bir strateji izlediklerine dair bir tartışma yürütülecektir. Diğer bir yandan erkeklerin egemen konumda olan erkekliğe boyun eğerek ikincil konumu nasıl kabul ettikleri, işbirliğinin ne üzerinden ilerleyebileceğine dair bir tartışma gerçekleştirilecektir. Son olarak erkeklerin içerisinde bulunduğu grup ile ilişkili bir biçimde ve hayatlarına dâhil olan sosyal çevreleri ile ilişkileri çerçevesinde nasıl bir erkeklik geliştirdikleri Van özelinde tartışılacaktır.

1.1.Araştırmanın Amacı

Erkeklik çalışmaları 1960'lı yılların sonlarından itibaren kendisine toplumsal cinsiyet alanı içerisinde bir tartışma ve çalışma alanı bulmuştur. Çalışmaların başlangıcından günümüze değin pek çok farklı disiplin ve yaklaşımla ele alınan erkeklik çalışmaları, 1980'li yılların sonlarından itibaren daha çok çalışılan bir alan olmaya başlamış ve dikkat çekmeyi başarmıştır. Toplumsal cinsiyet bağlamında cinsiyet rolleri temelinde gerçekleşen bu çalışmalar 1987'de Connell'in *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar* kitabında hegemonik erkeklik kuramıyla erkekler arası iktidar ilişkilerine dikkat çekmesi ile birlikte erkek cinsiyet kimliği inşasına yönelmiştir. Erkek cinsiyet kimliğini yalnızca kadınların tahakküm altına alınması değil aynı zamanda erkeklerin diğer erkekler üzerindeki tahakkümünü de içerecek biçimde ele alan hegemonik erkeklik kuramı,

erkeklik alanındaki çalışmalara farklı bir bakış açısı getirmiştir. Bu anlamda erkeklik çalışmaları, hem erkekler arasındaki tahakküm ilişkileri (iç hegemonya) hem de kadınlara olan tahakkümü (dış hegemonya) içerecek biçimde ilerlemeye başlamıştır.¹

Toplumsal cinsiyet çalışmaları temelinde ve eleştirel erkeklik çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen bu tez çalışması da benzer bir noktadan yola çıkarak erkek cinsiyet kimliğini sorunsallaştırmakta ve erkekliği konu almaktadır. Bu tez çalışmasının birincil amacı Van'da yaşayan erkeklerin toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde erkek cinsiyet kimliğini nasıl inşa ettiklerini görmektir. Bu amaç doğrultusunda, yöneltilen çeşitli sorulara alınan yanıtlar ile erkek cinsiyet kimliğinin hangi değişkenler üzerinden inşa edildiği ve nasıl tanımlandığına odaklanılacaktır.

Cinsellik ve cinsel yönelim, erkeklik inşasında önemli bir konuma sahip olmakla birlikte erkeklikler hiyerarşisinde erkekliğin konumunu belirler bir noktadadır. Fakat cinsel kimlik topluma açıkça belirtilmediği müddetçe belirli ve sınırlı bir etkiye sahiptir. Butler'ın da vurguladığı üzere homoseksüel erkeklerden, heteroseksüel erkeklerin davranış şeklinin tersi bir yaklaşım (efemine hareketler vb.) beklemek veya heteroseksüeller gibi görünmemeleri (farklı bir giyim tarzı vb.) gerektiği gibi bir düşünce taşımak, kültürel klişelerin muhafaza edilmesinden meydana gelmektedir (2010; s.113). Bourdieu'nün (2014) da belirttiği gibi homoseksüel erkekler, eril tahakkümü kendilerine yönelik dahi olsa uygulayabilmekte, hatta efemine tarza tepki olarak en uç noktalara dahi götürebilmektedirler. Bu anlamda heteroseksüel ve homoseksüel erkeklerin, erkek cinsiyet kimliğini inşa ettikleri değişkenler ve erkeklik tanımlamaları karşılaştırılarak cinsiyet kimliği inşasında benzerlikleri ve farklılıklarını ortaya koymak bu tez çalışmasının bir diğer amacını oluşturmaktadır.

Erkeklik pek çok farklı değişkene (yaş, sınıf, etnik köken, cinsellik vb.) bağlı olarak inşa edilir. Erkek cinsiyetine sahip bireylerin bu değişkenlere bağlı olarak inşa ettikleri erkeklik biçimi, bu bireylerin erkeklikler hiyerarşisi içerisindeki konumunu belirler yapıdadır. Erkeklerin, erkekliklerini inşa ettikleri değişkenler gözetildiğinde Van'da toplumsal ilişkilerde belirleyici bir pozisyonda olan aşiret yapılanmasının bu inşada

---

¹Demetrakis Z. Demetriou tarafından kavramsallaştırılan iç ve dış hegemonya kavramları özü itibariyle hegemonyanın uygulandığı gruba (cinsiyete) yönelik olarak tanımlanır. Hegemonik erkeklik içerisinde erkekler arasında uygulanan hegemonya iç hegemonya, kadınlara uygulanan hegemonya ise dış hegemonya olarak aktarılabilir. Detaylı bilgi için bkz: (Demetriou, 2001)

bir değişken olup olmayacağı bir soru işareti olarak kalmaktadır. Bu anlamda bu tez çalışmasının diğer amacı, bir cemaat yapısı olarak aşiretin, cinsiyet kimliği inşasına - erkek cinsiyet kimliği inşası üzerinden bakılarak - ve toplumsal cinsiyet ilişkilerine olan etkilerini ortaya koymaktır.

Erkek cinsiyet kimliğini inşa etmek kadar inşa edilen erkekliğin sergilenmesi ve toplumda erkekliğin korunmasına yönelik olarak ataerkil sistemin getirdiğı avantajları korumak da önemlidir. Erkeklerin erkekliğı korumak adına gizli ve açık olarak gerçekleştirdikleri pek çok pratik bulunmaktadır. Ataerkil avantajları korumak adına gerçekleştirilen bu pratikler, erkeklik inşası ile de doğrudan orantılıdır. Bu avantajları korumaya yönelik erkeklerin geliştirdiğı pratiklerin ne kadarının yerine getirildiğı erkeklerin erkekliğini (ne kadar erkek olduğunu) belirleyebilen bir kıstas olabilmektedir. Bundan ötürü bu tez çalışmasının son amacı ise erkeklerin erkeklik inşası dâhilinde gerçekleştirdikleri pratikleri görmek ve bu pratiklerin erkeklik inşasına olan etkilerini ortaya koymaktır.

1.2.Araştırmanın Yöntemi

Bu tez çalışmasında heteronormatif, ataerkil toplumsal düzen içerisinde erkeklerin cinsiyet kimliklerini nasıl ve hangi değişkenler üzerinden inşa ettikleri, aşiret yapılanmasının bu değişkenlere dâhil edilip edilemeyeceğı, homoseksüel ve heteroseksüel erkeklerin inşa ettikleri cinsiyet kimliğinin benzerlik ve farklılıkları, erkeklerin erkeklik inşası dâhilinde toplumsal olarak hangi pratikleri gerçekleştirdiklerini anlayabilmek amacıyla nitel yöntem kullanılmıştır.

Nitel araştırma yöntemi, araştırmacıya sahada bulunup görüşmecilerle birebir iletişim kurabilme, görüşmecileri doğal ortamlarında görebilme, söylenenler dışında gözlem imkânını elde etme ve sahada yaşanan deneyimleri analiz aşamasına dâhil edebilme gibi imkânlar sağlamasından (Yıldırım, A. 1999, s.11-14) kaynaklı olarak araştırmaya katkı sağlayacağı düşüncesiyle tercih edilmiştir. Diğer bir yandan cinsiyet kimliği inşasına etki eden veya farklı bir yaklaşım getirilmesini sağlayan faktörler, erkeklerin bireysel deneyimleri ve söylemleri üzerinden değerlendirileceğinden, nitel yöntem araştırma için uygun bulunmuştur. Bu anlamda hem görüşmecilerin deneyimleri ve söylemleri hem de sahada yapılan gözlemler dâhilinde veri analizi gerçekleştirilmiş olup araştırmanın çıkarımları bu bağlamda tartışılmıştır.

Araştırmanın verileri söylem ve deneyimler üzerinden değerlendirileceği için bireylerin deneyimlerinin direkt kendi özgün sözleriyle aktarılabilmesi ve bunun yanında araştırmacıya gözlem ve doğrudan görüşmecilerin doğal ortamını deneyimleme gibi imkânları sağlaması bakımından derinlemesine görüşme tekniği tercih edilmiştir. Derinlemesine görüşmelerde, araştırmacıyı tek bir çizgide sınırlamaması, bireye yaşadıklarını kendi özgün söylemiyle aktarma ve ihtiyaç dâhilinde ek sorularla görüşmecinin söylemini netleştirmesini/açmasını sağlamasından ötürü yarı yapılandırılmış görüşme formuyla sahaya çıkılmış görüşmeler bu form üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Nitel yöntemin derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak yarı yapılandırılmış form ile 28.05.2021 tarihinde sahaya çıkılarak görüşmeler gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Araştırma sahasının yapıldığı dönemde Covid-19 pandemisi devam ettiği için görüşmeler büyük çoğunlukla açık alanlarda gerçekleştirilmiştir. Gizil cinsel kimlik tercih eden homoseksüel görüşmecilerden bazılarının talebi (bu konuyu dışarda veya başka birinin duyabileceği bir yerde konuşmamak) üzerine görüşmeler evlerde/kafelerde/iş yerlerinde gerçekleştirilmiştir. 09.07.2021 tarihinde son görüşme gerçekleştirilerek sahadan çıkılmıştır. Tüm saha süreci boyunca sürekli olarak kamusal alanda vakit geçirilmiş ve görüşmeler esnasında bireylerin geliştirdiği davranışlara yönelik gözlem gerçekleştirilmiştir.

Yapılan derinlemesine görüşmelerde görüşmecilerden izin alınarak görüşmeler kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Daha sonra bu ses kayıtları yazıya geçirilerek deşifreleri sağlanmıştır. Deşifreler sırasında her bir görüşmeciye bir numara verilmiş ve görüşmeciler numaranın önüne “G” harfi konularak kodlanmıştır. Deşifre edilen veriler, kategorileştirilerek görüşmelerde öne çıkan başlıklar belirlenmiş ve verilerin analizi bu başlıklar etrafında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın 15 heteroseksüel ve 15 homoseksüel erkek görüşmeci ile yapılması planlanmış ve bu çerçevede derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ancak bir homoseksüel ve bir heteroseksüel erkek görüşmecinin ses kayıtlarının onarılamayacak biçimde hasar alması sonucu bu görüşmelerin söylemsel verileri veri analizine dâhil edilmemiş, yalnızca analiz gerçekleştirilirken görüşme esnasında yapılan gözlemlere başvurulmuştur. Toplamda 28 görüşmeci ile gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen verilere ek olarak görüşme esnasında ve tüm saha süreci boyunca gerçekleştirilen gözlemler kullanılarak analiz yapılmıştır. Görüşmecilerin homoseksüel ve heteroseksüel erkekler olmak üzere iki

gruptan oluştuğu için her iki grubun verilerinin analizleri ayrı ayrı olarak gerçekleştirilmiştir. Daha sonrasında her iki grubun verileri karşılaştirmalı olarak analiz edilmiştir. Analiz sonucu sahada öne çıkan paternler ve cinsiyet kimliği inşasına yönelik söylemler var olan literatür kapsamında tartişılarak yazılmıştır. Araştırmanın kuramsal kısmının tartişılması ve erkeklik çalışmalarının aktarılmasına yönelik olarak da literatür taraması yapılarak teorik tartişma yrtlmştir.

1.3.Araştırmanın Evreni ve rneklemi

Bu tez araştırmasının evreni, en az 5 yıl Van'da yaşamış ve araştırma süresince Van'da yaşamakta olan erkek cinsiyetine sahip bireylerden oluşmaktadır. Araştırma evreninin büyüklüğü ve analizinin zorluğu göz önünde bulundurularak bu evreni temsilen bir örnekleme grubu seçilmiş ve bu örnekleme grubu üzerinden araştırma yrtlmştir. Araştırmanın rneklemi, 14 heteroseksüel ve 14 homoseksüel erkek olmak üzere, 5 yıl Van'da yaşamış ve araştırma süresince Van'da yaşayan, toplam 28 erkekten oluşmaktadır.

Araştırma kapsamında genç ve orta yaş erkek bireylerle grşlmştir. Heteroseksüel erkeklerde cinsel yönelim ve yaştan kaynaklı seçicilikten dolayı rastlantısal olmayan örnekleme kullanılmıştır. Bu bireylerle randevu alınarak görüşmeler yapıldığı gibi, sahada direkt olarak araştırma ve araştırma konusu anlatılarak spontane görüşmeler de gerçekleştirilmiştir.

Homoseksüel erkeklerde de benzer olarak cinsel yönelim ve yaş temelli bir seçicilik uygulanmış ancak homoseksüel erkeklerin cinsel kimliklerini gizli tutmaları ve sahaya ulaşmanın zor olmasından dolayı kartopu örnekleme biçimi tercih edilmiştir. Anahtar kişiler ile sahaya ulaşılmış olup araştırmaya katılan homoseksüel bireylerin araştırmacıyı diğer görüşmecilere yönlendirmeleri sonucu araştırma kapsamında belirlenen örnekleme büyüklüğüne ulaşılmış ve görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmaya dâhil olan heteroseksüel görüşmecilerin yaşı 18–40 arasında değişkenlik gösterirken, homoseksüel erkeklerin yaşı 23–49 arasında değişkenlik göstermektedir. Araştırmaya katılan aşirete mensup görüşmeci grubu toplamda 14 farklı aşiretten oluşmaktadır. Görüşmecilerin ve araştırmacının güvenliği düşünülerek görüşmecilerin mensup oldukları aşiretler numaralandırılmış olup, başlarına “A” harfi eklenerek kodlanmıştır. Herhangi bir aşirete mensup olmayanlar “X” ile kodlanırken, aşirete

mensup olup aşiret belirtmek istemeyen görüşmeciler “A0” ile belirtilmektedirler. Bu araştırma, araştırmaya dâhil olan örneklem üzerinden yürütülmüş olup, inceleme alanı olan bölgede ortaya çıkan erkekliği aktarmaktadır. Bir genelleme iddiası taşımayan bu araştırma, sonuçları toplumun veya bölgenin tümüne atfetme amacı taşımamaktadır.

Araştırma örneklemini oluşturan görüşmecilerin demografik özellikleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 1: Görüşmeci Grubu Demografik Bilgileri

Görüşmeci	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Düzeyi	Medeni Hal	Cinsel Yönelim	Aşiret
G1	18	Erkek	Lise	Bekar	Heteroseksüel	A1
G2	19	Erkek	Lisans	Bekar	Heteroseksüel	A2
G3	40	Erkek	-	Evli	Heteroseksüel	A3
G4	33	Erkek	Lisans	Evli	Heteroseksüel	A4
G5	35	Erkek	İlkokul	Evli	Heteroseksüel	X
G6	23	Erkek	Lise	Bekar	Heteroseksüel	A5
G7	34	Erkek	Lise	-	Heteroseksüel	A6
G8	24	Erkek	Ortaokul	Bekar	Heteroseksüel	A7
G9	24	Erkek	Lisans	Bekar	Heteroseksüel	A8
G10	24	Erkek	Lisans	Bekar	Heteroseksüel	A9
G11	30	Erkek	Lise	-	Heteroseksüel	A3
G12	22	Erkek	Lise	Bekar	Heteroseksüel	X
G13	26	Erkek	Lise	Bekar	Heteroseksüel	A7
G14	25	Erkek	Lisans	Bekar	Heteroseksüel	A7
G15	32	Erkek	Lisans	Bekar	Homoseksüel	X
G16	27	Erkek	Lisans	Bekar	Homoseksüel	A3
G17	30	Erkek	Lise	Bekar	Homoseksüel	X
G18	30	Erkek	Lisans	Bekar(boşanmış)	Homoseksüel	A10
G19	23	Erkek	Lisans	Bekar	Homoseksüel	A11

G20	30	Erkek	Lisans	Bekar	Homoseksüel	A0
G21	30	Erkek	Lise	Bekar(Boşanmış)	Homoseksüel	A12
G22	24	Erkek	Lisans	Bekar	Homoseksüel	A8
G23	24	Erkek	Lisans	Bekar	Homoseksüel	A0
G24	39	Erkek	ÖnLisans	Bekar(Boşanmış)	Homoseksüel	A12
G25	49	Erkek	Lise	Evli	Homoseksüel	A0
G26	23	Erkek	Lisans	Bekar	Homoseksüel	X
G27	28	Erkek	Lisans	Bekar	Homoseksüel	A13
G28	23	Erkek	Lisans	Bekar	Homoseksüel	A14

1.4.Araştırma ve Sahaya Dair

Hemen her araştırmanın belli bir merak ve ilgi temelinde araştırılmaya ve tartışılmaya başlanması gibi, bu çalışma da belli bir merak ve toplumsal cinsiyet ilişkilerine dair duyduğum ilgi ile bağlantılı olarak ortaya çıktı. Lisans döneminde aldığım toplumsal cinsiyet dersi ve yüksek lisans sürecinde yaptığım okumalarla kendi erkekliğime dair bir sorgulamaya giderek aslında benim tekelimde olmasa da toplumsal ve kültürel belirlenimler dâhilinde bir erkeklik inşa ettiğimi görmem bu çalışmaya yönelik düşüncelerimin ilk kıvılcımı oldu. Sonrasında erkekler ve erkeklik üzerine çeşitli araştırma ve tartışmaları okuyarak doğduğum ve aynı zamanda yaşadığım şehir olan Van üzerinden bunu düşünmeye ve böyle bir çalışmanın nasıl olacağını hayal etmeye başladım. Özellikle erkeklerin de tahakküme uğrayabildiğini ve erkekliğin getirdiği sorumlulukları gördükçe kendi yaşamımı düşünerek tüm bunların izini görmeye başladım. Okulda futbol yerine voleybolu tercih ettiğim için yaşadığım aşağılanma, mahallede erkeklerle oynamak yerine kız arkadaşlarımla oynadığım için yaşadığım akran zorbalığı ve takılan lakaplar, aynı zamanda annemin ve çevremdekilerin erkek olmam için bana verdiği tavsiyeler ve erkek olduğum için sırtıma yüklenen sorumluluklar içinde tüm bu tartışmaları hissederek okudum. Buradan yola çıkarak erkekliği Van özelinde sorunsallaştırmanın benimle aynı deneyimleri yaşayan erkeklere bir destek olabileceği gibi daima ezilen, ikincil konuma itilen ve aşağılanan

kadın ve kadınlara yönelik bu baskıyı göz önüne çıkaracağı düşüncesiyle bu konuyu tartışmaya karar verdim.

İlk aşamada bu sorunsallaştırmayı eşcinsel erkekler üzerinden ele almayı ve tartışmayı düşündüm, öyle ki yüksek lisans başvurumda bu konuda bir tez önerisi sundum. Fakat sonrasında yaptığım gözlemler sonucu eşcinsel erkeklerin de heteroseksüel erkeklerden çok da farklı olmayan bir erkeklik inşa ettiklerini gördüm. Hem bu gözlemden yola çıkarak hem de yaşadığım çeşitli kaygılarla birlikte bu konuyu hem heteroseksüel hem de homoseksüel erkeklerle çalışmanın daha iyi olacağını düşündüm ve çalışmayı karşılaştırmalı bir şekilde her iki grup üzerinden yürütmeye karar verdim. Böylelikle literatüre hem farklı cinsel kimliklere sahip erkeklerin cinsiyet kimliğini karşılaştırmalı bir analizle aktararak katkı yapacak hem de çalışmak istediğim iki grubu bir arada görme fırsatım olacaktı.

Özellikle toplumsal yaşamı ve yeri geldiğinde bireysel kararlarımı dahi etkileyebilecek bir pozisyonda olan aşiretin erkeklikte nasıl bir etkisinin olduğunu düşünerek bu çalışmayı aşiretler temelinde ilerletmeyi düşündüm. Fakat sonrasında fark ettim ki, konuyu aşiret zemininde tartışmak ve yalnızca aşirete mensup bireyler üzerinden ilerlemek diğer erkek ve erkekliklere dair deneyimleri göz ardı edecek ve çalışmada kör bir nokta yaratacaktı. Bundan dolayı Van'da yaşayan erkekler üzerinden toplum ve kültürel değişiklikleri kapsayan ve yerel bir dinamik olan aşireti de içine alacak biçimde Van'da erkek cinsiyet kimliği inşasını araştırmaya ve bu konuda çalışmaya karar verdim.

Her şeyden önce araştırma saham aynı zamanda yaşadığım yer olduğundan, buradaki kültür, gelenek ve toplumsal yapıyı içselleştirmiş olduğumu ve bu kültür dâhilinde kodlandığımı göz önünde bulundurmam gerekti. Bu nedenle soracağım soruların bu yapıyı benim önemsiz gördüğüm fakat araştırma için önemli olabilecek noktaları da öne çıkaracak biçimde sormam elzemdi.

Diğer yandan cinsiyet kimliğimi sorgulamam gerekti, erkek cinsiyetine sahip olduğumdan hayatım boyunca erkek olmak üzerine kodlandım ve erkekliği, ataerkiyi ve yapısal avantajları o denli içselleştirmiş bulunuyordum ki ataerkinin getirdiği avantajları görmem dahi belli bir zaman aldı. Nitekim uzun bir süre boyunca evde yaptığım bir iki ufak işten yola çıkarak ev işlerine dâhil olduğumu ve cinsiyet eşitliğini sağladığımı düşünüyordum, yaptığım erkeklik şovlarını görmem çevremdeki birçok

kadının uyarısı sonrası oldu veya otobüste kadınlara yer vermeyerek kadın erkek eşitliğine dair önemli bir adım attığımı düşünüyordum. Tüm bunlardan yola çıkarak toplumsal cinsiyet ilişkilerini kavramanın ve ataerkil sistem dâhilinde inşa ettiğim erkeklik kimliğinden sıyrılmanın zor olduğunu anlayarak sahaya bu bilinçle çıkmaya çalıştım. Erkekliği bu denli içselleştirmiş olmam, erkeklerin erkek cinsiyet kimliği içinde gerçekleştirdiği bazı aktarımları ve tavırlarımı görmeme engel olabileceği için konumumu daima kendime hatırlatmam gerekti.

Diğer bir yandan ben Kürt, belli bir aşirete mensup, muhafazakâr ve alt sınıftan bir ailenin çocuğuydum; bunun dâhilinde bir kişilik inşa etmiş ve bu habitusun sağladığı olanaklarla dünyayı algılamış ve anlamlandırmış bulunuyordum. Bu, araştırma sahadında yaygın olduğunu gözlemlediğim bir tipik model gibi görünüyordu ve çalışmamda aşiret ve Kürtlüğe atfedilen özellikler temelinde gerçekleştirilen pratikleri görmek ile bunların erkeklik cinsiyet kimliği inşasına olan etkilerini görmemem olası duruyordu. Bundan dolayı sahada bulunduğum tüm süreç boyunca bunları kendime hatırlatmam ve bir farkındalık geliştirerek olabildiğince objektif (tamamen objektif olmak mümkün olmasa da) bir araştırmacı yaklaşımıyla tüm çalışmayı yürütmem gerektiğini düşünerek hareket ettim. Bunun yanında hâlâ ataerkil özelliklerden sıyrılmadığımı, birçok yerde/zamanda/alanda erkeklik inşa ettiğimi ve erkeklik kaynaklı aşağılanmadan kaçabilmek adına bilinçli veya bilinçsiz bir biçimde erkeklik sergilediğimi ve ataerkil özelliklerden uzaklaşmak adına bir öğrenme ve değişim sürecinde olduğumu da burada belirtmek gerekir.

Kendime konumumu ve cinsiyetim temelinde içinde var olduğum anlam dünyasını her fırsatta hatırlatarak tez danışmanımla beraber araştırma sorularını hazırladım ve yarı yapılandırılmış formula sahaya çıkmaya karar verdim. Sahaya çıkmadan önce hedef görüşmeci kitlesini belirlemem gerektiğinden ilk etapta farklı kuşaklardan erkeklerle görüşerek erkekliğin tarihsel değişimini görmek isteğindeydim, ancak danışmanımın özel bir grup olan homoseksüel görüşmecilerde bunu sağlayamayabileceğimizi hatırlatması üzerine bu karardan vazgeçerek genç ve orta yaş erkeklerde çalışmayı sürdürmeye karar verdim.

Araştırmanın hikâyesi ve kendi konumumdan bahsettikten sonra araştırmanın gerçekleştirildiği sahaya dair bilgi vermenin araştırmayı zenginleştireceği düşüncesindeyim. Böylelikle araştırma sahasını tahayyül etme ve ileride ele alınacak

tartışmaların bağlamsal bir biçimde anlaşılması fırsatını elde etmiş olacağız. Zira hem araştırmaya olan etkileri hem de gerçekleştirilen tartışmaların tam anlamıyla anlaşılabilmesi adına araştırma sahası oldukça önemli bir noktada bulunuyor. Doğup büyüdüğüm ve bu araştırmayı yapmaya karar verdiğimden beri daha detaylı incelediğim/gözlemlediğim şehir olan Van, Doğu Anadolu bölgesinde ve İran'a sınırı bulunan bir taşra kentidir. Ağırlıklı olarak Kürtler olmakla birlikte Türkler, Ermeniler gibi pek çok millettten insanın yaşadığı Van, aynı zamanda sınır kenti olmasından kaynaklı turistik bir şehir olma özelliği de taşımaktadır. Bununla birlikte çevre illerden gelen insanlar(ihtiyaçların karşılanması, hastaneye gelme veya gezmek gibi sebeplerle), Van dışından gelen üniversite öğrencileri ve memurlarla birlikte şehirde Van'dan olmayan insan oranı da azımsanmayacak durumdadır.

Toplumsal ilişkilere baktığımda ise aşiretlerin yerel bir dinamik olarak etkili bir pozisyonda olduğu dikkat çekmekteydi. Hem aşirete mensup hem de aşirete mensup olmayan gruplar üzerinde etkili bir dinamik olan aşiretler, kan davalarından kız kaçırmalara, aileler ve bireyler arası husumetten kavgalara, başlık parasından taziye ritüeline kadar tüm süreçlerde belirleyici ve etkin bir konumda bulunuyordu. Öyle ki belli gruplar/aşiretler belli mekânlarda bir araya geliyor kenti kullanım pratikleri dahi değişiklik gösteriyordu. Aşiretlere mensup olmayanlar ve Van dışından gelenlerin aşiret kurallarına ve pratiklerine bağlı olmasalar dahi aşiretlerle karşılaşma alanlarında (aşireti veya belli grupları etkileyebilecek durumlarda) veya etkileşimde bulduklarında aşiretlere göre vaziyet aldıkları gözlemlediğim bir diğer noktaydı.

İlk baktığımda dikkatimi çekmeyen fakat bu araştırmayı yapmaya karar verdiğimden beri gözüme çarpmaya başlayan bir diğer nokta kentin kullanımını oldu. Üç ana caddeden oluşan bir çarşısı olan Van'da, bu alan ağırlıklı olarak erkekler tarafından ele geçirilmiş ve bazı yerlerinde kadınların girmesi adeta yasak olan bölgeler oluşturulmuştu. Özellikle Taraftar Sokak (boyu boyunca kahvehanelerin ve bir iki lokantanın olduğu dar ve taburelerle döşeli bir sokak), Köfteçiler Sokağı (yol boyu köfteci dükkânlarının ve birkaç kahvehanenin olduğu bir sokak), ve dar sokakların birçoğu bir kadının (zoraki durumlar dışında ya da yanında bir erkek olmadan) geçmesinin neredeyse yasak olduğu (geçenler genelde farklı amaçlarla ilişkilendirilirler) yerlerin başında gelmektedir. Erkeklerin el koyduğu alanların bir diğeri ise parklardır, park kullanımına baktığımda ağırlıklı olarak parkları erkeklerin kullandığını –ki görüşmeleri parkta yapmamın en büyük sebebi buydu– yanında ailesi

veya başka kadınlar olmadan gelen kadın sayısının çok az olduğu belirgin bir şekilde fark ediliyordu. Erkeklerin sık kullandığı diğer mekânlar ise okey salonu, Playstation salonlarıdır, şehrin hemen her noktasında bu salonları bulmak mümkün olduğu gibi topluluklara bağlı olarak bu mekânların seçimi de değişmektedir. Kentin tüm bu özelliklerinden hareketle araştırmamı tasarladım ve sahaya çıktım.

Sahaya çıktığım dönemde Covid-19 pandemisi olduğundan ve insanların her an hastalık tehdidiyle karşı karşıya olmalarından kaynaklı olarak görüşmeci bulmakta zorlandım. Kapalı alanlarda görüşmeyi teklif ettiğim görüşmecilerden olumlu yanıt almayınca araştırma görüşmelerini parklarda yapmaya karar verdim. Bundan ötürü Van'ın farklı yerlerindeki en işlek üç parkı olan Kent parkı, Dabbaoğlu parkı ve Milli Egemenlik parkında heteroseksüel görüşmecilerle görüşmeler gerçekleştirdim. Fakat homoseksüel görüşmecilerle olan görüşmeler anahtar kişiler üzerinden ilerlediğinden spontane olmayıp randevulu bir biçimde gerçekleşen görüşmelerdi ve bu grup görüşmeciler aktarmak istediklerini rahat biçimde ifade edemeyeceklerini belirterek kapalı alanlarda görüşmeyi teklif ettiler. Bu nedenle homoseksüel görüşmecilerle ya kendi evlerinde, ya kimsenin olmadığı saatlerde ofis/iş yerlerinde ya da daha sakin kafelerde görüşmeler yapıldı. Bunun yanında pandemi koşulları, gizlilik ve uzak mesafe (ilçelerde yaşıyor olması) nedeniyle bazı homoseksüel görüşmecilerle çevrimiçi Skype platformu üzerinden görüşmeler gerçekleştirildi. Heteroseksüel görüşmecilerden ses kaydı almak için izin istediğimde hemen onay verilirken, homoseksüel erkekler ses kaydı almama şüpheyile yaklaşp ifşa olacaklarına dair endişelerini dile getirdiler. Bundan dolayı homoseksüel görüşmecilere gizlilik esasını ve analizin nasıl gerçekleştirileceğini yeniden detaylı bir biçimde anlatarak izin alabildim. Nitekim bu şüphe nedeniyle birçok homoseksüel görüşmeci araştırmaya katılmamayı tercih etti.

Diğer bir yandan bir homoseksüel görüşmeci, sorduğum sorulara yanıt vermeyerek veya bunu sorgulamanın saçma olduğunu belirterek soruları geçiştirdi ve görüşmenin yedinci dakikasında görüşmeyi sonlandırma kararı alarak araştırmaya dâhil olmak istemediğini belirtti. Bunun yanında, araştırmaya katılması için teklifte bulunduğum bir görüşmeci "*pasife erkek olmayı mı soruyorsun*" diyerek görüşme teklifini reddetti. Görüşme yapmak istediğim heteroseksüel erkeklerden birçoğu buna katılmaya vakitleri olmadıklarını belirterek görüşme yapmayı reddetti. Bir heteroseksüel

görüşmeci ise erkekliği sorgulamama oldukça öfkelenerek, sorulara bakıp araştırmaya katılmayı reddedip görüşme yerini terk etti.

Sahada yaşadığım en temel sorun elbette pandemi döneminde bu görüşmeleri gerçekleştirmektir. Onun ötesinde bir iki görüşmeci sert tepki verse de, heteroseksüel görüşmecilerden yana bir zorluk yaşamadım. Homoseksüel görüşmecilerde ise hem alanın özel ve gizli olması hem de görüşmecilerin gizlilik endişelerinden dolayı sahaya girmekte zorlandım. Bu sebeple hem kendi arkadaşlarım hem de onların arkadaşları üzerinden anahtar kişilerle sahaya ulaşmaya çalışsam da defalarca reddedildim. Özellikle ses kaydının alınacak olması ve Van gibi küçük bir şehirde tanınabileceği veya aktardıklarının aleyhine dönebileceği düşüncesi sık sık reddedilme sebepleri olarak sıralanıyordu. Pandemi koşulları, homoseksüel sahaya girmenin zorlukları ve bu grubun deneyimlerini tam anlamıyla aktarmak istememesi gibi sebeplerle araştırma, ilk hayal ettiğim evreye ulaşmasa da çok değerli bir tartışma olduğu ve literatüre katkı sağlayacağı düşüncesindeyim. İlk defa hem heteroseksüel hem de homoseksüel erkekleri bir arada tartışmasından, Van’da erkek cinsiyet kimliğini ilk defa sorunsallaştırmaktan ve Türkiye’de ilk defa aşiretlerle bağlantılı olarak erkekliği ele almasından ötürü özgün ve literatür için önemli bir çalışma olduğu kanısındayım.

2. TOPLUMSAL CİNSİYET TARTIŞMALARI KAPSAMINDA ERKEKLİK KİMLİĞİ VE İNŞA BİÇİMLERİ

Ann Oakley ile birlikte dikkat çekmeye başlayan cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımı özü itibariyle anatomik özellikler üzerinden tanımlanan cinsiyete karşın, psikolojik olarak inşa edilen erkeklik ve kadınlık fenomeninden oluşan toplumsal cinsiyetin kültür temelinde kurulduğuna vurgu yapar. Anatomik özellikler temelinde şekillenen biyolojik cinsiyetten (*sex*) farklı bir inşa olarak ele alınan ve toplumsal ilişkiler içerisinde kültür dâhilinde kurulan toplumsal cinsiyet (*gender*), bir kavram olarak ilk defa 1968 yılında Robert Stoller tarafından isimlendirilmiştir (Segal, 1992, s.98). Toplumsal cinsiyet her ne kadar biyolojik cinsiyetten farklı biçimde kültürel bir inşa olarak ortaya çıksa da bu inşa biyolojik cinsiyetten tamamen ayrı bir biçimde gerçekleşmez. Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetin üzerinden tanımlandığı anatomik ve fizyolojik özelliklere dair gözlemleri kapsar ve bir nevi biyolojik cinsiyeti içerir. Dolayısıyla biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyeti birbirinden ayırmak pek mümkün görünmemektedir (Lips'ten akt. Dökmen, 2015, s.20).

Bireylerin sahip olduğu fizyolojik özellikler üzerinden gerçekleştirilen cinsiyet tanımlaması, kadın ve erkek cinsiyetlerini barındıran ikili bir sınıflamaya tekabül eder. Kendisi toplumsal cinsiyetli bir yapı olan toplumun içine doğan bireye, sahip olduğu cinsel uzuv/lar üzerinden toplumsal bir kodlamaya gidilerek kadın ve erkek kimliklerinden biri atanır (Dökmen, 2015, s.21). Bireylerden, atanan bu cinsiyet kimliğine bağlı olarak, sosyalleşmelerinden tuvalet kullanımına, kullanabilecekleri alanlardan nerede hangi davranışları sergilemeleri gerektiğine kadar sınırlandırılmış ve belirlenmiş kurallar manzumesi çerçevesinde bir cinsiyet kimliği inşa etmeleri ve buna uygun hareketler sergilemeleri beklenir. Bebeklikten başlayan ve bireylerin toplumsal yapı içerisindeki hareket ve düşünme biçimlerini cinsiyet odaklı bir biçimde etkileyen yapıda olan toplumsal cinsiyetin, varlığı ve toplumsal denetimi hayatın her alanına sirayet eder (Çelik, 2016, s.1). Bu bağlamda “toplumsal cinsiyet, kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik farklılıkların toplumsal düzlemde kurulmuş yönleri”

olarak ilk aşamada tanımlanabilir. Fakat “sadece bireysel kimlik ve kişilik değil, sembolik düzeyde erkekliğin ve kadınlığın kültürel idealleri, yapısal düzeyde kurumlar ve örgütlerdeki cinsel işbölümünü de içine alacak kadar genişletilmiş bir kavramdır” (Marshall, 2005, s.98).

Toplumsal cinsiyet, sosyalizasyon süreci içerisinde öğrenilen ve bu öğrenme çerçevesinde cinsiyet temelinde inşa edilen cinsiyet kimlikleridir. Bu cinsiyet kimlikleri, toplum tarafından erkek ve kadın cinsiyetlerden kültür, eğitim, din, gelenek vb. kurumlarca belirlenen sorumluluklar, davranışlar, konumlar ve beklentiler üzerinden gerçekleşen güç, ayrıcalık, hak ve fırsatları içeren bir yapıdadır (Ecevit, 2021, s.9). Toplumsal ilişkiler ve kültür dâhilinde gerçekleşen bir inşa olarak toplumsal cinsiyet durağan bir yapıda değildir. Değişime ve dönüşüme açık olan toplumsal cinsiyet, toplumda var olan farklı cinsellik kurgularına gönderme yapar ve siyasal, ekonomik, kültürel değişkenlerce etkilenmeye açık bir pozisyonda bulunur. “Kavram, üremeye ilişkin farklı işlevleri olan cinsiyetlere sahip kişilerin, değişik tarihsel dönem veya kültürel bağlamlarda kurgulanan cinsel kimlikleriyle ilgili tüm roller, değerler ve davranış beklentilerini kapsar. Bu kurgular, tam da kurgu olmaları nedeniyle, zaman içinde değişir, farklı cinsel kimlikleri ve rolleri de kapsar” (Arat’tan akt. Ecevit, 2021, s.11).

Toplumsal cinsiyet, erkek ve kadın cinsiyetlerine yönelik farklı kurgular sunar ve bu kurgulara bağlı olarak toplumsal cinsiyet kimlikleri inşa edilmesini bekler. Bu kimlik inşasını ve bunu belirleyen etmenlerle ilintili olarak toplumsal cinsiyet tartışmaları uzun yıllardır devam etmekte ve birçok alanı etkilemektedir. 1970’li yıllardan itibaren yürütülen toplumsal cinsiyet tartışmaları üç aşama olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk aşama cinsiyet farklılıklarına vurgu yapılan aşamadır. Bu safhada, oluşan cinsiyet farklarının biyolojik özelliklerden kaynaklandığı savunulmuştur. İkinci aşamada, öğrenilen cinsiyet rolleri ve toplumsallaşma ön plana çıkarılmış olup, toplumsal cinsiyet, toplumsal ilişkilerin ve düzenlemelerin bir ürünü olarak anlaşılmıştır. Üçüncü aşamada ise toplumsal cinsiyet; ücretli çalışma, aile, politika, gündelik yaşam, ekonomik kalkınma, hukuk, eğitim gibi birçok alanda analizlere dâhil edilmiş ve toplumsal cinsiyetin bütün sosyal sistemlerde merkezi bir rolünün olduğu fark edilmiştir (Ecevit ve Karkıner, 2011, s.4).

Toplumsal cinsiyet alanındaki bu tartışmalar kadın hareketinin ortaya çıkmasıyla paralel şekilde ilerlemiştir. Kadın hareketinin güçlenmesi ve ataerkil düzen içerisindeki eşitsizlikçi yapıyı ortaya koymasıyla beraber toplumsal cinsiyet tartışmalarına verilen önem artmıştır. Buna bağlı olarak, kadınlık ve erkeklik alanları 1960'lı yılların sonlarından itibaren akademik tartışmalara giderek daha fazla konu olmaya başlamıştır. Bu çalışmanın da temelini oluşturan erkeklik ve erkek cinsiyet kimliği inşası, toplumsal cinsiyet tartışmaları içerisinde kendisine bir tartışma alanı bulmuş ve birçok çalışmaya konu olmuştur. Toplumsal cinsiyet çalışmaları ilk etapta ağırlıklı olarak kadınlar, toplumsal cinsiyet ilişkilerinde kadınların tahakküm altına alınması ve ezilmesine eğilmiştir. Bunun yanında toplumsal cinsiyet ilişkilerinin bir diğer aktörü olan erkeklerin bu ilişkiler temelinde inşa ettiği erkekliğin ne olduğu ve nasıl ele alınıp tartışılacağı yakın zaman kadar tam anlamıyla incelenmemiştir (Sancar, 2009; Akça ve Tönel, 2011).

Kadın özgürlüğü hareketiyle birlikte feminist çalışmaların ivme kazanması, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerinin araştırmalara dâhil olmaya başlaması ile birlikte erkeklik bir tartışma konusu olarak ele alınmaya başlanmıştır. 60'lı yılların sonuna tekabül eden bu dönemde erkeklik, toplumsal cinsiyet tartışmaları içerisinde kendisine bir tartışma alanı bulmuştur (Connell'dan akt. Ertan. 2009, s.30). Farklı yaklaşımlarla ele alınan erkeklik, 70'li yıllara gelindiğinde erkek özgürleşme hareketiyle birlikte erkeği ve erkeklerin ataerkil sistem içerisinde aldığı ağır yükümlülükleri ile ezilmişliğini sorunsallaştırarak eleştirel erkeklik çalışmalarına zemin hazırlamıştır (Akça ve Tönel, 2011). Cinsiyet bağlamında inşa edilen güç ilişkileri temelinde erkekleri işaret eden ve bu anlamda erkekliği sorunsallaştıran çalışmalar eleştirel erkeklik çalışmaları olarak adlandırılabilir (Hearn'dan akt. Akça ve Tönel, 2011, s.22). "Eleştirel erkekler ve erkeklikler incelemeleri 1970'ler ve 1980'lerde Batı (Anglo) dünyasında ortaya çıkan 'Kadın Çalışmaları' alanının tam da içinde, bir alt alan olarak karşımıza çıkmıştır" (Akşit ve Varışlı / Hearn, 2014, s.81). Eleştirel erkeklik çalışmaları tarihine baktığımız zaman, bu çalışmaları kronolojik olarak ilerleyen üç aşama biçiminde aktarabiliriz. Birinci aşama eleştirel erkeklik çalışmaları, ataerkil düzen içerisinde erkeklerin konumunu sorgulamakla birlikte erkeklerin cinsiyet rollerine, bu düzen içerisinde nasıl güçlendikleri ve aynı zamanda nasıl belli sınırlar dahilinde sınırlandıklarına odaklanmaktadır (Akça ve Tönel, 2011). Feminist çalışmalara paralel bir biçimde ilerleyen bu aşamada, bilimsel pratiğin politik bir kaygı

ekseninde gerçekleşmesi düşüncesiyle ataerkilliğin yarattığı toplumsal etkilerin ortadan kaldırılması amaçlanarak araştırma ve kuramların geliştirilmesine yönelik bir çaba içerisinde çalışmalar ortaya konmuştur (Bozok, 2009, s.273).

İkinci aşamada ise erkeklik çalışmaları, erkekliği tek ve evrensel bir kimlik olarak ele almaktan vazgeçip farklı erkeklik biçimlerine vurgu yapmaktadır. Tüm erkeklerin ataerkil sistemden aynı ölçüde faydalanmadığı ve erkekliklerin farklılıkları vurgulanarak, erkeklik tek ve indirgemeci bir anlayıştan koparılmıştır (Bozok, 2009, s.274). 80'li yıllara tekabül eden bu aşamada, R.W. Connell'in 1987 yılında kaleme aldığı *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar* kitabında kuramsallaştırdığı "hegemonik erkeklik" erkeklik çalışmalarına farklı bir bakış açısı kazandırmış; erkeklik alanının yalnızca kadınların tabi kılınması üzerinden değil, aynı zamanda erkekler arası iktidar ilişkileri üzerinden de değerlendirilmesini sağlamıştır (Akça ve Tönel, 2011). Son olarak üçüncü aşamada ise erkeklik multidisipliner bir konuma oturmakta ve farklı alanlarda tartışılmaktadır. Erkeklik toplumsal inşa temelinde ele alınmaya başlanmış olup bir erkeğin birden fazla erkeklik inşa edebileceği vurgusu önem kazanmaktadır. Öyle ki erkeklerin farklı yaş aralıklarında farklı erkeklikler inşa edip deneyimleyebileceği öne çıkmaktadır (Sancar, 2009, s.28). Post-yapısalcı teori ile birlikte toplumsal cinsiyet tartışmaları ile ilişkili bir biçimde ortaya çıkan normatiflik, performansçılık ve cinsellik gibi tartışma konuları bu aşamada çalışmalara etki etmeye başlamıştır (Akça ve Tönel, 2011, s.26).

Günümüzde de erkeklik ve erkek cinsiyet inşası pek çok farklı disiplinde farklı yaklaşımlarla ele alınmakta ve tartışılmaktadır. Bu çalışma kapsamında da ele alınan erkeklik ve erkeklerin cinsiyet kimliği inşası, toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde ele alınacaktır. Erkek cinsiyet kimliği ilgili literatür ışığında ve araştırma sahasından elde edilen veriler yardımıyla sorunsallaştırılacaktır.

2.1.Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik

Multidisipliner bir çalışma alanı olan erkeklik, toplumsal cinsiyet tartışmaları dâhilinde günümüze dek tartışılmalıdır. Erkeklik ile ilgili çalışmaların bir kısmı erkek cinsiyet kimliği inşasını konu almış ve erkeklerin toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde nasıl bir cinsiyet kimliği inşa ettiklerine odaklanmıştır. Farklı açılardan ele alınan bu inşalar toplumsal cinsiyet kadar biyolojik cinsiyete de gönderme yapmaktadır. Biyolojik cinsiyet, doğduğumuz anda sahip olduğumuz tüm fizyolojik

ve hormonal yapımızı kapsayan beden yapımız ve o beden yapısında bulunan cinsel uzva göre gerçekleştiren bir kimliklenme olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla biyolojik cinsiyet, bireylere kadın veya erkek kimliklerinden birini atayan, demografik ve anatomik özelliklerini kapsayan bir kategori olarak öne çıkmaktadır (Dökmen, 2015).

Genel olarak baktığımız zaman biyolojik cinsiyet tanım(lar)ı bedeni, bedensel kurguyu, bedende var olan cinsel uzuvları ve bedensel farklılıkları işaret eder. Messerschmidt'in (2019) aktardığına göre, cinsel uzuvlar ve beden üzerinden farklılaştırılarak sunulan ve tanımlanan ikili biyolojik cinsiyet tanımı on yedinci yüzyıl başlarında ortaya çıkmıştır. Onun öncesinde, "antik dönemden on yedinci yüzyılın başlarına kadar, erkek ve kadın bedenlerinin (vajina iç penise, vulva sünnet derisine, rahim skrotuma ve yumurtalıklar da testislere karşılık gelecek şekilde) cinsel organlar da dâhil olmak üzere aynı vücut parçalarını içerdiği düşünülüyordu" (Messerschmidt, 2019, s.184 -185). Yani erkek ve kadın cinsiyetleri parçalar farklı konumlarda bulunsalar dahi aynı vücut yapısına sahip olarak görülüyordu. Messerschmidt'in (2019) "*tek-cinsiyet modeli*" olarak belirttiği bu yaklaşım aydınlanma dönemine kadar devam etti ve aydınlanma döneminin sonunda "*iki-cinsiyet modeli*" ortaya çıktı. (s.184 -185).

İkili biyolojik cinsiyet yaklaşımının ortaya çıkışıyla birlikte, anatomik özellikler üzerinden yapılan biyolojik cinsiyet tanımlaması/ataması, bedende var olan uzuvların ya da farklılıkların yorumlanması kadar cinsel iş bölümüne de dayanmaktadır. Penetre etmek ve penetre edilmek (Bourdieu, 2014) veya doğurma ve dölleme özellikleri bu tanımlamada önem arz eder. Nitekim cinsiyet/biyolojik cinsiyet (*sex*)in sözlük anlamı; "bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiye ayırt ettiren yaratılış özelliği, eşey, sex" olarak karşımıza çıkmaktadır.² Bu anlamda erkek biyolojik cinsiyetinden, bedensel kurgu olarak penise ve testislere sahip olan, beden kullanımı olarak penetre eden, etken olan, dölleyen/sperma üreten olması beklenir. "Nitekim erkek cinsiyeti - başka şeylerin yanı sıra- tendeki belirli bir histen, kasların şekillerinden ve gerginliğinden, duruş ve yürüyüş biçiminden, cinsel ilişkide belli olanaklardan müteşekkildir"(Connell, 2019, s.112).

Toplum içerisinde tüm bu biyolojik özelliklere sahip olmak, erkek olarak görülmek için yeterli değildir. "Biyolojik olarak erkek olmak, kişiye erkekliği bahşetmez,

---

²Bkz; <https://sozluk.gov.tr/>

bahşedemez” (MacInnes’tan akt Barutçu, 2013, s.3). Erkek bedenine sahip olmak erkekliğe giriş için yeterli olsa da erkekliğin kendisi sürekli bir sorgulanmaya tabidir. Bu sorgulanma sonucunda erkek olarak görülebilmek ya da erkekten daha aşağı görünmek istemeyen erkek biyolojik cinsiyetine sahip bireyler, sahip oldukları bu fizyolojik özellikleri toplum içerisinde çok daha dikkatli kullanmak ve bu bağlamda bir cinsiyet kimliği geliştirmek durumundadırlar. Toplumsal cinsiyet olarak adlandırdığımız bu cinsiyet inşası “sürekli olarak bedenlere ve bedenlerin yaptıklarına gönderen bir toplumsal pratiktir, bedene indirgenmiş bir toplumsal pratik değildir” (Connell, 2019, s.142).

Erkek biyolojik cinsiyeti temelinde inşa edilen erkeklik kimliği hemen her kavram gibi zıddıyla anlam kazanır. İlişkisel bir kavram olan erkeklik ancak zıddı olan kadınlık ile karşıtlığı üzerinden tanımlanabilir ve anlam kazanabilir (Connell, 2019; Bourdieu, 2014). Erkeklik, kendisini sürekli olarak kadın ve kadınsılığın karşısında konumlandırmak durumundadır. Kadınsılığa yaklaşmak bireyin erkeklik statüsünü daha fazla sorgulamaya açmakla birlikte, erkeklik kimliğinin sorgulanması/itiraz edilmesi veya erkeklik inşasının yeteri kadar sağlanamaması durumu da kadın ve kadınsılık yaftasını beraberinde getirir (Bozok, 2015; Kepekçi, 2012). Nitekim toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında inşa edilen erkek cinsiyet kimliği, erkekliğin vurgulanmasından öte kadın ve kadınsılığın daimi reddi çerçevesinde gerçekleşir (Kimmel, 2013, s.97). “Erkeklik toplumsal, kültürel ve tarihsel koşulların ürünüdür ve bir toplumsal inşadır. Hem zamansal, hem de kültürel ve toplumsal farklılıklar gösterir” (Kimmel, 2013, s.92). Aynı zamanda tek ve değişmez bir kimlik inşası olmayan erkeklik, farklı toplum ve kültürlerde pek çok farklı biçimlerde inşa edilebilir ve sergilenebilir. Aynı kültür içerisinde dahi farklı biçimlerde kurulabilen erkeklik, farklı yaş gruplarında farklı biçimlerde deneyimlenebilmektedir (Sancar, 2009, s.27 - 28). Zaman içerisinde farklı biçimlerde gerçekleşen bu inşa aynı zamanda sabit değildir, tarihsel olarak toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında değişime ve dönüşüme tabidir (Connell, 2019; s.156; Kimmel, 2013; s.92).

Toplumsal cinsiyet ilişkileri içerisinde konumlanan ve kurulan erkeklik, tahakküm bağlamında ele alınıp iktidar ilişkileri çerçevesinde sorunsallaştırılmadıkça anlaşılabilir olmaktan uzaktır (Sancar, 2009, s.16). Erkeklik inşası daimi olarak gerçekleştirilmek ve kanıtlanmak durumundadır. Erkek cinsiyetinde doğup erkeklik inşa ettikten sonra dahi erkeklik elde kalan, bireyde sabitlenen bir yapıda değildir.

Erkeklik sürekli sorgulanma karşısında sürekli olarak kanıtlanmaya devam edilmelidir (Kimmel, 2013, s.94). Kanıtlanamayan erkeklik kadınsılığa yakın bir konumda durur ve idealleşen erkeklik inşası karşısında ezilme/tahakküm altına alınma riski taşır (Bozok, 2015). Yaşam boyu devam eden, sürekli kanıtlanma döngüsü içinde bulunan erkeklik verili bir statü değil, elde edilmeye çalışılan ulaşılmaz/erişilmez bir statüdür. Sürekli bir mücadele içerisinde inşa edilen erkeklik, hiçbir zaman nihai olarak elde tutulamaz her zaman kaybedilme riskini de bünyesinde barındırır (Kandiyoti, 2013, s.82).

Toplumsal cinsiyet ilişkileri daimi olarak eril pozisyonda bulunanların dişil pozisyonda bulunanları ezmesi, boyunduruk altına almaya çalışması ve kurduğu egemenlik ilişkisinde tahakküm altına alması biçiminde varlık gösterir (Bourdieu, 2014). “Yani erkekler ve kadınlar arasındaki ilişkiler, kadınların erkekler tarafından kontrol edildiği bir ‘yapılandırılmış iktidar ilişkisi’ni içermektedir” (Messerschmidt, 2019, s.25). Erkeklik de sürekli olarak kadınların ikincil konuma itilip tahakküm altına alınmasıyla beraber inşa edilen bir yapıdır. Ancak eleştirel erkeklik alanında gerçekleştirilen araştırmalar göstermiştir ki erkeklik, sadece kadınların ikincil konuma itilip tahakküm altına alınmasıyla değil aynı zamanda “daha az erkek” olarak görülen diğer erkeklerin de tahakküm altına alınmasıyla işleyen ve inşa edilen bir kimliktir. Tek bir erkeklik cinsiyet kimliğinden söz etmek pek mümkün olmamakla birlikte, erkeklik inşasını ve erkeklikler içerisinde konumlanmayı etkileyen birçok değişken (ırk, sınıf, yaş, cinsellik vb.) bulunmaktadır (Connell, 2019; Messerschmidt, 2019).

Tek bir erkeklik kimliğinden söz edilmesi pek mümkün olmasa da toplum ve kültürlere göre değişkenlik gösteren ve toplumsal mekanizmalarla desteklenen bir erkeklik idealinden söz etmek olasıdır. R.W. Connell’in hegemonik erkeklik olarak adlandırdığı bu “*ideal erkeklik*” toplum tarafından erkeklerden sergilenmesi beklenen sorumluluk ve erkeklerin sahip olduğu özellikler temelinde şekillenir. Ataerkil ilişkilerin yoğun olduğu toplumlarda bu ideal; “*genç, heteroseksüel, beyaz, iş sahibi, sporda başarılı, güçlü, atletik, kentli, duygusuz*” gibi özellikler üzerinden tanımlanabilir (Türkoğlu, 2013, s.37). Lakin erkeklik alanındaki çalışmaların artması ve hegemonik erkekliğin daha çok irdelenmesiyle beraber bu ideallerin toplum, topluluk ve kültür içerisinde değişkenlik gösterebildiği, farklı gruplarda farklı özelliklerin idealize edilebileceği ön plana çıkmaktadır (Messerschmidt, 2019). Dolayısıyla erkekliğin üzerine inşa edildiği değişkenler farklılaşabilmekte ve ideal

erkeklik aynı toplum ve kültürlerde dahi farklı topluluklarca farklı biçimlerde inşa edilebilmektedir.

Erkekliğin toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde inşa edilmesi ve bireylerin davranışları ile değerlendirilebilen bir yapıda olması bazı davranış biçimlerinin erkeklikle özdeşleşmesini beraberinde getirmektedir. Sancar'ın da belirttiği gibi, "güç, akıl, aktiflik, çatışmadan kaçmamak, şiddet uygulayabilmek, rekabet becerisi, başarı tutkusu, teknolojik bilgiye ve uzmanlığa sahip olmayı istemek, risk alma ve macera peşinde koşma arzusu ve kahramanlık istencelerine sahip olmak" erkeklerle özdeşleştirilen ve erkeklik belirtileri olarak ilk dönem çalışmalarda ön çıkmaktaydı (2009, s.29). Avşar, bu özelliklere ek yaparak günümüzde erkek olmayı "sorumluluk sahibi, eve ekmek getirme, koruyup kollama, güçlü, söz sahibi, esnek iktidara sahip olma ve baba olma rolleriyle" tanımlamaktadır (2017, s.228). Bu anlamda davranışlar cinsiyetlendirilerek, eril olanın lehine olacak biçimde güç gösterisi sağlayabilecek ve gücü eril olana teslim edecek biçimde özdeşleştirmelerle gerçekleştirilmiştir.

Buraya kadarki tartışmalardan anlaşılacağı gibi; toplumu yapısal olarak etkileyen toplumsal cinsiyet ilişkileri içerisinde inşa edilen erkeklik, biyolojik cinsiyete gönderme yapıyor olsa da salt biyolojik cinsiyetle var olan bir yapı değildir (Connell, 1998). Erkeklik inşası topluma ve kültüre göre değişkenlik göstermekle birlikte farklı değişkenler üzerinden farklı biçimlerde inşa edilebilir. İnşa edilen erkeklikler sabit, durağan bir yapıda değildir; aksine dinamik bir yapıda bulunan erkeklikler, değişim ve dönüşüme uğrayabilirler (Messerschmidt, 2019). Elde edildiği düşünüldüğünde dahi bireyde sabitlenmeyen erkeklik, sürekli mücadele edilmesi, kazanılması gereken ve kazanıldıktan sonra sürekli olarak kanıtlanmak zorunda olan bir olgudur. Bu kanıtlama, kadın ve kadınsılığın daimi reddi biçiminde kendini gösterir. Devamlı kanıtlanma zorunluluğu içermesi ve kadınsılığın süreli olarak reddi üzerinden kurulması, erkekliği kırılğan ve müphem bir yapıya sokar (Kimmel, 2013). Toplumsal cinsiyetli yapı içerisinde erkeklik, her alana sızmış ve kendinden aşağı gördüğü her türlü inşayı tahakküm altına alıp ikincil konuma iterek, bunlar üzerinden egemenliğini kuran ve kimlik inşasını gerçekleştiren bir cinsiyet kimliği olarak karşımıza çıkmaktadır (Bourdieu, 2014). Ataerkil sistem içerisinde erkekliğin kendisinden aşağı gördüklerini tartışırken ilk akla gelen elbette kadınlar olmaktadır, ancak alandaki tartışmaların da etkisiyle ideal erkeklik tanımının dışında kalan diğer erkeklerin de bu tabi kılınmaya maruz kaldıkları ve bu tahakküm ilişkisi içerisinde farklı erkeklikler

inşa ettikleri de ortaya çıkmıştır (Sancar, 2009). Ataerkil sistem içerisinde inşa edilen erkek kimliğinden beklenen belirli davranış kalıpları bulunmaktadır. Bunlar toplum ve kültürlere göre değişkenlik göstermekle beraber kalıplaşmış davranışlardır ve bu davranışlar/beklentiler dâhilinde farklı erkeklikler inşa edilebilmektedir. Genel anlamda erkek ve erkeklikten beklenen; tahakküm kuran, güçlü olan, danışılan, cesur, kendisini ve çevresindekileri başkasına muhtaç etmeyen, kural koyan, koruyucu olan, dölleyen, penetre eden ve heteroseksüel olan olmasıdır (Demren, 2003; Çelik, 2016).

Erkek cinsiyet kimliği inşasının sorunsallaştırıldığı bu çalışmada, erkeklerin cinsiyet kimliklerini hangi değişkenler üzerinden inşa ettikleri ve erkeklik bağlamında hangi pratikleri icra edildiklerine eğilinmektedir. Cinsiyet kimliği inşasının toplumsal cinsiyet ilişkileri zemininde inşa edilmesi toplumsal cinsiyet tartışmalarına bakmayı zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda yukarıda tartışılan cinsiyet kimliği inşası ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini ele almak önemli bir konuma oturmaktadır. Bu çalışma boyunca erkek cinsiyet kimliği, buraya kadar yürütülen bu tartışma kapsamında toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde ele alınacaktır. Bu anlamda eril olanın çıkarları temelinde hareket eden toplumsal yapı ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin daha yakından irdelenmesi amacıyla eril tahakküm kuramının tartışılması, araştırmanın sorunsallaştırdığı erkeklik olgusuna yönelik tartışmayı da zenginleştirecektir.

2.2.Eril Tahakküm

Eril tahakküm, hayatı çepeçevre kuşatmış toplumsal yapı içerisinde gerçekleşen toplumsal cinsiyet ilişkilerine gönderme yaparak kadınların ve kadınsı olarak görülenlerin erkek egemenliği altında topyekûn bir biçimde ezilmesi ve tahakküm altına alınmasıdır. Tahakküm altına alma süreci gerçekleşirken yalnızca tahakküm edenin kullandığı güce değil aynı zamanda tahakküm altına alınanın da rızasını içerecek bir biçimde gerçekleşir (Karaca, 2020). Bourdieu'nun olağan üstü bir şekilde, olağan olarak toplumda var olduğunu belirttiği eril tahakküm hayatın her alanına tezahür etmiş bir şekildedir (Bourdieu, 2014, s.12). Eril tahakküm o denli hayatın içine sinmiş ve yer edinmiştir ki eril tahakkümü anlamaya veya eril tahakküm hakkında bir yargıya varmaya çalışma sürecinin kendisi dahi eril tahakküm tarafınca belirlenmiş düşünce yapıları çerçevesinde şekillenme ya da başka bir söyleyişle, eril tahakküm dâhilinde oluşmuş düşünce yöntemlerine başvurma riski barındırır (Bourdieu, 2014, s.17). Eril tahakküm içerisinde tahakküm altına alınanlar tahakküm sürecinde

gerçekleşen ilişkilere, tahakküm edenler tarafınca oluşturulmuş kategoriler vasıtasıyla yaklaşırlar; bu da bu tahakküm içerisinde varlık kazanan bu kategorilerin doğalmış gibi algılanmasına sebep olur. Sembolik şiddet kavramıyla açıklanan bu yaklaşım bireylerin bilerek veya bilmeyerek eril olanın lehine olan pratikleri gerçekleştirmesi yoluyla eril olanın iktidarını onaylaması ve yeniden üretmesini içerir (Karaca, 2020). Eril tahakküm, toplumsal ilişkileri biyolojik bir doğanın içerisinde var ederek kendisini meşrulaştırır ve doğal olarak görülme veya görünmez bir biçim almaya daha da yaklaşır (Bourdieu, 2014, s.37–50). Bu biyolojik indirgeme o denli bir noktaya varır ki doğanın dahi ‘doğallaştırılmış bir inşa olduğu’ söylemine ulaşır (Sancar, 2009, s.191). Buradan hareketle bu tez çalışması kapsamında erkek cinsiyet kimliği inşasında erkeklerin egemen konumu inşa eden erkeklikleri neden onayladıkları ve eril pratikleri neden yeniden üretmeye devam ettiklerine yönelik tartışma, sembolik şiddet üzerinden ele alınacaktır.

Bourdieu’nun “devasa sembolik bir makine” gibi betimlediği eril tahakküm, hayatın her alanında cinsler arasında yaptığı iş bölümü veya belirlemiş olduğu cinsiyet rolleri (hangi cinsin hangi davranışları veya hangi mekânları kullanabilecekleri gibi) aracılığıyla toplumsal düzene ve düzenin gerçekliğine işler bir konum alır (Bourdieu, 2014, s.22 – 23). Diğer bir deyişle bu tahakküm ilişkisi cinsiyetler arası iş bölümü üzerinden varlık bulur ve cinsiyetlerin eylemlerini, konumlarını, zamanlarını ve araçlarını belirleyen bir konuma oturur (Sancar, 2009, s.190). Eril tahakküm içerisinde erkekler, toplumda iyi ve üstün olarak kabul edilen tüm pratikleri ve mekânları işgal ederken kadınlar ise bayağı olarak görülen veya alçaltıcı bir tutumla özdeşleşen pratikler ile kontrol altında olan kamusal alanlardan uzak mekânlara terk edilir. Cinsler arasında belirlenmiş olan ayırım ve pratikler ile erkek merkezli bu yaklaşım sürekli olarak meşruiyet kazanır (Bourdieu, 2014, s.48). Bu pratikler ile cinsler eril tahakküm içerisinde belirli sınırlara hapsedilir ve sınırlar içerisinde pratik edimler gerçekleştirirler. “Hükmedenlerle hükmedilenler arasındaki büyümlü sınırın tanınma ve kabullenilmesine yönelik pratik edimler, sembolik gücün büyümlü tarafından tetiklenir; hükmedilenler de, dayatılan sınırlamaları zımnen kabullenmek suretiyle kendilerine uygulanan tahakküme çoğu zaman bilmeden, kimi zaman da istemeden katkıda bulunurlar” (Bourdieu, 2014, s.55). Gerçekleştirilen pratikler dâhilinde var olan ve pratikleri belirleyen erkek merkezli görüş kendisini meşrulaştıracak söylemlere ihtiyaç duymaz ve cinsler arasındaki bu ayırımı kendisini tarafsız olarak dayatır (Bourdieu,

2014, s.22). Bu pratikler öylesine normalize bir yapıya bürünür ki daimi olarak orada sabit bir biçimde duruyormuş algısı yaratır, bu da cinsler arasındaki ayrımı doğallaştırma yeteneği üzerinden ataerkinin gücüne gönderme yapar (Chambers'ten akt. Karaca, 2020, s.407). Bu anlamda Van'da eril tahakküm kuramı üzerinden cinsler arasındaki iş bölümü ve cinsiyetlere biçilen roller, açılan alanlar tartışılacak olup, erkeklerin hangi pratikleri gerçekleştirdikleri, hangi alanları kullandıkları gibi sorular homoseksüel ve heteroseksüel erkekler üzerinden ele alınacaktır.

Eril tahakküm toplum içerisinde tekrar tekrar var olur ve daimi olarak yeniden üretilir. Bu yeniden üretimde en büyük pay sahibi ailedir. Sınırlar içerisinde cinslere göre ayrılmış işbölümünün ilk gerçekleştiği, dildeki söylemler ve hukuksal garantörlük dâhilinde koruma altındaki bir kurum olan aile, tahakkümün yeniden üretimini gerçekleştirmektedir. Yeniden üretim sadece aile tarafından değil; okul, sokak veya dinsel belirleyici pratiğe içkin olan dini mekanlar gibi kurumlarca da gerçekleştirilir. Yeniden üretimin kamusal onayını gerçekleştiren devlet ise ataerkin düzenin koyduğu buyruk ve yasakları kabul ederek yeniden üretimi katmerlendirir (Bourdieu, 2014, s.109-111). Bu anlamda okul, aile, kilise ve devlet gibi toplumsal kurumlar cinsler arasındaki eril olanın lehine gerçekleşen bu ayrımı sağlayan kalıcılıkları ve sabitlikleri sürekli bir biçimde yeniden üretmektedirler (Türk, 2008, s.21).

Eril tahakküm içerisinde erkekler genel olarak “dış tarafta, resmi, kamusal, sağ, kuru, yüksek ve süreğen olmayan taraftadır”, kadınlar ise özel alana terk edilmiş veyahut kamusal alandan uzakta var olan, içeride, ıslak ve resmi olmayan taraftadır (Bourdieu, 2014, s.45). Cinslere göre yapılan işbölümünün belirleyicisi de olan belirlenmiş bu taraflar erkekleri daha üstün bir konuma yerleştirirken kadınları ve kadınların gerçekleştirdiği işleri daha aşağı bir konuma yerleştirir. Sadece işbölümünün dağılımı değil aynı zamanda işin hangi cinsiyet tarafından gerçekleştirildiği de önemli bir etkidir. Herhangi bir işi bir kadın yaptığında değersiz ve basit olmakla nitelendirilirken aynı iş karşı cins olan erkekler tarafından gerçekleştirildiğinde çok daha zor, gerekli ve asli bir iş olarak görülür (Bourdieu, 2014, s.80). Eril tahakküm içerisinde gerçekleşen işbölümünde kadınlara ve erkeklere layık görülen işlere özel ve kamusal alan perspektifinden bakacak olursak; kadınlar daha çok özel alana terk edilmekle beraber özel alanda gerçekleştirdikleri işler çok basit ve değersiz olarak atfedilerek var olan değerinden koparılır ve yok sayılır. Kamusal alanda da bu durum devam eder bir nitelik taşımaktadır. Kamusal alandaki işbölümünde kadınların

genellikle evin devamı olan işlerde yer edinmelerine izin verilir veyahut oluşturulan bir erkek otoritenin gerisinde otoriteyi destekler bir konuma yerleştirilir. İşin bir üretim faaliyeti olması durumunda ise teknik araç ve gereçlerin kullanımı her daim erkekler tekelinde tutulmaya devam eder (Bourdieu, 2014, s.119). Karşıt cinsler için işbölümünde şartlar eşit olmamakla birlikte işbölümünde belirtilen işe sahip olmak veya belirtilen konumu elde etmeye yönelik çabalar da birbirlerinden çok büyük oranda ayrışırlar. İş veya konumu elde etmek için erkeklerin belirtilen özellikleri taşıması yeterliyken kadınların sadece bu özellikleri taşıması yeterli değildir. Kadınların belirtilen özellikleri karşılamakla beraber “erkeklerle özgü” görülen “bir fiziki yapı, bir ses tonu veya agresiflik, kendine güven, ‘konuma mesafe alma’, doğal otoriterlik gibi...” özellikleri de taşımaları beklenir (Bourdieu, 2014, s.83). Dolayısıyla erkekler genel olarak kamusal alanı işgal ederek yönetimi ellerinde tutmaya devam etmelerine olanak sağlayacak olan ticaret, bürokrasi ve ordu gibi kurumları elde tutarak toplumsal cinsiyet düzenini olanaklı kılar (Connell’dan akt. Sancar, 2009, s.31).

Eril tahakküm gündelik hayatın işbölümünde etkili olduğu gibi cinsel işbölümünde de belirleyici bir rol oynamaktadır. Cinsler arasında gerçekleşen cinsel işbölümü cinslerde bulunan anatomik farklılıklara dayandırılarak doğallaştırılabilir (Bourdieu, 2014, s.23). Cinsel iş bölümünün kurulumu ve cinsel edimlerin gerçekleştirilmesi başlı başına erilliğin üstün kabullenilişinden yola çıkarak düşünülür. Cinsel işbölümünde gerçekleştirilen edimler cinsellikte var olan tahakküm ilişkisine dair açık bir betimleme yapar, etken veya edilgen pozisyonda olmak veya alta/üstte olmak gibi. Üstte ve etken bir pozisyona konumlandırılan erkekler cinsel edimi bir tahakküm, mülkiyet veya sahip olma faaliyeti olarak kavrarlar. Erkekler, cinselliği penetre etmeye dayanan, agresif ve spesifik olarak fiziksel bir davranış biçimi olarak tasarlayıp düşünürler (Bourdieu, 2014, s.31-34). Cinsel ilişkinin tahakküm ilişkisi içinde değerlendirilmesinin kökeninde cinsel işbölümü yatar. Aktif (penetre eden) olarak kabul edilen erkek ile pasif (penetre edilen) kadın arasında gerçekleşen bir edim olarak kabul gören cinsellik, kurulduğu bu edim dolayısıyla tahakküm ilişkisi içerisine yerleştirilir ve arzuyu yaratan, düzenleyen, dışavuran olarak kabul görür. Tahakküm ilişkisi dâhilinde gerçekleşen cinsel edimde erkeğin hazzı, temel olarak kadına haz verebilme ve ona sahip olabilme yetisinden duyduğu hazdır (Bourdieu, 2014; s.35). Cinselliğin bir tahakküm edimi olarak görülmesi eşcinsel sahip olmada çok net bir

biçimde görülebilmektedir; “biliyoruz ki, pek çok toplumda, eşcinsel sahip olma bir ‘kudret’ göstergesi, bir tahakküm edimidir” (Bourdieu, 2014, s.35). Eşcinsel sahip olma durumunda cinsellik ve güç arasındaki ilişki net bir şekilde görülebilmektedir; penetre eden ve penetre edilen, aktif ve pasif olma gibi rollerinin apaçık bir biçimde görülmesi cinselliğin anlamını belirleyen ve cinsellikteki rolleri atayan toplumsal konumlardan ayrılmaz durumda karşımıza çıkar (Bourdieu, 2014, s.35). “Cinsellik ve gücü birbirine bağlayan bu bakış açısından anlaşılacağı üzere, bir erkek için en ağır aşağılanma bir kadına dönüştürülmektir” (Bourdieu, 2014, s.36). Bu anlamda “Bir erkek için ‘sahip olunmuş’, ‘becerilmiş’ kelimelerinden daha ağır bir hakaret yoktur” (Bourdieu, 2014, s.30).

Eril tahakkümün eyleyicileri olan erkekler, eril ayrıcalıkları elde etmek için daimi bir uğraş içerindedirler. Erkeklik, yerine getirilmesi gereken bir görev gibidir ve bu görev alsa bitmeyen bir yapıdadır. Gerçekleştirilen görevler vesilesiyle elde edilen eril imtiyazlar erkekler için birer tuzağa dönüşmekte, öyle ki erkekleri daimi olarak erkekliklerini ispat etmeye mahkûm etmekte olan bir yapıdadır. Erkekliğin daimi ispatlanmaya mahkûm oluşu erilliğin paydaşları arasında daimi gerilim ve çekişmeler gibi olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir (Bourdieu, 2014, s.68–69). Yapı içerisinde şekillenen eril tahakküm; zorlamalarını ve yaptırımlarını her iki cinse de dayatır, bu anlamda tahakkümün eyleyicileri olan erkekler kendi inşa ettikleri eril tahakkümün birer kurbanı da olurlar aynı zamanda. Yani erkekler eril tahakkümün içerisinde hem eyleyicileri ve bundan çıkar sağlayanları hem de “tahakküm altına alınanları” kapsayan bir konumdadırlar (Bourdieu, 2014, s.67). Bu anlamda eril tahakküm toplumsal bir denetleyiciye dönüşerek sürekli bir biçimde erkekliği denetler. Araştırma sahası olan Van’da erkeklerin erkekliğe yönelik nasıl bir denetim mekanizması gerçekleştirdikleri ve erkekliğin devamlılığının nasıl gerçekleştirildiğine yönelik sorular bu bağlamda tartışılacaktır.

Erkeklik hemen her şeyde olduğu gibi zıddıyla kurduğu ilişkiyle, yani zıddı olan yapı üzerinden tanımlanır. Bu bağlamda erkeklik de zıddı olan kadınlık üzerinden tanımlanır. “Erkeklik, diğer erkeklerin önünde ve onlar için, kadınlığa karşıt olarak ve her şeyden önce kişinin kendi içindeki bir tür dişil korkusu içinde inşa edilmiştir” (Bourdieu, 2014, s.71). Kadınlığın zıddı olarak inşa edilen erkeklik, sürekli olarak “gerçek erkekler” olarak kabul gören erkekler grubuna aidiyetin tanınmasıyla onaylanır ve kabul görür. Bu anlamda baktığımız zaman, erkeklik imkânsız bir erillik

ideali ve kırılğan bir inşa olarak kurulur (Bourdieu, 2014, s.69). Erkeklik kurgusu içerisinde gerçekleştirilen farklı bir cinsiyet inşası olarak eşcinsel erkekler karşımıza çıkmaktadır. “Erkekmerkezli mitolojinin gördüğü evrensel kabulün tanıkları olarak, eşcinseller de kadınlarla birlikte egemen ilkelerin birincil kurbanları olmalarına rağmen, bu ilkeleri sıklıkla kendileri için uygularlar” (Bourdieu, 2014, s.148). Bu ilkelerin uygulanma biçimleri bazen hâkim efemine tarzına tepki olarak en uç noktalara kadar götürülebilmektedir (Bourdieu, 2014, s.149). Bu bağlamda erkeklikten dışlanma ve denetime takılarak daha az erkek olarak görülme pratikleri tartışılacaktır.

Hayatın her alanına sızarak toplumsal ilişkilerde belirleyici bir pozisyona yerleşen eril tahakküm, eril olanın dişil olanı her alanda tahakküm altına aldığı (Bourdieu, 2014) bir yapı içerisinde tartışılır. Böyle bir yapı içerisinde erkekliği tartışmak önemli kazanımlar sunmakla beraber tahakkümün eyleyicileri olan erkekleri tek bir kimlik altında tanımlaması (veya farklı erkeklik kurgularına gönderme yapmaması) anlamında kör bir nokta içermektedir. Eril tahakküm kuramında, tahakküm ilişkisinin cinselliğe kadar işleyen bir yapıda olduğu ve bir tahakküm edimi olarak ele alınan eşcinsel birlikteliklerin aktarıldığı kısımdaki eşcinsel erkeklik dışında başka erkeklik inşalarına yönelik bir tanım gerçekleştirilmemektedir. Erkekliğin “gerçek erkekler” grubuna karşı daimi olarak ispatlanması gerektiği konusunun tartışıldığı kısımda dahi bu “gerçek erkeler” grubuna karşı geliştirilen stratejiler ve bu grup karşısında inşa edilen erkekliklere dair herhangi bir gönderme bulunmamaktadır. Bu bağlamda eril tahakküm kuramı erkekliği heteroseksüel olan, dişil olanı tahakküm altına alan, eril tahakküm çerçevesinde şekillenen ve dişil olanın tamamen zıddı olan bir tanımlama içerisinde tek bir kimliğe yerleştirir. Eşcinsel erkeklik “sahip olunmuş”, “becerilmiş” şeklinde bir tanımlamaya yerleştirilse de eşcinsel erkeklerin de eril tahakkümün eyleyicileri olabildikleri, hatta efemine tarza tepki olarak bu uygulamayı en uç noktalara dahi götürebildikleri (Bourdieu, 2014) belirtilmektedir. Bu anlamda heteroseksüel erkekler ve tahakkümün eyleyicileri olan eşcinsel erkekler de eril tahakküm içerisinde tek potada erimektedirler. Bu tartışma, erkekler arası iç hegemonyaya gönderme yapsa da erkekliği tek kimlik içerisinde tanımlanmaktan kurtaramamaktadır. Eril tahakküm içerisinde farklı erkeklik kurgularının yer almaması erkekliği anlamaya yönelik çalışmaları zorlaştırabileceği gibi, eril tahakkümün tüm erkekler tarafından eşit ölçüde uygulandığı -veya tüm erkeklerin eril tahakkümden eşit derecede yararlandığı- şeklinde algılanması riski taşır. Bu anlamda farklı erkeklik

kurgularını ve erkekliğin tüm erkeklere eşit avantajlar -eşit oranda tahakkümden yararlanma gibi- sağlayıp sağlamadığını görmek adına R.W. Connell ve J. Messerschmidt tarafından geliştirilen hegemonik erkeklik kuramına bakılabilir.

2.3.Egemen Erkekliğin İnşası: Hegemonik Erkeklik

Hiyerarşik bir konumlanma içerisinde toplumsal cinsiyet bağlamında inşa edilen erkek cinsiyet kimlikleri, bir mücadele ve iktidar savaşımını da beraberinde getirmektedir. Erkekliklerin, bu ilişkiler bağlamında ele alınmadığı müddetçe tam anlamıyla anlaşılması güçtür (Sancar, 2009). Bu anlamda bakılacak olursa, iktidar ilişkileriyle bağlantılı bir biçimde inşa edilen erkek cinsiyet kimliği, güçlü olanın güçsüz olanı tahakküm altına almasıyla sonuçlanır ve tahakküm edene iktidar alanını sağlar. İktidar ilişkileri/savaşimleri ise erkeklikler hiyerarşisini belirler bir konuma oturur ve erkekliği belirleyici bir rol üstlenir. Hegemonik erkeklik kuramı da bu tahakküm ilişkisinden yola çıkarak inşa edilen, toplumsal ve kültürel belirlenimler dâhilinde kurulan “olması gereken”, üst, alfa veya ideal erkekliği imler (Connell, 1998; 2019).

Hegemonik erkeklik, ilk tartışılmaya başlandığı dönemlerde, erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğine vurgu yapan ve erkeklerin kadınlar üzerindeki hegemonyasını açıklamaya yönelik bir biçimde ele alınmıştır (Messerschmidt, 2019; Bozok, 2019). Fakat ilerleyen dönemlerde Connell’ın (1998), kavramı kadınlar kadar erkeklerin de hegemonyaya maruz kalması üzerinden ele alması ve farklı erkeklik inşaları ile bu inşalar arasındaki iktidar ilişkilerini vurgulayacak biçimde açması hegemonik erkeklik kavramını ön plana çıkarmış ve farklı çalışmaları tetikleyecek yeni bir tartışmayı başlatmıştır (Bozok, 2019). Kavramın ön plana çıkmasını tetikleyen etkenlerden biri olarak, erkekler arasındaki bu ayrıma vurgu yapılmasıyla farklı erkekliklerin vurgulanması sayılabilir. Bu ayrımın öne çıkarılması ve erkekler üzerindeki hegemonyanın vurgulanmasında ise özellikle eşcinsel erkeklerin tahakküm altına alınıp tabi kılınması önemli bir rol oynamıştır (Messerschmidt, 2019, s.71).

Hegemonik erkeklik, iktidar ilişkileri temelinde ortaya çıkan ve kendisi dışında kalan tüm konumları tahakküm altına alan, toplumsal ve kültürel belirlenimler ile şekillenen, erkeklikten beklenen tüm özellikleri bünyesinde barındıran bir konum olarak tanımlanabilir. Hegemonik erkeklik toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini meşrulaştırdığı ölçüde ve eril olanın çıkarımı koruduğu müddetçe varlığını sürdürür (Connell, 2019;

Messerschmidt, 2019). Bu anlamda hegemonik erkeklik, ataerkil düzen içerisinde erkek egemen yapıyı kuran, yeniden üreten sistemi ve toplumsal cinsiyet ilişkilerine yönelik ideolojiyi vurgular (Kepekçi, 2012, s.76). Hegemonik erkeklik, kabul görmüş ataerkil bir stratejiyi somutlaştırır ve ataerkinin korunma pratikleri/stratejileri değiştiğinde erkekliğin korunma ve güçlenme pratikleri ile tahakküm etme pratikleri de dönüşür/değişir (Connell, 2019). Ataerkil sistem içerisinde hegemonyanın ilk kurulduğu cinsiyet elbette ki kadınlardır ancak erkeklik, hem kadınlar hem de erkekler üzerinden egemenliğini kurmasından ötürü hegemonik erkeklik konumuna ulaşır (Cengiz ve Tol ve Küçükural, 2004, s.55). Yapısal bir olgu olarak hegemonik erkeklik, kadınlarla olduğu gibi hegemonik olmayan ikincil konuma itilmiş erkekliklerle de daima ilişkilidir ve bu ilişkiler üzerinden inşa edilir (Connell, 1998, s.245). Fakat bu her zaman her yerde hegemonik erkekliğin aynı olduğu düşüncesini doğurmamalıdır, hegemonik erkeklik değişmez bir model/tip değildir. (Connell, 2019, s.151). Nitekim erkeklikler kavramı, her yerde aynı ve evrensel olan bir erkeklik tanımlaması gerçekleştirilemediğinden varlık kazanmış ve kendisine bir kullanım alanı bulmuştur (Hearn'den akt. Aydın ve Atalay, 2021, s.49).

Hegemonik erkekliğin, vurgulanan kadınlık ve hegemonik olmayan ama hegemonik erkekliği tamamlayan, ona itaat eden ve ona bağlı olan kadınlık ve erkeklik biçimleriyle geliştirdiği ilişki dışında bir anlamı yoktur. Hegemonik erkeklik, diğer erkeklik modelleri üzerinden inşa edilir fakat inşa edilebilmesi için diğer erkeklik biçimlerinin net bir şekilde tanımlanması gerekmez, ancak bu hegemonik erkekliğin daima en belirgin savunucularının ve taşıyıcılarının en güçlü erkekler olduğu anlamını da içermez. Hegemonik erkeklik, eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkileri içerisinde egemen konumu işgal eden erkekliktir ve bu konum daima itiraza ve sorgulanmaya açıktır. Sorgulanabilir olan hegemonik erkeklik, sorgulanmasıyla beraber yeni stratejiler geliştirerek toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden sağlayacak pratikler geliştirerek yeni hegemonik erkeklik konfigürasyonları meydana getirebilir (Messerschmidt, 2019, s.113). Hegemonik erkeklik, diğer erkeklik ve kadınlık modellerinden özellikleri bünyesine alabilir ve o özellikler yoluyla yeni hegemonik erkeklikler inşa edebilir (Messerschmidt, 2019, s.84).

Hegemonik erkeklik ile farklı erkeklikler arasındaki ilişkiyi ve hiyerarşiyi belirleyen şey ırk, yaş, etnisite, cinsellik ve sınıf gibi dinamiklerdir. Bu dinamikler üzerinden farklı erkeklikler inşa edilir. Nitekim hegemonik erkeklik inşası “Suç Ortağı, Madun

ve Marjinal” erkeklikler ile ilişkisi üzerinden gerçekleşir (Connell, 2019). Bu erkeklikler her yerde aynı ve değişmez yapıda değildir. Aynı kültürel ortamı paylaşan topluluklarda dahi farklı erkeklikler görülebilmektedir. Diğer erkeklikler de hegemonik erkeklik inşası dâhilinde inşa edilirler. Hegemonik erkeklik kalıplarının dışında kalanlar veya itiraz edenler, hegemonik erkeklikle müzakere veya mücadele ederek bir çıkış yolu veya bir erkeklik kurgusu oluşturmalarıdır (Connell, 2019, s.84-85).

Erkeklik inşasının, kadınlara yönelik tahakküm kadar erkeklere yönelik tahakküm üzerinden aktarılması, farklı erkeklik inşalarının tartışılmasına olanak sağlaması ve erkeklikler arasındaki iktidar ilişkilerini görmeyi kolaylaştırması açısından hegemonik erkeklik kuramına bu araştırma kapsamında başvurulacaktır. Hegemonik erkekliğin farklı erkeklik inşalarının tanımlanmasına olanak sağlaması araştırma sahası olan Van’da inşa edilen farklı erkeklikleri tanımlamamızı kolaylaştıracağı gibi erkeklikler arası iktidar ilişkilerini görmeyi sağlaması, inşa edilen erkeklik ile hegemonik erkekliğin etkileşiminin bu kimlik inşalarındaki tezahürlerini ortaya koymada yardımcı olacaktır.

Hegemonik erkeklik, her yerde aynı ve değişmez olmadığı gibi tarihi olarak sürekli bir biçimde kurulan aynı erkekliği de vurgulamaz. Tarihi olarak değişime ve dönüşüme tabi olan hegemonik erkeklik, toplumsal ve kültürel özelliklerden etkilenecek şekilde inşa edilir (Sancar, 2009). Aynı toplum ve kültürlerde dahi farklı biçimlerde inşa edilen hegemonik erkekliğin üzerine inşa edildiği değişkenler farklılık gösterebilir. Hegemonik erkekliği belirleyen değişkenlerin (etnik köken, yaş, sınıf, cinsellik vb.) tümünün aynı anda mevcut olması gerekmez, belli alanlar ve belli durumlar karşısında bu değişkenlerin önemi farklılık gösterebilir. Belli durumlarda da sadece bir iki değişken hegemonik erkeklik inşa etmek için yeterli olmaktadır (Messerschmidt, 2019, s.169). Bir diğer deyişle, hegemonik erkekliği inşa eden değişkenler mutlak değildir ve hegemonik erkekliğin üzerine inşa edildiği toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini meydana getirmede her zaman eşit bir rol üstlenmeyebilirler. Bu anlamda Van’da inşa edilen hegemonik ve diğer erkekliklerin hangi değişkenler üzerinden inşa edildiğini ve erkeklikler hiyerarşisini belirleyen kıstasların neler olduğunu göstermesi adına hegemonik erkeklik kuramı kolaylıklar sağlayacaktır.

Hegemonik erkeklik ile ilgili ilk dönem çalışmalarında hegemonik erkeklik, genel olarak iktidar alanını elinde tutan bir erkekler grubunun sahip olduğu bir erkeklik biçimi olarak tartışılmış ve hegemonik erkeklik bu özellikler üzerinden tanımlanmıştır. Sancar'ın tanımıyla "hegemonik erkeklik izinin aranacağı genel harita aşağı yukarı şöyle çizildi: Genç, kentli, beyaz, heteroseksüel, tam zamanlı bir iş sahibi, makul ölçülerde dindar, spor dallarının en azından birisini başarılı olarak yapabilecek düzeyde aktif bedensel performansa sahip erkeklerin temsil ettiği erkeklik"(Sancar, 2009, s.30). Lakin sonraki dönemlerde hegemonik erkekliğin bir grup erkeğin elinde tuttuğu iktidar alanından ziyade; ataerkil ilişkiler dâhilinde kurulan ve erkeklerin nasıl olması gerektiğine dair bir idealizasyonu ve belirli değişkenleri vurgulayan bir konum olduğu dile getirilmiştir. Bu anlamda hegemonik erkeklik, yaşayan erkekliklerden ziyade erkeklerin örnek alması gereken rol modelleri imleyen bir konum olarak tanımlanabilir (Bozok, 2019).

Benzer bir noktadan yola çıkan Messerschmidt, hegemonik erkekliğin belli bir tip erkekliği temsil etmesinden ziyade farklı ortamlarda çok çeşitli biçimlerde yerel, bölgesel ve küresel olarak kurulan hegemonik erkeklikler olduğuna vurgu yapar. (2019, s.203-204). Hegemonik erkekliklerin etnik kimlik, sınıf, cinsellik, yaş gibi değişkenler üzerinden bir ayrımcılık temelinde şekillenmediğini belirten Messerschmidt (2019), hegemonik erkekliğin belli bir erkeklik tipi temsilinden ziyade erkeklikler ve kadınlıklar ile farklı erkeklikler arasındaki eşitsiz iktidar ilişkilerini kişileştirip sembolize ettiğini aktarmaktadır. Yerel, bölgesel ve küresel olarak inşa edilen hegemonik erkeklik, hem her yerde hem de hiçbir yerde olan, her zaman her yerde hazır bir biçimde bulunan bir tanımlama içerisinde oturtulmakla beraber zamanla görünmez olur ve bu hegemonik erkeksi anlam bilgi ve davranış biçimleri içerisinde onaylanır ve kabul edilir (Messerschmidt, 2019, s.204).

Cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelime bağlı olarak inşa edilen güç ilişkilerinde iktidar, sosyal olarak belirlenmiş toplumsal cinsiyet ilişkilerinde önemli bir yapısal etkidir. İktidar, yalnızca karşıt cinsiyetler arasında değil; aynı zamanda hemcinsler arasında da toplumsal cinsiyet ilişkilerini ve sosyal etkileşimi yapılandırır. İktidar, gücün sürekli elde tutulması, barındırılması değil; aksine güç ve güçsüzlük dengesi arasında değişkenlik gösterebilen bir yapıdır. Hegemonya ise söylemsel ikna, teşvik ve karşılıklı rızaya dayalıdır. Tahakküm eden kadar tahakküm edilenin de kabulüyle gerçekleşir (Messerschmidt, 2019, s.199-200). Herhangi bir atıf bulunmasa

da yapılandırılmış eylem teorisi isimlendirmesiyle gerçekleştirilen bu tanımlama Bourdieu tarafından ortaya atılan eril tahakküme benzer bir noktaya vurgu yapmaktadır.

“Hegemonik erkeklikler, ilişkisel ve söylemsel olarak belirli durumlarda kadın ve erkekler için bir ‘gerçeklik’ duygusu oluşturur ve sosyal eylemle sürekli olarak yenilenir, yeniden yaratılır, savunulur ve değiştirilirler” (Messerschmidt, 2019, s.203). Yerel, bölgesel ve küresel olarak kurulabilen hegemonik erkeklikler bir veya birkaç tane değildir, toplumsal cinsiyet ilişkileri içerisinde birçok farklı şekilde inşa edilebilen ve farklı ortamlarda var olan hegemonik erkeklikler vardır. Hegemonik erkeklik aynı zamanda heteroseksüel ilişki temelinde inşa edilir. Cinsellikte penetre eden durumda olan bir rol çizen hegemonik erkeklik, çizdiği cinsel rolün cinsiyetlerle kesiştiği noktada penetre edileni alt/aşağı olarak görür. Bu anlamda heteroseksüellik temelinde inşa edilen hegemonik erkeklik, erkekliği ve erkekleri yüceltirken kadınları ve kadınsılığa yakın gördüğü diğer cinsel yönelimdeki erkekleri aşağı konuma iter ve konumlandırır. Heteroseksüel cinsel birliktelikte de bir ayrıma giden hegemonik erkeklik kimi cinsel birliktelikleri normatif kabul edip teşvik ederken bunun dışında kalan heteroseksüel cinsel ilişkileri marjinalleştirir ve onaylar (Messerschmidt, 2019, s.204-206).

Hegemonik erkekliği “aynı anda her yerde olan ve hiçbir yerde bulunmayan” bir tanımlama içerisine yerleştiren Messerschmidt, bunu sosyal yapı ile açıklamakta ve bunun hakiki bir tahakküme işaret ettiğini aktarmaktadır (2019, s.130). Tahakküm ilişkisi ise Michel Foucault’ya gönderme yapılarak “ ‘aşağı olan’ dişil ve ‘üstün olan’ eril pratiklerin ve özelliklerin merkezine oturur” biçimde tanımlanmaktadır (Messerschmidt, 2019, s.130). Bu anlamda herhangi bir gönderme yapılmasa da eril tahakküm ile benzer bir yapı içerisinde hegemonik erkekliğin tartışıldığını düşünmemiz gerekip gerekmediği bir soru olarak karşımızda durmaktadır. Bu tanımlama ile hegemonik erkeklik merkeziyetsiz bir konuma oturtulmakta, başat ve tahakkümcü erkeklikler başta olmak üzere diğer erkekliklerin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini meşrulaştırdıkları ve gerçekleştirebildikleri müddetçe dâhil olabildikleri bir konum olarak karşımıza çıkmaktadır. Hegemonik erkeklik sosyal yapı içerisinde şekillenir ve sosyal yapıdan etkilenir aynı zamanda sosyal yapıya etki ederek sosyal yapıyı değiştirir ve dönüştürür (Messerschmidt, 2019). Benzer bir vurguyu

Bourdieu da eril tahakküm için kullanır ve erkeklerin bununla eril tahakkümün hem kurbanları hem de failleri olduğunu vurgular.

Özetleyecek olursak hegemonik erkeklik, toplumsal yapı içerisinde belirlenmiş toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde şekillenen, erkek ve erkeklığe dair görülen tüm özellikleri bünyesinde barındıran, erkeklerin nasıl olması ve nasıl davranması gerektiğine cevap veren, toplum tarafından idealize edilen erkeklik konumudur. Hegemonik erkeklik farklı toplum ve kültürlerde hatta aynı kültürler içerisinde dahi farklı değişkenlere gönderme yapan ve farklı biçimlerde kurulabilen bir yapıdadır (Yüksel, 2013, s.16). Değişime ve dönüşüme tabi olan hegemonik erkeklik aynı zamanda tarihsel olarak da farklı şekillerde inşa edilebilen; tek veya birkaç tane değil, çok sayıda olan ve yerel, bölgesel ve küresel olarak farklı alanlarda kurulan hegemonik konumları imler (Messerschmidt, 2019). Hegemonik erkeklik, kadınlıklar ve hegemonik olmayan diğer erkeklikler üzerinden ve karşılıklı ilişki temelinde kurulur. Hegemonik erkeklik bir güçlü erkekler grubunun zor kullanarak tahakkümü eline alması biçiminde değil, karşılıklı rıza dâhilinde ilişki olarak kurulur (Connell, 2019). Hegemonik erkeklik farklı değişkenler üzerinden kurulabilmektedir. Hegemonik erkeklığın üzerine kurulduğu değişkenler yaş, sınıf, etnik köken ve cinsellik olmakla birlikte hegemonik erkeklik konumu ile özdeşleştirilen belirli özellikler bulunmaktadır (Sancar, 2009). Toplum ve kültür ekseninde belirlenen bu özellikler pek çok çalışmaya konu olmuş ve tartışılmıştır.

Egemen konumu işgal eden hegemonik erkeklik, üzerine inşa edildiği ve özdeşleştirildiği değişkenler üzerinden ele alındığında tüm bu koşulları sağlayıp egemen konuma ulaşmak ve dahi o konumu koruyabilmek büyük güçlükler barındırır. Bu değişkenler ve özellikler temelinde bakıldığında hegemonik erkeklığe çok küçük grupların dâhil olabileceği geri kalan erkeklerin farklı erkeklikler inşa etmeleri gerektiği göze çarpmaktadır (Kepekçi, 2012, s.77). Hegemonik erkeklığe ulaşan ve inşa eden erkeklerin bu denli az oluşu, bu egemen konumun nasıl korunduğu ve elde tutulduğuna dair bir sorgulamayı da beraberinde getirir. İlk cevap elbette ki bu konumun erkeklerin büyük bir çoğunluğu tarafından onaylanmasıdır. Hegemonik erkeklik diğer erkekliklerin rızası ve onayı dolayısıyla gerçekleşir, diğer erkeklikler hegemonik konuma ulaşamaları dahi hegemonik konumu onaylar ve suç ortaklığı geliştirir. Kadın ve kadınsı olanların ezilmesi avantajını beraberinde getiren bu onaylama ve suç ortaklığı hegemonik erkeklığı koruyucu bir rol üstlenir (Connell,

1998). Aynı zamanda diğerk erkekliklerin kendilerini temsil imkânı bulması ve öne çıkarılma gibi ‘fırsatların’ varlığı erkekliklerin çeşitli faaliyet ve inşalar geliştirmesini olanaklı kılar. Tabiri caizse ağızlarına bir parmak bal çalınan diğerk erkeklikler bu ‘sus payı’ karşılığında egemen konumla suç ortaklığı geliştirir ve onaylayarak korur (Kepekçi, 2012; Sancar, 2009).

Erkeklik, sosyalizasyon süreci içerisinde öğrenilir, toplumsal ve kültürel olarak aktarılan pratikler yoluyla içselleştirilir ve erkek cinsiyet kimliği bunlar üzerinden inşa edilir (Onur ve Koyuncu, 2004). Hegemonik erkeklik ise yalnızca kültürel ve geleneksel pratikler yoluyla belirlenmiş erkeklik ‘refleksleri’ ve davranışlarından var olamayacağı gibi kendisini sürekli olarak üreten ve yeniden üreten kurumlara ihtiyaç duyar. “Hegemonik erkekliği üreten ‘olmazsa olmaz’ kurumların varlığı önemlidir; devlet, yasalar, ticari şirketler, işçi sendikaları, heteroseksüel aile, ulusal ordu gibi kurumlar sayesinde ekonomik ve kamusal faaliyetler homofobik-heteroseksüel erkeklik değerleri ile yoğrularak meşru ve arzulanır ilan edilip ödüllendirilir” (Sancar, 2009, s.32). Diğerk bir deyişle hegemonik erkeklikler bireysel performansla inşa edilebileceği gibi farklı kurum ve erkek grupları tarafından da inşa edilebilir (Yüksel, 2013). Sosyalizasyon süreci ve kendisini üreten kurumlarla birlikte varlık bulan hegemonik erkeklik, her ne kadar alan ve temsil olanağı sağlasa da diğerk erkeklikler karşısında inşa edilir. İktidar ilişkileri temelinde inşa edilen egemen erkeklik konumu ile karşısında inşa edilen erkeklikler bu tahakküm ilişkileri çerçevesinde bir hiyerarşik konumlanmaya gider. Hiyerarşinin en üstünde yer alan hegemonik erkekliğe erişmek adına erkekler arasında bir rekabet gerçekleşmektedir (Onur ve Koyuncu, 2004). Erkek egemenliğinin kaybedilme korkusu temelinde gerçekleşen bu rekabet, erkekliği sürekli olarak pekiştirmesi için birçok farklı toplumsal ritüelle desteklenmekte ve güçlendirilmektedir (Aydın ve Atalay, 2021). Hegemonik erkeklik ve inşa edilen diğerk erkeklikler arasındaki rekabeti ve hegemonik erkekliğin hangi kurumlarca desteklendiğini araştırma sahası olan Van’da ortaya çıkarabilmek adına hegemonik erkeklik kuramı yol gösterici olacaktır. Aynı zamanda erkekliğin inşa edildiği ritüeller kapsamında ele almak erkekliğin toplumsal aşamalarını görmemizi sağlayacaktır. Nitekim hegemonik erkeklik kuramı tüm bu bağlamlar temelinde Türkiye’deki çalışmalar kapsamında da ele alınmış ve çeşitli bölgelerde erkekliğin üzerine inşa edildiği değişkenler, üreten kurumlar ve güçlendiren ritüeller üzerinden tartışılmıştır.

Erkeklerin çocukluktan büyüyünceye dek sürekli olarak eril dile maruz kaldıklarını aktaran Kepekçi (2012), toplumsal ve kültürel eril pratikler ve söylem ile çocukların sosyalizasyonunun erkek olmak üzere gerçekleştirildiğini ve bunun çeşitli aşamalardan geçtiğini aktarmaktadır. Erkeklerin askerlik kurumu dâhilinde nasıl ‘erkek olmaya’ ayarlandıklarını tartıştığı *Sürüne Sürüne Erkek Olmak* kitabında Selek, bu aşamalara dikkat çekerek, Türkiye’de erkeklerin geleneksel erkeklik kabulünü alıp erkeklik inşa edebilmeleri için sünnet, askerlik, iş bulma ve evlilik aşamalarını geçmesi gerektiğini vurgulamaktadır (2018; s.19). Erkekliği piyasa ve aile temelinde sorunsallaştıran Sancar (2009) *Erkeklik: İmkansız İktidar* kitabında erkekliğin inşası ve egemen konumun korunması adına heteroseksüel aile, ordu, devlet ve yasa gibi kurumların önemine dikkat çekmektedir. Aydın ve Atalay (2021), İzmir’de erkeklik üzerine gerçekleştirdikleri çalışmalarında erkekliğin farklılıklar üzerinden aktarıldığını aktararak erkeklerin erkekliklerini karşılaştırmalar üzerinden inşa ettiklerini vurgulamaktadırlar. Sarıçiçek (2019), Kayseri’de gerçekleştirdiği araştırmada erkekliğin ataerkil özellikler üzerinden inşa edildiğini vurgulayarak erkeklerin bu ataerkil özellikler altında ezildiğini ve erkeklerin bir değişim talebinde olduğunu belirtmektedir. Şenol ve Çalar (2018) ise Batman’da gerçekleştirdikleri çalışmalarında erkekliğin geleneksel değerler üzerinden kurulduğunu ve erkekliğin sorumluluklar üzerinden tanımlandığını belirterek, katılımcıların bu inşa ile gurur duyduklarını dile getirmektedirler. Benzer bir biçimde erkek cinsiyet kimliğini sorunsallaştıran bu çalışma Van’da gerçekleştirilecek olup; erkeklik olgusu hegemonik erkeklik kuramı ışığında tartışılacaktır.

2.4.Yapılandırılmış Eylem Teorisi

J.W. Messerschmidt’in (2019) *Hegemonik Erkeklik: Formülasyon, Yeniden Formülasyon ve Genişleme* kitabında teorileştirdiği yapılandırılmış eylem kuramı özü itibariyle hegemonik erkekliklerin nasıl tekrarlar halinde yapılandırıldığını, inşa edildiğini, desteklendiğini, gerekçelendirildiğini ve yapılandırılmış sosyal eylemlerle nasıl yeniden şekillendirildiğini yapısalcı bir yaklaşımla ele almaktadır. Sosyal yapılar, zaman ve mekânın ötesinde bulunan ve bu yönüyle belirli biçimlerde davranışları sınırlandırarak olanaklı kılan sosyal olguların sürekli bir biçimde ve tekrarlar halinde meydana gelen örüntüleri olarak tanımlanabilir. Bu sosyal yapılar yalnızca var olan aktörlerin davranışlarının yeniden üretilmesi üzerinden varlık

kazanır (Giddens'tan akt Messerschmidt, 2019, s.195-196). Sosyal eylemi gerçekleştiren failer, sosyal eylemi gerçekleştirmede sosyal yapılardan faydalanırlar ve aynı zamanda gerçekleştirilen bu sosyal eylemlerle de sosyal yapıları çoğaltmaya destek vermiş olurlar. Sosyal yapılar süreklilik için daimi bir kabul ve onaya ihtiyaç duyar. Özetle sosyal yapılar, sosyal eylemin hem sonucu hem de aracı olan bir konuma oturur. Sosyal yapılar dâhilinde ortaya çıkan sosyal eylem sonuç olarak var olur fakat aynı zamanda var olurken sosyal yapıların zaman ve mekânda yeniden üretilmesini ve belli durumlarda sosyal yapının değişimini gerçekleştirmesinden ötürü araç olur (Messerschmidt, 2019, s.196). Başka bir deyişle sosyal yapılar sosyal eylemin gerçekleştirilmesi yoluyla varlık bulur ve devamlılığını sağlar, bu nedenle sosyal eylemden etkilenir ve sosyal eylemin yapıyı yeniden ürettiği durumlarda bu eylemin değişim ve dönüşümüne tabi olur. Aynı zamanda sosyal eylemin nasıl gerçekleştirileceğini belirleyerek sosyal eylemi bu belirlenim sınırları içerisinde hareket etmeye zorlar (Messerschmidt, 2019). Benzer bir tartışmayı Bourdieu eril tahakküm için gerçekleştirir ve eril olanı tahakkümün eyleyicisi aynı zamanda kurbanı olarak tanımlar.

Sosyal yapılar ve sosyal eylem arasındaki ilişkiden sonra sosyal yapılar ile toplumsal cinsiyet ilişkilerine bakmak, teorileştirmeyi daha iyi anlayabilmek adına önem arz etmektedir. Sosyal yapılar içerisinde belirli biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsel pratik biçimleri mevcut olmakla birlikte bu pratikler sosyal yapılar tarafından sürekli olarak teşvik edilmekte ve onaylanmaktadır (Messerschmidt, 2019, s.196). Bireyler, sosyal yapılar tarafından belirlenmiş bu durum içerisinde düşünömsel bir biçimde cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kimlikleri inşa ederek sosyal yapıları yeniden üretirler. Buradan yola çıkarak biyolojik ve toplumsal cinsiyetli olmanın yanında cinsel faaliyeti de içeren pratikler, farklı bir deyişle bireylerin ve bedenlerin sosyal yapılarca belirlenmiş sınırlar ve belli imkânlar dâhilinde gerçekleştirdikleri sosyal eylemler, “dönüşömlü ve somutlaşmış yapısal eylem olarak görölmelidir” (Messerschmidt, 2019, s.196).

Sosyal yapıların çok çeşitli olmasına vurgu yapan Messerschmidt, gerçekleştirilen hegemonik erkeklikler kavramsallaştırması için iki sosyal yapıya dikkat çeker; ilişkisel sosyal yapılar ve söylemsel sosyal yapılar. İlişkisel sosyal yapılar bireyler arasındaki ilişkiler temelinde sosyal pratikler yoluyla ortaya çıkar. Messerschmidt'e göre bu sosyal yapılar, “sosyal pratik yoluyla, belirli sosyal ortamlardaki bireyler arasındaki

karşılıklı bağ ve bağımlılığı kurar ve böylece, insanlar arasındaki sosyal ilişkileri biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsellik açısından tanımlarlar” (2019, s.197). İlişkisel sosyal yapılar, sosyal eylemleri sınırlandırır ve mümkün kılar. Öte yandan “söylemsel sosyal yapılar kültürel olarak dikkate değer anlamlar üreten temsiller, fikirler ve işaret sistemleridir (dil). Söylemsel sosyal yapılar ‘gerçek’ ve belirli durumlarda ‘gerçeklik’ olarak kabul edilen sosyal pratik düzenleriyle kurulur” (Messerschmidt, 2019, s.197). İlişkisel sosyal yapılara benzer olarak söylemsel sosyal yapılar da sosyal eylemi sınırlandırır ve mümkün kılar.

Söylemsel sosyal yapılar ve ilişkisel yapılar birbirlerinin bir bileşeni ve parçalarıdır. Bu iki sosyal yapının kesişimi sosyal eylemi sürekli bir biçimde sınırlandırır ve mümkün kılar. Aynı zamanda ilişkisel ve söylemsel yapılar, sosyal yapı içerisinde gerçekleşen durumlarda bir değerlendirmeye giderek durumun normal veya sapkın olduğuna yönelik bir tanımlama gerçekleştiren özel bir anlayış biçimi geliştirir ve hayata geçirir (Messerschmidt, 2019, s.198). Var olan ilişkisel ve söylemsel sosyal yapılar her şeyi belirleyebilme özelliğine sahip olmamakla birlikte bu yapılar her zaman sorgulamaya açıktır ve eyleyiciler tarafından gerçekleştirilen sorgulama veya itirazlar dışında kabul görmez (Mouzelis’ten akt Messerschmidt, 2019, s.198). Failler sosyal yapılardan uzaklaşabilir veya sosyal yapılardan ayrılabilirler bunun sağlayıcısı ise düşünümsellik olarak karşımıza çıkar (Messerschmidt, 2019, s.198).

Özetle sosyal yapıların sosyal eylemleri belirlediğini fakat bu sosyal yapıların da işin eyleyicisi olan failler tarafından sürekli bir onay ve kabul ihtiyacı içerdiğini söyleyebiliriz. Sosyal yapılar sosyal eylemi belirlerler fakat aynı zamanda sosyal eylemler yoluyla da şekillenirler, sosyal eylem ve sosyal yapı birbirinin belirleyicisi ve dönüştürücüsü olarak karşımıza çıkar. Sosyal yapılar arasında belirtilen ilişkisel ve söylemsel sosyal yapılar birbirlerinin bileşeni ve parçası olmakla beraber sürekli bir biçimde kesişmektedirler. Bu iki sosyal yapının kesişimi sosyal yapılar dâhilinde gerçekleştirilen faaliyetlerin “normallığı” veya “sapkınlığına” dair bir tanımlamayı hayata geçirir (Messerschmidt, 2019). Faaliyetlerin eyleyicisi konumunda olan failler sürekli sosyal yapılar çerçevesinde eylemde bulunmak durumunda değildirler, failler sosyal yapıdan ayrıksı bir eyleme yönelebilir veya ondan uzaklaşabilirler.

Bireylerin gerçekleştirdikleri cinsel faaliyet ve biyolojik/toplumsal cinsiyet pratikleri yapı tarafından belirlendiğinden, bireylerin bunları gerçekleştirmesi yapıyı yeniden

üretir. Bu anlamda biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsellik sosyal eyleme dönüşmekte ve sosyal yapı tarafından belirlenirken sosyal yapıyı da belirlemektedir (Messerschmidt, 2019). Toplumsal cinsiyet ilişkilerini ve kimlik inşalarını da sosyal yapılar içinde tanımlayan yapılandırılmış eylem, hegemonik erkeklik dâhilinde bir erkeklik kurgulamasını da içerisinde barındırır. Hegemonik erkekliklerin yanı sıra ırk, yaş, sınıf, cinsellik ve milliyet gibi değişkenlerin farklı biçimlerdeki kesişimleri üzerinden başat, tahakkümcü, tabi kılınan ve olumlu olmak üzere dört farklı erkeklik modeli tanımlaması gerçekleştirir (Messerschmidt, 2019, s.207). Bu erkeklikler yapı içerisinde inşa edilmekle birlikte yapıyı etkileyebilmekte ve inşa gerçekleştirilirken yapıyı yeniden üretmekte olan bir tanımlama içerisinde tartışılır.

2.5.Farklı Erkeklikler

Hegemonik erkeklik kuramı, egemen konumu işgal eden erkekliği tanımlarken bu erkekliğin diğer erkekliklerle olan ilişkileri bağlamında inşa edildiğini vurgular. İç hegemonya temelinde gelişen bu ilişkiler bir erkeklikler hiyerarşisi oluşturur ve erkekler bu hiyerarşi içinde erkekliklerini inşa ederler (Connell, 2019). Hegemonik erkeklik, tahakküm ilişkisini diğer erkekler üzerinden ele aldığı ve erkeklik hiyerarşisini vurguladığı an farklı erkeklik inşalarına da bir gönderme yapar. Nitekim Connell (2019), hegemonik erkekliği tartışırken hegemonik erkekliğin karşısında inşa olan suç ortağı, marjinal ve madun erkeklikleri tanımlar ve gönderme yapar. Benzer bir biçimde Messerschmidt (2019), hegemonik erkekliği tartıştığı yapılandırılmış eylem teorisinde hegemonik erkekliğin yanında başat, tahakkümcü, tabi kılınan ve olumlu erkeklikleri tanımlar.

Hegemonik erkekliğin üzerinde inşa edildiği değişkenlerin (ırk, etnik köken, yaş, cinsellik, sınıf) farklı kesişimleri sonucunda farklı erkeklikler inşa edilebilir (Messerschmidt, 2019). Bunun yanında erkeklerin sahip oldukları özellikler ile toplumsal ve kültürel belirlenimler çerçevesinde farklı erkeklikler inşa edilebilir farklı erkeklik kurguları geliştirilebilir. Elbette ki farklı erkeklikler yalnızca sayılan bu erkekliklerle sınırlı değildir. Hem Türkiye’de hem Türkiye dışında gerçekleştirilen çalışmalarda pek çok erkeklik kimliği tanımlanmaktadır. Gay erkekliği, siyah erkekliği, işçi sınıfı erkekliği, profeminist erkeklik vb. erkeklikler bu anlamda örnek olarak aktarılabilir (Sığın ve Canatan, 2018, s.166).

Hegemonik erkeklik ve karşısında inşa edilen erkeklikler toplum ve kültürlere göre, hatta aynı kültürler içerisinde dahi farklı biçimlerde inşa edilebilir veya farklı biçimlerde ortaya çıkabilir bir yapıdadır. Kimi durumlarda bu erkekliklerin farklı özellikleri tek bir erkeklikte birleşerek farklı erkekliklerden beslenen melez erkeklikler de ortaya çıkabilmektedir. Bu anlamda aşağıda bazı erkeklikler tanımlanarak aktarılacaktır. Bu farklı erkeklikler dikkate alınarak araştırma sahasında öne çıkan erkeklik(ler) ile benzerlik ve farklılıkların görülmesi amaçlanmaktadır.

2.5.1. İşbirliği yapan erkeklik: Suç ortağı

Suç ortağı erkeklik, hegemonik erkeklik için savaşımayan, sürekli bir erkeklik mücadelesi içinde olmayan fakat sergilenen ve geliştirilen hegemonik erkeklığe de itiraz etmeyen erkeklik modeli olarak tanımlanabilir. Ataerkil sistemde mücadele etmenin getireceği risk ve gerginliklerden uzak fakat ataerkinin getireceği tüm avantajlardan faydalanacak şekilde inşa edilirler (Connell, 2019, s.154). Suç ortağı erkeklikler hegemonik erkeklığı bünyelerinde barındırmaz, fakat uygulamada eşitsiz toplumsal cinsiyet pratiklerini kendi lehlerine kullanırlar ve bu uygulama yoluyla hegemonik erkeklığın sürdürülmesine katkı sağlarlar (Messerschmidt, 2019, s.61). Ataerkil sistemin sağladığı birçok avantaj vardır fakat suç ortağı erkekliklerin bulunduğu ortak çıkar, kadınların ve kadınsı olarak görülenlerin tabi kılınmasıdır. Bu tabi kılmayı hegemonik erkeklik sağladığından, suç ortağı erkeklik ne hegemonik erkeklik için ön saflarda mücadele eder ne de hegemonik erkeklığe eleştiriler getirerek değiştirmeye çalışır. Bu suya sabuna dokunmayan tavır, hegemonik erkeklığe zarar vermediği ve hegemonik erkeklığe tabi olmayı kabul ettiği için hegemonik erkeklığın kurumunu desteklemiş olur. Erkeklerin büyük çoğunluğu suç ortağı erkeklığı inşa ederler (Connell, 2019, s.154). Suç ortağı erkeklik ataerkil sistemin avantajlarından faydalandığı gibi kadınlara karşı da saldırgan bir tavır takınmaz. Eşleri, anneleri gibi hayatlarında yer alan kadınlara saygı gösterir, yardımda bulunmaya çalışırlar. Hegemonik erkeklığe itiraz etmez ama kadınlara karşı da ılımlı ilişkiler geliştirebilirler yani her iki cinsten de gelen avantajlardan faydalanmaya çalışırlar (Connell, 2019, s.154-155).

Egemen konumu işgal eden hegemonik erkeklik çok küçük bir erkekler grubu tarafından meydana getirilebilse de suç ortağı geliştiren erkeklerin daimi onayı ve itiraz etmeyişi bu egemen konumu korumakta ve hegemonik erkeklığı

pekiştirmektedir. Elbette ki bu onaylama ve tabi olmayı kabul etme çikarsız bir biçimde gerçekleşmemektedir; hegemonik erkeklik başta kadın ve kadınsuların tahakküm altına alınması olmak üzere maddi kazanç ve çeşitli avantajlar sunar. Bu avantajlar, erkeklerin gerçekleştirdiği taşkınlıklara sessiz kalınarak başlar ve eril arzular temelinde şekillenen erkek eğlence dünyasına kabul ile devam eder (Sancar, 2009, s.32). Diğer bir deyişle hegemonik erkeklik, ataerkil avantajları koruyarak onaylamayı gerçekleştiren bu erkeklere, tabi kılınan veya marjinalleştirilen grupları dışlama ve ezme hakkı tanırken her türlü mekânı ve belli ölçülerde taşkınlık hakkını da kullanmalarına izin verir. Bu da suç ortaklığı geliştiren erkeklere verilen “ataerkil hisse” (Connell, 2019) ya da “sus payı” dır (Kepekçi, 2012).

Suç ortağı erkeklik inşası geliştiren erkekler, hegemonik erkekliğin sağladığı tüm avantajların farkındadırlar fakat her zaman ataerkil sistemin getirdiği özellikler üzerinden hareket etmezler (Sığın ve Canatan, 2018, s.169). Ataerkil sistemce oluşturulan kadın ve kadınsı olanların ezilmesi ve ağır erkeklik özellikleri karşısında kimi erkekler bir sorgulamaya gidebilmekte ve bu duruma itiraz edecek bir konuma yerleşebilmektedir (Bozok, 2015). Dolayısıyla suç ortağı erkeklik, hem ataerkillik çerçevesinde şiddeti uygulama ve sürdürme noktasında aktif olan hem de ataerkil sorunları fark ederek bu duruma karşı bir sorgulamaya giderek bu durumun değişmesi yönünde belli bir uğraş vermeye yönelik hareket etme potansiyeli de barındıran erkekler grubunu içeren bir konuma oturur (Çelik, 2016, s.5).

2.5.2. Kabulün dışındakiler: Marjinal erkeklik

Hegemonik erkeklik, üzerine inşa edildiği değişkenlerin farklı kesişimleri üzerinden kurulan diğer erkeklikleri yok etmek yerine marjinalleştirir ve onaylar. Özellikle ırk ilişkileri, erkeklikler hiyerarşisinin oluşmasında etkili ve erkeklikler arasındaki etkileşimin ayrılmaz bir parçası olabilmektedir (Connell, 2019, s.156). Büyük kitleler içerisinde azınlık konumunda olan etnik kimliğe sahip bireyler ötekileştirilerek marjinalleştirilir ve erkeklikler hiyerarşisi içerisinde marjinal erkeklik konumuna yerleştirilirler. Hegemonik erkekliğin yetkisi dahilinde inşa edilen marjinal erkekliğin bir diğer belirleyicisi ise cinsel kimliktir (Connell, 2019). Özellikle cinsel kimliğini açıkça ifade eden veya toplum tarafından farklı cinsel yönelimi olduğu bilinen bireyler kabulün (heteroseksüellik) dışında görüldüklerinden sapkın ilan edilerek marjinalleştirilirler.

Marjinal erkeklik, erkek cinsiyet kimliği inşasında etkili olan dinamikler üzerinden ayrımcılığa uğrayan ve toplumsal cinsiyet ilişkileri hasebiyle önemsizleştirilen erkeklik modeli olarak tanımlanabilir (Messerschmidt, 2019, s.61). Marjinal erkeklik, hegemonik ve suç ortağı erkekliğin tersine yaşadığı ötekileştirme ve ezilmeden dolayı daha dezavantajlı bir konumda bulunabilir (Çelik, 2016, s.5). Bir diğer deyişle marjinal erkeklik, içerisinde bulunduğu toplumsal ve kültürel dinamikler dahilinde farklılaşarak ortaya çıkan, azınlık olan, reddedilen veya kabulün dışında bir konumda bulunan erkeklerin ezilme ve ötekileştirilme temelinde inşa ettikleri erkekliktir.

2.5.3. Dışlananlar, ötekiler: Tabi kılınan/madun erkeklik

Tabi kılınan erkeklik, diğer erkekliklere göre daha önemsiz görülen ve daha sapkın, anormal bir konuyu işgal eder. Ataerkil ilişkiler temelinde şekillenen hegemonik erkeklik, heteronormatif bir toplumsal düzen varsayar ve heteroseksüel ilişkiyi içerir. Heteroseksüellik dışında kalan cinsel yönelimleri sapkın bir tanımlama içerisinde yerleştirerek tabi kılınmayı cinsel kimlik üzerinden gerçekleştirir. Bu anlamda eşcinsellik sapkınlık temelinde ele alınmakta ve sosyal olarak erkeklikten atılanı temsil eden, doğal ve normatif dışında davranarak erkekliği kirleten bir yaklaşımla ele alınmakta, sözlü, sosyal ve fiziksel olarak tabi kılınmaktadır (Messerschmidt, 2019, s.209).

Tabi kılma ve madunlaştırma hegemonik erkeklik için hem ideolojik olarak bir savaşımlı gerektiren hem de doğrudan gerçekleşen etkileşim ve pratikler yoluyla üstünlük ve tahakküm kurmayı gerektirir (Connell, 1998, s.249). Bundan ötürü eşcinsel erkekler, günlük hayatlarında “siyasi ve kültürel dışlama, kültürel taciz, yasal şiddet, ekonomik ayrımcılık ve kişisel boykotlar” gibi ayrımcılıklara maruz bırakılarak baskılanır ve tahakküm altına alınırlar. Bu baskılanma ve tabi kılınma durumu eşcinsel erkekleri, erkeklik hiyerarşisi içinde alt konuma yerleştirir. Madunlaştırılan bir grup olarak öne çıkan eşcinsellik bu tabi kılınma ve edilgen bir durumda bırakılmasından ötürü kolaylıkla kadınsı olarak nitelendirilebilir (Connell, 2019, s.152-153).

Elbette ki tabi kılma ve madunlaştırma yalnızca cinsel yönelim üzerinden değil hegemonik erkekliğin inşa edildiği tüm değişkenler üzerinden gerçekleştirilir. Hegemonik erkekliğin salık verdiği davranış ve özellikler dışında olan ve farklılaşarak öne çıkan diğer tüm davranış ve özellikler aşağı olarak nitelendirilerek madunlaştırılır. Şiddet temelli davranışlar sergilemek istemeyen veya akran zorbalığını deneyimleyen

erkekler de madun erkeklige dâhil olur (Sığın ve Canatan, 2018, s.168-169). Tabi kılınma karşı grup tarafından gerçekleştirilebileceği gibi bireyler de tabi kılınan pozisyonuna geçebilirler; bir oğlun, babasının erkeklğine tabi olduğuna karar vermesi gibi (Messerschmidt, 2019, s.209). Toplumsal olarak kötü, yanlış kabul edilen ve kabul görmeyen tüm özellikler madun erkeklige atfedilerek madunlaştırma gerçekleştirilir.

2.5.4. Başat erkeklik

Başat erkeklikler, toplumsal cinsiyet ilişkileri dolayısıyla inşa edilen, en yaygın olan, en çok kabul gören ve onay alan erkeklik modelidir. Başat erkeklikler yerel, bölgesel ve küresel ölçekte inşa edilebilirler. Başat erkeklikler, güncel olarak toplumda var olan yaygın/belirgin erkeklik biçimine gönderme yapar ve her zaman toplumsal cinsiyet hegemonyası dâhilinde inşa edilmeyebilirler. Bu anlamda başat erkeklik hegemonik erkeklikten ayrı konumlanır (Messerschmidt, 2019, s.207).

Başat erkeklik sergileyen erkekler, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini meşrulaştırmada başarısız oldukları müddetçe başat erkeklik tanımını içerisinde yer alırlar. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini meşrulaştırdıkları anda hegemonik erkeklik tanımına dâhil olur ve hegemonik erkeklik sergilemeye başlarlar. Başat erkeklikler de hegemonik erkeklik gibi ancak diğer erkeklik modelleri ile olan ilişkileri bağlamında anlam kazanırlar. Hegemonik erkeklik aynı zamanda başat erkeklği de barındırırken, bu durum başat erkeklik için mümkün değildir (Messerschmidt, 2019, s.207-208).

2.5.5. Tahakkümcü erkeklik

Tahakkümcü erkeklik de başat erkeklige benzer bir biçimde en yaygın ve onaylanan erkeklik biçimi olarak tanımlanabilir. Tahakkümcü erkeklğin başat erkeklikten ayrıldığı nokta güç uygulamaktır. Tahakkümcü erkeklik sosyal yapılar içerisinde belli etkileşimleri yöneten “kontrolü eline alan” ve güç uygulayan bir konumdadır. Tahakkümcü erkeklik de başat erkeklige benzer biçimde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini meşrulaştırmayan bir pozisyon inşa eder ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini meşrulaştırdığı anda hegemonik erkeklige dâhil olur. Tahakkümcü erkeklik de diğer erkeklik biçimleriyle benzer olarak ancak diğer erkeklikler karşısında ve onlarla olan ilişkisi bağlamında anlam kazanır. Hegemonik erkeklik tahakkümcü

erkekliği kapsarken tahakkümcü erkekliğin böyle bir özelliği yoktur (Messerschmidt, 2019, s.207-208).

2.5.6. Olumlu Erkeklik

Olumlu erkeklik toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini meşrulaştırmayan, tersine erkeklik ve kadınlıklar arasında eşitlikçi bir ilişkiyi savunan ve meşrulaştıran erkeklik tipi olarak tanımlanabilir. Olumlu erkeklik toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında hegemonik sosyal yapıların dışında konumlanır. Hegemonik veya tahakkümcü erkeklik sergileme isteğinde olmayan olumlu erkeklik, aynı zamanda kimseyi tabi kılma çabasına girmez ve kendileri de herhangi bir erkekliğe tabi olmazlar (Messerschmidt, 2019, s.210-235). Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine yönelik bir sorgulamaya giden olumlu erkeklik, bu eşitsizlikleri meşru kılmadığı gibi dışında konumlanmaya çalışır. Olumlu erkeklik yapısal toplumsal cinsiyet ilişkileri zemininde inşa edilmez (Messerschmidt, 2019, s.236).

Profeminizm benzeri bir tanımlama içerisine oturan olumlu erkeklik, özgünlüğünü erkeklerin eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerine karşı aldıkları reaksiyon ile ortaya koyar. Elbette ki erkeklerin hangi durumlarda olumlu erkeklik sergilediği ve hangi alanlarda uyguladıkları önem arz etmektedir. Zira Kepekçi'nin (2012), belirttiği gibi dışarıda ne kadar eşitlikçi bir cinsiyet yaklaşımı sergilense de günün sonunda eve döndüğünde toplumsal cinsiyet ilişkileri içerisinde gerçekleşen tahakküm evde bulunan kadınlar üzerinde tekrar uygulanabilmektedir. Diğer bir yandan Barutçu(2020) gerçekleştirdiği saha araştırmasında profeminist erkekler grubu ile yaptığı görüşmelerde örtük biçimde de olsa bir üstünlük kurma ve erkeklik icra etmeye yönelik bir çabanın hayata geçtiğini aktarır. Bunlara dayanarak Kandiyoti'nin (2013) daha önce sorduğu soruyu burada tekrar sormak anlamlı olacaktır: Erkekler gerçekten kadınların eşitliğini savunmak için mi toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine karşı çıkarlar, yoksa diğer erkeklerin tahakkümü altında ezilmekten korunmak için mi? Bu anlamda olumlu erkeklik güzel bir konumu tanımlasa da çıkar ilişkileri gözetilmeden ve erkeklerin bu olumlu tavrı ne kadar, nasıl ve kime karşı geliştirdiklerini tartışmadan varlığını kabul etmek pek kolay görünmemektedir.

2.5.7. Melez erkeklik

Melez erkeklik, diğerk erkeklik biçimlerinden özellikleri bünyesine katabilen ve farklı erkeklik değişkenleri üzerinden kolajlar gerçekleştirebilen mozaik bir erkeklik inşası olarak tanımlanabilir. Sabit bir yapıda olmayan melez erkeklik “tarihsel bir blok” olarak varlık bulmakta ve bu nedenle devamlı bir müzakere, aktarım ve dönüşümü içermektedir (Messerschmidt, 2019, s.85). Melez erkeklik, sürekli olarak erkeklik hiyerarşisinde daha alt konumda bulunan erkekliklerden ve kadınlıklardan özellikleri bünyesine alabilmekte ve ataerkil stratejiyi meşrulaştırarak bu özellikleri egemen erkeklik inşasına dâhil edebilmektedir. Nitekim melez erkeklik, bu özelliklerin seçici bir biçimde ayrıcalıklı erkeklerin toplumsal cinsiyet kimliklerine dâhil edilmesi temelinde ortaya çıkan bir inşa olarak varlık bulmaktadır (Bridges ve Pascoe’dan akt. Uğurlu, 2022, s.59). Dolayısıyla melez erkekliğin diğerk erkeklik ve kadınlık biçimlerinden devşirdiği özellikleri ayrıcalıklı erkeklik konumlarına dâhil ederken aynı zamanda egemen konumu da paylaştıkları ifade edilebilir. Diğerk bir ifadeyle melez erkeklik kısa süreli veya anlık olarak deneyimlenen hegemonik erkeklik konumlarına işaret edebilmektedir (Messerschmidt, 2019, s.158).

Egemen konumu işgal eden erkeklik biçimi, tahakkümü altında olan ve temelde erkekliğin korunmasına yönelik olarak ittifak içinde olduğu diğerk erkeklik biçimlerine ait değer ve pratikleri müzakere yoluyla bünyesine dâhil eder ve hegemonyayı melezleştirerek melez bir erkeklik inşa eder (Demetriou’dan akt. Akkaya ve Dinler, 2021, s.374). Nitekim kuzey toplumlarında erkekliği tartışan Demetriou (2001), egemen konumu işgal eden erkeklerin, eşcinsel erkeklerin pratik ve tarzlarını kendilerine mal ettiklerini ve böylece melez bir toplumsal cinsiyet pratiğinin ortaya çıktığını belirtmektedir (akt. Messerschmidt, 2019, s.143). Farklı erkeklik ve kadınlık biçimlerine ait özelliklerin egemen konumdaki erkekliklere dâhil edilmesi temelinde inşa edilen melez erkeklik, toplumsal cinsiyet ilişkilerine yönelik farklılıkları biraz muğlaklaştırırsa da toplumsal cinsiyet hegemonyasına yönelik bir zayıflatmayı içermemektedir. Aksine melez erkeklikler toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine yönelik bir gizleme/örtbas etme pratiği geliştirerek bu eşitsizlikleri yeniden üreten bir işlev üstlenirler (Messerschmidt, 2019, s.147-148). Nitekim melez erkeklikler, ataerkil sistemde aşağı görülen diğerk erkeklik ve kadınlık modellerine yakın bir görünüm elde ederler fakat bu yakınlaşma, egemen konumu işgal eden erkeklikten tamamen ayrıksı, uzak bir yakınlaşma değildir (Draga, 2021, s.542). Bu anlamda melez erkeklik, tarihsel

bir blok içerisinde var olan, farklı erkeklik ve kadınlık biçimlerinden özellikleri ve pratikleri bünyesine katan ve bu bağlamda farklı erkeklik değişkenleri üzerinden inşa edilen erkeklik konfigürasyonları olarak aktarılabilir. Bu inşa, egemen konumu işgal eden erkeklikten çok uzaklaşmadığı gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini silik bir hale getirerek toplumsal cinsiyet hegemonyasını besler bir konum almaktadır.

2.6. Kuramsalın Yol Haritası

Bu çalışmada erkek cinsiyet kimliği hem heteroseksüel hem de homoseksüel erkekler temelinde sorunsallaştırılarak, Van'da yaşayan erkeklerin nasıl bir erkek cinsiyet kimliği inşa ettikleri ve inşayı hangi değişkenler üzerinden gerçekleştirildiklerine odaklanılacaktır. Bu anlamda toplumsal cinsiyet ilişkileri ile ilişkili bir biçimde gerçekleşen bu inşanın yapısal ilişkilerden bağımsız olamayacağı düşüncesiyle eril tahakküm kuramından yararlanılacaktır. Eril olanın lehine olacak şekilde gerçekleşen tahakküm ilişkisi (Bourdieu, 2014) bağlamında erkeklik ele alınacak olup nasıl bir erkeklik inşa edildiğine odaklanılacaktır. Eril tahakküm, erkekliği tüm yapısal avantajlarla birlikte görmemizi sağlasa da farklı erkekliklere dair bir söylem üretmemektedir. Bu nedenle eril tahakküm kuramı ile birlikte hegemonik erkeklik kuramına başvurulacaktır. Hegemonik erkeklik kuramı, egemen erkeklik konumu karşısında inşa edilen diğer erkeklikleri görmemizi kolaylaştırabileceği gibi erkekler arasındaki iktidar ilişkilerini de görmemizi sağlayacaktır. Bu anlamda erkek cinsiyet kimliği inşasının, Messerschmidt'in (2019) yapılandırılmış eylem kuramına benzer bir yaklaşımla, yapısal bir çerçeve içinde inşa edilen farklı cinsiyet kimlikleri olarak tartışılması düşünülmektedir.

Bourdieu'nun (2014) eril tahakküm kuramı, toplumsal yaşamı çepeçevre kuşatmış ve gerçekleştirilen edimlere büyük bir oranda sirayet etmiş, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini görmek anlamında önem arz etmektedir. Özellikle erkeklerin tahakkümü çerçevesinde bu ilişkilerin sunulması (Bourdieu, 2014), erkekliği daha iyi anlayabilmemiz açısından önemlidir. Eleştirel erkeklik alanında çalışan birçok araştırmacı ve teorisyenin tanımlamasına benzer olarak (Kimmel, 2013; Messerschmidt, 2019) Bourdieu da erkekliği dişil olanın karşısına konumlandırır ve öyle tanımlar. Bu bağlamda eril tahakküm kuramı, dişil olanın karşısında konumlanan erilliğin, dişil ve dişillığe yakın olarak görülenlerin tahakküm altına alınması temelinde şekillendirilir (Bourdieu, 2014). Bourdieu'nun olağanüstü derecede olağan

bir şekilde toplumsal ilişkilere sirayet ettiğini belirttiği eril tahakküm, eril olanın lehine olacak şekilde yapılaşan toplumsal ilişkiler bağlamında gerçekleşir. Sürekli bir biçimde tahakküm edilenler kadar tahakküm kuranlar da eril tahakküme tabidir, bu anlamda eril tahakkümün eyleyicileri olan erkekler aynı zamanda tahakküm ilişkisinin kurbanları da olabilmektedir (Bourdieu, 2014). Böylece erkekler, eril tahakkümün kurucuları ve kurbanları pozisyonuna yerleşir; erkekler eril tahakkümü, eril tahakküm de erkekleri şekillendirecek biçimde bir döngüye oturur. Erkekler, eril tahakküme uygun eylemler gerçekleştirmek ve erkekliklerini “gerçek erkekler” grubuna ispat etmek durumunda kalarak eril tahakkümün mahkûmu, tahakküm ilişkisini kurup dışıl olanı tahakküm altına alarak eril tahakkümün eyleyicileri ve hükmedenleri olmaktadır.

Buna benzer olarak hegemonik erkeklik kuramı, toplumsal cinsiyet ilişkilerini ve toplumsal cinsiyet temelinde inşa edilen erkeklik kimliğini yalnızca kadınların tabi kılınması üzerinden değil, aynı zamanda erkekler arası iktidar ilişkilerini de kapsayacak şekilde ele alması (Connell, 2019) açısından önemlidir. Erkeklerin farklı erkeklik kurguları inşa edebileceğini aktarması ve tüm erkeklerin erkeklikten eşit derecede faydalanmadıklarını (Connell, 2019) öne çıkarması anlamında erkeklik çalışmalarına büyük bir katkı sunmuştur. Belirli değişkenler (etnik köken, yaş, cinsellik, sınıf vb.) üzerinden inşa edilen ve ideal erkeklik modeli olan hegemonik erkeklige, erkekler toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini meşrulaştırdıkları ölçüde dâhil olabilirler. Diğer erkeklik modelleri ise ancak hegemonik erkeklik ile olan ilişkileri bağlamında inşa edilebilirler (Connell, 2019).

Bu anlama hegemonik erkeklik ve eril tahakküm kuramı toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin eril olanın lehine olacak biçimde gerçekleştiği noktada ortaklaşmaktadır. Bunun yanında, erkekliğin daimi bir biçimde “gerçek erkekler grubu” veya “egemen erkeklik konumu” karşısında ispatlanması ve onay olması gerekliliğini aktarmaktadırlar. Dolayısıyla her iki kuram da erkekler arası iktidar ilişkilerine gönderme yapmaktadır. Eril tahakküm bu iktidar ilişkilerini erkekler arası rekabet temelinde açıklar ve daha ileri gitmezken (eşcinsel erkeklik dışında herhangi bir erkeklige gönderme yapmaması) hegemonik erkeklik iktidar ilişkisine gönderme yaparak bu iktidar ilişkileri temelinde farklı erkekliklerin inşa edildiğini vurgulamaktadır. Bundan ötürü çalışma sahası olan Van’da farklı erkeklik inşaları hegemonik erkeklik temelinde incelenecektir.

Hegemonik erkeklik ve diğer erkeklikler belirli değişkenler (sınıf, yaş, etnik köken, cinsellik vb.) ve değişkenlerin farklı kesişimleri üzerinden tanımlanır (Messerschmidt, 2019). Bu anlamda Van'da toplumsal yaşamı belirleyici bir kurum olarak bulunan aşiretlerin, erkek cinsiyet kimliği inşasında bir değişken olup olamayacağı hegemonik erkeklik kuramı çerçevesinde tartışılacaktır.

Erkeklik cinsiyet inşalarının gerçekleşmesinin yanında erkeklerin iktidar ilişkilerini nasıl gerçekleştirdikleri ve erkekliğin sürekli bir biçimde inşa edilmesinin nasıl takip edildiği, diğer bir deyişle erkekliğin nasıl denetlendiği ve bu denetimden geçemeyenlerin hangi durumlarda ve nasıl bir dışlanma pratiği ile karşılaştıkları hegemonik erkeklik ve eril tahakküm kuramlarınca ele alınacaktır. Hegemonik erkeklik kuramının var saydığı marjinalleştirme ve madunlaştırma bu anlamda bize kolaylık sağlarken, eril tahakküm kuramı eril olanın lehine var olan tahakküm ilişkisinin tüm hayatı kuşattığı ve eril olanların da bu kuşatmaya dâhil olduklarına yönelik kapsayıcı yaklaşımı yol gösterici olacaktır.

İktidar ilişkileri temelinde ortaya çıkan erkeklikler arası “rekabet” ve tahakküm ilişkileri temelinde erkeklerin gerçekleştirdikleri güç ilişkileri benzer bir biçimde eril tahakküm ve hegemonik erkeklik kuramlarıyla ele alınacaktır. Bunun yanında, erkeklerin bu yapı içerisinde tahakküm ilişkileri temelinde geliştirdikleri korunma ve erkekliği korumaya yönelik stratejilere odaklanılacak olup her iki kuram dâhilinde tartışılacaktır.

Son olarak erkeklik çalışmaları içerisinde büyük bir soru olarak duran; tahakküm altına alınan diğer erkekliklerin nasıl ve neden egemen konumda olan erkekliğe tabi oldukları ve erkekliğin nasıl yeniden benzer biçimde üretildiği sorusu eril tahakküm çerçevesinde aktarılan bir kavram olarak sembolik şiddet, hegemonik erkekliğin suç ortaklığı için aktardığı avantajlar dâhilinde tartışılacaktır. Bunun yanında Kandiyoti'nin (2013) ortaya attığı “ataerkil pazarlık”³ kavramı, erkekler arası pazarlığı tanımlayacak biçimde eril pazarlık üzerinden ele alınacak olup tartışmaya dâhil edilecektir.

---

³ Toplumda kabul gören iki cinsiyetin (kadın ve erkek) -içerisinde karşı koyuş, değişim ve dönüşümü barındıran- karşılıklı rızalarına dayanan, cinsiyet ilişkilerini tanımlayan kurallar dizisi olarak tanımlanabilir. Bu kurallar dizisi içerisinde tanımlanan ilişkiler iki cinsiyetin uzlaşısına bağlı olarak gelişir ve daimi olarak yeniden gözden geçirilme durumunu içerir. Detaylı bilgi için bkz: (Kandiyoti, 2013)

Yukarıda tartışılan kuramlar, eleştirel erkeklik alanına son derece önemli katkılar sunmuşlardır. Bu araştırmada tek bir kuramın kullanılmasından ziyade kuramları birbirini destekleyecek bir çizgide kullanmanın, araştırmanın zenginleşmesine katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, eril tahakküm ile hegemonik erkeklik kuramlarının birbiri ile iç içe geçecek şekilde kullanılarak bir tartışma yürütülmesi düşünülmektedir. Toplumsal yaşamı şekillendiren ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini düzenleyen bir yapı olarak eril tahakkümden faydalanılacaktır. Bu bağlamda erkeklerin eril tahakküm çerçevesinde nasıl bir erkeklik inşa ettikleri sorunsallaştırılacaktır. Eril tahakkümü tek bir erkeklik tanımlamasından kurtarmak ve erkekliği daha iyi görebilmek amacıyla hegemonik erkeklik kuramından faydalanılacaktır. Böylece eril tahakküm ilişkisi içerisinde inşa edilen farklı erkeklikleri görmek ve eril tahakkümün dışıl olanlar kadar eril olanlar üzerindeki etkisini de daha iyi anlamak amaçlanacaktır.

J. Messerschmidt 'in(2019), hegemonik erkekliği yeniden formüle edip sosyal yapı içerisinde tartışması kuramı farklı bir noktaya taşımıştır. Sadece birkaç tane değil birçok hegemonik erkeklik olduğunu ve hegemonik erkekliğin yerel, bölgesel ve küresel olarak farklı şekillerde kurulabileceğini (Messerschmidt, 2019, s.130-131) aktarması anlamında hegemonik erkeklik kuramını genişletmiştir. Erkeklerin birden fazla ve farklı alanlarda farklı erkeklikler inşa edebileceğini aktaran Messerschmidt(2019) hegemonik erkekliği diğer (başat-tahakkümcü) erkekliklerin toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri meşrulaştırdıkları zaman dâhil oldukları neredeyse görünmez olan merkeziyetsiz bir konuma yerleştirir. Buradan hareketle çalışmanın sonunda temsili erkeklik olarak tanımlanan erkeklik biçimi yerel hegemonik erkeklikler karşısında geliştirilen stratejiler ve temsili erkeklik inşası burada tartışılan üç kuram bağlamında ele alınacaktır.

3. SESSİZ AĞLARLA ÖRÜLÜ BİR ALAN: ERKEKLİK

Sosyo-kültürel belirlenimler dâhilinde gerçekleşen bir inşa olarak erkeklik, birçok değişken üzerinden gerçekleştirilmekte ve egemen konumla olan ilişkisine bağlı olarak farklı biçimlerde varlık bulmaktadır (Messerschmidt, 2019). Bu anlamda araştırma kapsamında elde edilen verilerden yola çıkarak araştırma sahasında inşa edilen erkek cinsiyet kimliği ve farklı erkeklikler bu değişkenler temelinde tartışılacaktır. İnşa edilen erkeklikler egemen konumu işgal eden erkeklik tarafından tahakküm altına alınmakta ve ikincil plana itilmektedir (Connell, 2019). Fakat diğer erkeklikler belirli avantajları ellerinde tutmak ve erkekliklerini temsil alanı bulmak adına buna itiraz etmek yerine işbirliği geliştirirler (Sancar, 2009). Bu anlamda erkek cinsiyet kimliği inşa edilirken erkeklerin nasıl bir dayanışma ve işbirliği gerçekleştirdikleri ile bu dayanışma kapsamında gerçekleştirdikleri pratikler tartışılacak olup erkekliğin örgütlü yapısı üzerinden ele alınacaktır. Erkeklik inşası daima egemen konumu işgal eden erkekliğe atfedilen özellikler ve egemen konumda bulunan erkeklerle ilişkili bir biçimde gerçekleşmektedir (Bozok, 2019). Egemen konumu işgal eden erkekler erkekliğe dair beklenti ve özellikleri belirlemekte (Bozok, 2009) ve diğer erkeklerin bununla bağlantılı bir erkeklik geliştirmelerine yönelik bir ilişkiyi bu konum itibarıyla beklemektedirler. Dolayısıyla Bourdieu'nun (2014) da vurguladığı üzere erkeklik ancak gerçek erkekler grubunun onayıyla inşa edilebilen bir yapıya bürünmektedir. Erkekliğin sürekli onay ihtiyacı daimi bir denetlenmeyi de beraberinde getirmektedir. Bu anlamda erkeklerin erkekliklerini sürdürmelerine yönelik toplumsal bir belirlenim olarak, erkeklik denetimi tartışılacak olup, bu denetim sonucu erkeklerin erkekliğin gerekliliklerinin dışında hareket ettiklerinde karşılaştıkları dışlanma pratikleri ele alınacaktır. Tüm bunların yanında yerel toplumsal bir dinamik olan aşiretin erkek cinsiyet kimliği inşasına ve bu inşa dâhilinde gerçekleştirilen pratiklere olan etkileri hegemonik erkeklik kuramı ekseninde tartışılacaktır.

3.1. Erkeklik İnşası

Toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde inşa edilen cinsiyet kimlikleri elbette ki bireylerin sahip oldukları biyolojik cinsiyetten bağımsız bir biçimde gerçekleşmez. Dolayısıyla görüşmecilerin cinsiyete yönelik algılarına dair çeşitli sorular sorularak görüşmecilerin cinsiyeti nasıl kavradıkları ve erkek cinsiyetini nasıl tanımladıklarını öğrenmek, erkek cinsiyet kimliğini tartışmak adına önemli bir noktada durmaktadır. Bundan ötürü araştırma kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde görüşmecilere kaç cinsiyet tanımladıkları sorusu yöneltildi. Bu soruya karşılık 8 heteroseksüel görüşmeci iki (kadın ve erkek) cinsiyet tanımlarken 6 heteroseksüel görüşmeci ikiden fazla cinsiyet tanımlamakta ve bu tanımlarını belirli özellikler sıralayarak temellendirmeye çalışmaktadırlar. Heteroseksüel görüşmecilerden ikiden fazla cinsiyet tanımlayan görüşmecilerin düşüncelerini aktarabilmek adına G6 ve G2'nin söylediklerine başvurulabilir.

“Ben yani tam şu an hepsinin sayamam ama hepsine saygı gösteriyorum. Neyse erkek olsun, kız olsun, trans olsun Gey olsun bunlar hani saygı gösteriyorum hepsine, onları ayrı bir cinsiyet olarak görüyorum. Çünkü onlar da yani onlar kendisi zaten isimlendirilmiş. Eğer yani aynı olsaydılar hiç isimlendirmezlerdi. Ben yani ayrı bir cinsiyet olarak görüyorum” (G6, 23, Heteroseksüel, A5)

“Üç cinsiyet var, bir eşcinsellik var, kadın ve erkek. Üç cinsiyet var pek fazla mesela bilmem ama Allah'ın vergisi onlara bir şey diyemeyiz mesela bir tarafın fazla olduğu, mesela bir tamam erkeksin ama kadınlık hissini daha baskındır eşcinsellik bu. Daha çok kadın tarafına geçiyorlar. Hani bu şey gibi travestiler gibi. Hatta travestiler var. Dört ediyor değil mi öyle?” (G2, 19, Heteroseksüel, A2)

İkiden fazla cinsiyet tanımlayan görüşmeciler, cinsiyeti cinsel yönelimler ile açıklamaktadırlar. Bireylerin sahip olduğu cinsel yönelimin, cinsiyetini belirleyeceğini; aynı zamanda bireye kadınsı veya erkeksi özellikleri beraberinde getireceğini belirtirken bunun “Allah vergisi” olduğu söylemi öne çıkmaktadır. Cinsel yönelimin yalnız başına cinsiyeti var edebilecek durumda olup olmamasına yönelik ise ayrı ve belirleyici bir öge olmasa ayrı bir isimlendirmenin gerçekleşmeyeceği vurgusu bulunmaktadır. Bu anlamda cinsiyetler cinsellik temelinde belirlenen bir noktaya oturtulmakta, bireylerin cinselliği gerçekleştirdiği kişi ve gerçekleştirme biçimi cinsiyetine gönderme yapacak bir biçimde ele alınmaktadır. Yalnızca iki (kadın ve erkek) cinsiyet tanımlaması yapan görüşmeciler ise yine dini kurallara gönderme yaparak insanın kadın ve erkek olmak üzere ikili bir fitrat üzerine yaratıldığını belirterek veya bireylerin fizyolojik

özelliklerine gönderme yaparak iki cinsiyet temsili olduğunu, başka bir cinsiyet tanımlaması olamayacağını belirtmektedirler.

Homoseksüel görüşmecilere baktığımızda ise 8 görüşmeci ikiden fazla cinsiyet tanımlarken 6 görüşmeci yalnızca iki cinsiyet tanımlamaktadır. İki den fazla cinsiyet tanımlayan görüşmecilere baktığımız zaman cinsiyeti, hissiyat ve cinsel yönelimlere dayandırarak farklı tanımlamalar geliştirmektedirler. Görüşmecilerin bu konuda belirttiği düşüncelerini örneklendirecek olursak G22 ve G16'nın cinsiyet tanımlamalarına bakabiliriz.

“Biyolojik olarak iki cinsiyet vardır. İki türlü burası cinsiyet olabilir. İnsan kendini nasıl tanımladıysa, İnsan kendini nasıl hissediyorsa bu biseksüel olur, lezbiyen de olur aoseksüel de olur, bilmem ne de olur” (G22, 24, Homoseksüel, A8)

“Yani cinsiyeti eğer bedensel olarak ele alırsa doğuştan iki cinsiyet geliyor sonuçta. Fakat tamamen cinsiyet demesem de bence yönelimler cinsiyet olarak görülebilir. Şöyle, yani erkek bedeni yani illa bir erkekle olabilmek için kadın olması gerekmiyor ya da gidip cinsiyet değiştirmesi gerekmiyor. Çünkü cinsiyet değiştirirse bu defa olay daha farklı oluyor. Yani iki cinsiyete gerek yok bence” (G16, 27, Homoseksüel, A2)

Homoseksüel görüşmeciler, cinsiyeti cinsel yönelimlerle atanabilen ve bireylerin kendi tercihleri sonucu gerçekleştirdikleri cinsellikleri temelinde aktarmaktadırlar. Heteroseksüel görüşmecilerden farklı olarak, homoseksüel görüşmeciler ikili biyolojik cinsiyeti vurgularken diğer cinsiyetlerin bu cinsiyetler temelinde inşa edildiği söylemi öne çıkmaktadır. Bir diğer deyişle görüşmecilerin cinsiyet tanımları, cinsiyetin cinsel yönelimler ile kadın ve erkek bedenleri üzerinden inşa edildiğine yönelik bir anlamı içermektedir. Yalnızca iki cinsiyet tanımlayan homoseksüel görüşmeciler heteroseksüel görüşmecilere benzer olarak fitrat ve fizyoloji temelinde bir tanımlama gerçekleştirmişlerdir.

Heteroseksüel ve homoseksüel erkekler kaç cinsiyetin var olduğuna dair cevaplarda benzeşmenin yanı sıra, cinsiyet fikirlerini desteklemede de aynı argümanlara başvurumaktadırlar. İki cinsiyetin var olduğunu belirtenlerin dışında kalanlar cinsiyetleri cinsel kimlikler üzerinden tanımlayarak, var olan cinsel yönelim kadar cinsiyet olabileceğini ve cinsiyetin insanın hisleri ve istekleri ile bağlantılı olduğunu aktarmaktadırlar. Bunun yanında cinsiyet her ne kadar kadın ve erkeklerin biyolojik özelliklerine ve fizyolojilerine gönderme yapsa da (Dökmen, 2015, s.20-21) görüşmecilerin cinsiyeti nasıl tanımladıkları cinsiyet kimliğini tartışmak adına önemlidir. Görüşmecilerin gerçekleştirdiği cinsiyet tanımını daha iyi anlamak adına

görüşmecilere belirttikleri cinsiyetler arasından kadın ve erkek cinsiyetlerini nasıl tanımladıklarına yönelik bir soru yöneltildi. Buna karşılık her iki görüşmeci grubu da benzer bir şekilde cinsiyet tanımını fizyolojik ve biyolojik özellikler üzerinden tanımlamaktadır. Özellikle cinsiyetler arası bir farklılık olarak üreme organları (penis ve vajina) ile üremenin kendisi önemle vurgulanmaktadır. İki cinsiyetten fazla cinsiyetin olduğunu aktaran ve cinsiyetin sadece cinsel yönelimler üzerinden tanımlanabileceğini ve o şekilde cinsiyetleri kabul ettiğini aktaran görüşmecilerden bazıları da dâhil olmak üzere, cinsiyet tanımının biyoloji temelinde şekillendiği görülmektedir. Penise sahip erkek ile vajinaya sahip kadın cinsiyetini vurgulayan görüşmeciler kadınları doğurganlık erkekleri ise dölleme özellikleri ile ön plana çıkarmışlardır. Bir diğer yandan hormon dengesi vurgulanarak kadın ve erkeklerin hisleri, kas yapıları ve vücutlarına da gönderme yaparak bir tanımlama yapmaya çalışmışlardır. Kadın ve erkek cinsiyetine yönelik tanımlamalara bakacak olursak;

“Yani kadın ve erkeğin aslında farklılaştığı tek konu bence cinsiyet planı, biyolojilerimiz farklı. Fiziki özelliklerimiz farklı. Bunun dışında aynı beynimiz var, aynı kol iki kol iki bacağımız var. Her türlü eşit şart sadece bir tanesinde penis var, bir tanesinde vajina var. Hani bunun dışında bir farklılığı yok diye düşünüyorum. Sadece fiziki olarak ayrılıyoruz” (G23, 24, Homoseksüel, A0)

“Biyolojik olarak çok şey var. Özellikle hormonlar diyelim. Hormonlar çok etkiliyor testosteron ve östrojen. Kadında östrojen bazlı erkekteki testosteron erkeği kaslı, bilmem daha yapılı bir vücut yapısının olmasını sağlar. Östrojen ise kadında yağ ve kasın az olmasını sağlar. Aslında kadındaki kas azlığı hormondan dolayıdır. Testosteron eksikliğinden ya da biyolojik olarak tabii bu, diğer türlü de dış görünüşe bakarak birinin cinsiyetini anlayabiliyoruz aslında. Uzun saç, sakal, kilo, kadınsı hatlar veya erkeksi hatlar, görünüm, efeminen görünüm, bunlarla dış görünüş olarak birilerinin cinsiyet tayini tanımını, tabii bu çok ne kadar etik bir şey onu da bilmiyorum. Cinsel organ, erkekte penis ve kadında vajina öteki türlü göğüs erkekte var ama sadece embriyolog dönemde kalmış bir izdir fakat herhangi bir etkisi yoktur. Kadınlarda da var meme bezlerinde yok süt bezleri var memede. Biyolojik olarak da iskelet yapısı olarak da sindirim sistemi, bağışıklık, her şey farklı, tamamen farklı biyolojik olarak” (G22, 24, Homoseksüel, A8).

“Biyolojik açıdan dolayı fark vardır. Onun dışında ben hani... Kadın daha kibar bir vücuda sahip olması, erkeğin daha kaba bir vücudunun olması, cinsel organların var olması” (G14, 25, Heteroseksüel, A7)

“Erkek fiziksel gücü vardır başka bir şeyi yoktur. Yoksa beyin olarak da kadın üstündür yaratıcılık olarak kadının üstündür. Bence kadın aradaki fark ise fiziksel güçtür. Başka şey yok” (G3, 40, Heteroseksüel, A3)

“Kadın doğurgandır, kadında olmayıp erkekte olan güçtür erkekte olmayıp da kadında olan şey duygusallıktır genelde, onda kadınlar daha baskın geliyor” (G4, 33, Heteroseksüel, A4)

Homoseksüel görüşmecilerin her iki cinsiyeti var olan farklılıklar üzerinden biyolojik yapıya gönderme olarak açıklamakta oldukları görülürken, heteroseksüel görüşmecilerin bunu bir güç dengesi içerisinde aktardıkları göze çarpmaktadır. Bu anlamda erkek cinsiyeti daha rasyonel, daha güçlü, daha kalıplı bir tanımlama içerisine yerleştirilirken kadın cinsiyeti daha duygusal, daha naif, daha “kibar” bir vücuda sahip olarak aktarılmaktadır. Sancar (2009), da benzer bir noktaya vurgu yaparak kadın (daha şefkatli, pasif, duygusal) ve erkek (güçlü, akıllı, aktif) cinsiyetlerine belirli özelliklerin atfedildiğini aktarmaktadır.

Kadın ve erkek cinsiyetlerine yönelik tanımlamalar genellikle biyoloji temelinde açıklanmakta ve fizyolojik özelliklere gönderme yapacak bir biçimde aktarılmaktadır. Yalnızca iki cinsiyet tanımlayan görüşmeciler ile ikiden fazla cinsiyet tanımlayan görüşmeciler benzer bir yaklaşım sergilemektedir. Bunun yanında, homoseksüel görüşmeciler ikili biyolojik cinsiyete sadık kalarak bu fizyolojiler üzerinden farklı cinsiyet inşaları gerçekleştirilebileceğini aktarmaktadırlar. Bu anlamda görüşmecilerin tanımladıkları cinsiyet sayısı ve cinsiyeti tanımlarken kullandıkları argümanlara bakarak, görüşmecilerin ikili biyolojik cinsiyete bağlı olarak farklı cinsiyet kimlikleri inşa edilebileceğini düşündüklerini söylemek mümkündür. Böylece erkek biyolojik cinsiyetine sahip olan bireylerin farklı erkek cinsiyet kimliği inşa edebilecekleri minvalinde bir anlamı da yakalamış oluruz. Dolayısıyla erkek fizyolojisi, cinsiyeti tanımlayan anatomik özellikleri vurgularken erkek cinsiyeti, bunun üzerinden inşa olan farklı hisler ve yönelimlerle var edilen bir yapıya bürünmektedir. Buradan yola çıkarak görüşmecilerin yarısının (8 heteroseksüel ve 6 homoseksüel) cinsiyet tanımlamasını biyolojik cinsiyet üzerinden gerçekleştirirken diğer yarısının (8 homoseksüel ve 6 heteroseksüel) bu tanımlamayı daha çok toplumsal cinsiyete yakın olarak tanımladığı söylenebilir. Nitekim, toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyeti birbirinden tamamen ayırmak mümkün olmadığı gibi, toplumda var olan cinsiyet kimliklerinin de cinsiyetlerin beden pratiklerinden tamamıyla ayrı olarak kurulduğunu söylemek pek mümkün değildir (Dökmen, 2015, s.20).

Erkek cinsiyetine dair tanımlamada biyolojik ve fizyolojik özelliklerden destek alan görüşmeciler, erkek olmaya yönelik veya zihinlerinde erkek olmanın neye tekabül ettiğine dair sorulara verdikleri yanıtlar ile çeşitli koşullar sıralamışlardır. Erkek olarak görülebilenin gerekliliği olarak bir erkekte bulunması gereken özellikler ve edinilmesi gereken sorumluluklar sıralanmış olup erkekte farklı olarak erkeklik,

gerçekleştirilen davranışlar üzerinden tanımlanmıştır. Erkek cinsiyetine sahip olmak yalnız başına erkek olarak görülme için yeterli olmasa da erkek biyolojik cinsiyetine sahip olmak başlı başına ataerkil sistem içerisinde bir konumu imler ve işgal eder. Bu konumu işgal edebilmesi için erkekliğin tüm koşulları sağlaması, penise sahip olan ve dölleyen olarak tanımlanan erkeğin, bu değişkenlere illa sahip olması dahi gerekmeyebilir. Görüşmecilerden benzer bir noktaya dikkat çeken G27, düşüncesini şöyle aktarmaktadır;

“Toplumsal bir yerden düşünüyorsak yine çok böyle şey erkek olmak işte ya bence o toplumun beklediği kalıpların içerisinde dolduruyor olması önemli erkek olmanın. Yani yoksa mesela atıyorum erkek olup işte atıyorum bilinmiyorsa tabii bu toplum tarafından atıyorum penisin olmaması çok aslında toplum için çok sorun değil. Bilinmiyorsa. Bilinmediği sürece ya da dillendiren bir taraf olmadığı sürece bunlar gösterge, bu gösterge değil, benim için de gösterge değil ama ya erkek olmak aslında toplumun belirlediği o kriterlerin içini doldurması demek” (G27, 28, Homoseksüel, A13)

Elbette ki bu durum bir süre sonra toplum tarafından sorgulanacak ve yalnız bunlar yeterli gelmeyecektir; zira erkeklik yalnızca biyoloji ile inşa edilebilen bir yapıda değil, toplumsal olarak inşa edilen ve bu inşa çerçevesinde kabul gören veya sorgulanan bir yapıdadır. Dolayısıyla belli bir süre için dahi olsa sadece erkek görünümü erkekliğin avantajlarından yararlanmayı sağlayan, toplumda kendini imleyen bir konuma yerleşebilmektedir. Buradan hareketle söylenebilir ki erkeklik, “eksiklikleri” belli olmadığı müddetçe yukarıda aktarılan tüm cinsiyet özelliklerini içeren ve sorgulanmaya tabi kalana kadar bu özellikler çerçevesinde toplumsal olarak var olan avantajlardan yararlanmaya olanak sağlayan bir yapıdadır.

Sosyo-kültürel bir inşa olan erkeklik, daimi bir biçimde inşa edilen, farklı tarihsel dönemlerde farklı biçimlerde ortaya çıkan, değişim ve dönüşüme tabi bir cinsiyet kimliği inşasıdır. Erkekliğin değişim ve dönüşüme tabi olması, erkekliğin sürekli bir biçimde inşa edilmesi ve her zaman bir onay/kabul ihtiyacı duyduğu (Kimmel, 2013) gerçeğini gözler önüne sermektedir. Öyle ki erkekliğin sürekli bir biçimde onay alma ihtiyacı ve kabul görmeme halinde kaybedilme korkusu, erkekliği ulaşılamaz bir merteye (Kandiyoti, 2013) olarak karşımıza çıkarmaktadır. Dolayısıyla erkeklik asla ulaşılamayan aynı zamanda ulaşılması veya onay alınması için belirli özellikler taşınması veya farklı aşamalardan geçmesi gereken bir inşa olarak karşımıza çıkar. Görüşmecilerden elde edilen veriler incelendiğinde de benzer bir sonuç gözlenmektedir. Birkaç görüşmeci

“Erkek erkektir, soruyu geçelim” (G4, 33, Heteroseksüel, A4)

veya

“Bana göre erkek olmak sadece cinsiyetle alakalı bir durumdur. Yoksa şey değildir, bu mesela işe yaramıyor bu gereksizdir, erkek adam değil. Tabirleri bence doğru bir şey değil” (G10, 24, Heteroseksüel, A9)

gibi yanıtlarla erkekliği sadece cinsiyet (*sex*) ile ilgili bir durum olarak belirseler de hem heteroseksüel erkekler hem de homoseksüel erkekler erkeklik tanımlamalarında çeşitli aşamalara ve koşullara dikkat çekmektedirler. Benzer bir noktaya vurgu yapan Barutçu (2013), erkeklerin erkekliğe erişmesi/ulaşması için geçmesi gereken birçok bedensel ve toplumsal aşama olduğuna dikkat çekmektedir. Aynı zamanda Selek(2018), Türkiye’de erkeklerin erkekliğe ulaşma aşamalarını dörtlü bir sıralama içerisine yerleştirerek bunları sünnet, askerlik, iş bulma ve evlilik olarak aktarmaktadır. Bu aşamalar üzerine gerçekleştirdiği saha çalışmasında Yavuz (2014), aşamalara dair özellikler ve toplumsal yaklaşımlar temelinde bu aşamaların tümünün geçilmesinin erkekliğin ispatı için elzem olduğunu vurgulamaktadır. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen saha çalışmasında, benzer bir biçimde belirli aşamalar ve özellikler erkeklerin erkekliğe ulaşması üzerinden aktarılmaktadır.

Hayatı çepeçevre kuşatmış ataerkil düzen içerisinde erkek cinsiyet kimliğinin inşa edilmesinde cinsellik önemli bir konuma sahip olmakla birlikte, cinselliğin gerçekleştirildiği cinsiyet ve cinsel iş bölümü bu inşada etkili bir pozisyondadır (Bourdieu, 2014). Buna bağlı olarak toplumsal yapı içerisinde cinselliğe yönelik bir değerlendirilme gerçekleştirilmekle beraber bazı cinsellikler onaylanıp kabul edilirken bazı cinsellikler onaylanmaz ve marjinalleştirilir (Messerschmidt, 2019). Öyle ki erkeklerin erkekliğe ulaşmasında en önemli aşamalardan ve egemen konumu işgal eden erkekliğin en belirleyici özelliklerinden biri heteroseksüel ilişki olarak karşımıza çıkmaktadır (Connell, 1998; 2019). Bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler sonucu elde edilen veriler de bunu desteklemektedir, nitekim erkeklik tanımlamasında görüşmecilerin vurguladığı ilk koşullardan biri heteroseksüel ilişki olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmeciler tarafından çoğu zaman direkt olarak ifade edilmese de aile kurmak, çocuk sahibi olmak, evlenmek gibi koşullar sunularak erkeğin bir kadınla hayatını birleştirmesine yönelik heteroseksüel ilişkiyi öneren bir söylem geliştirilmiştir. Heteroseksüel bir görüşmeci olan G4 erkekliği tanımlarken bunu yalnız heteroseksüel ilişki ile açıklamakta ve

heteroseksüelliğin dışında kalan cinselliklerin eşcinsellik olarak görüleceğini aktarmaktadır;

“Özellikle karşı cinsle ilgisi olacak, yani bayanlara cinsel isteği olacak ki erkek olsun. Bu ilgi olmadığı sürece işte dediğim gibi eşcinseller ortaya çıkıyor” (G4, 33, Heteroseksüel, A4).

Yine benzer biçimde bir görüş belirten G22, erkekliğin, yalnızca erkeğin bir kadınla cinsel ilişki yaşaması sonucu elde edilebilen bir yapıda görüldüğünü dile getirmektedir;

“Şöyle bir algı var tabii bir erkek cinsel ilişkiye giriyorsa erkektir, girmiyorsa değildir. Kadınlarla heteroseksüel ilişki, heteroseksüel yaşamdaki erkekler turnak içinde adam gibi adamdır diyelim... Evlenince ve baba olunca erkek olunur, öteki türlü olunmaz bence” (G22, 24, Homoseksüel, A8).

Diğer bir görüşmeci G14 benzer şekilde bir düşünceyi topluma mal ederek şöyle söylemektedir;

“Tam olarak erkek olması da söylediğin şeyden yola çıkar. Bir kadınla birlikte olmalısn, toplum açısından öyle. Yani milli olmak erkeklige adım atmak bu” (G14, 25, Heteroseksüel, A7).

Görüşmeciler erkekliği heteroseksüel ilişki veya ilgi sonucu elde edilen bir yapıda tanımlamaktadırlar. Bu anlamda erkeklik, heteroseksüel yapıda gerçekleşen bir iktidar pratiği olarak ortaya çıkar (Oktan, 2008, s.155) ve kendisini sürekli olarak heteroseksüel olmayan erkekler üzerinden tanımlar ve var eder (Sezer, 2019, s.292). Başka bir deyişle erkeklik heteroseksüel olmayanları dışlama ve tabi kılma üzerinden ve homoseksüel olmadığını vurgulayacak bir biçimde homofobi zemininde inşa edilir (Kimmel, 2013).

Erkeklik tanımlamasında görüşmecilerin öne sürdüğü bir diğer koşul ise evlenmek/aile kurmaktır. Hem heteroseksüel hem de homoseksüel görüşmeciler tarafından erkeklik kabulü almak için yerine getirilmesi gereken bir sorumluluk olarak evlilik veya aile kurmak görüşmelerde aktarılan cevaplarda bir kategori olarak öne çıkmıştır. Özellikle erkeklerin görevleri veya erkeklerin hayatlarını nasıl sürdürmeleri gerektiğine dair sorulara verdikleri cevaplarda görüşmeciler, bu fikirlerini belirtmişlerdir. Aile kurmak ve evlilik ile ilgili görüşlerin aktarıldığı yanıtlara bakacak olursak;

“Erkek olmak, sorumluluk sahibi olmak demektir. Çünkü doğduğum andan itibaren sorumluluk üstlenmiş oluyorsunuz nasıl bir sorumluluk dersen mesela evlilik gibi bir sorumluluk. Evlenirsen evin erkeği olduğun için birçok şey senin üstünde kalmış oluyor” (G26, 23, Homoseksüel, X).

“Görevi evlenip çoluk çocuk sahibi olmak, bana göre de topluma katılabilirim ben de. Görevi evlenip çocuk sahibi olmasıdır. Bu bence şeydir esas görevidir. Başka bir görevi yoktur bence” (G22, 24, Homoseksüel, A8).

“Van’ın standartlarına göre askerlik, evlilik, iş, aile bu şekilde geleceğini kurması lazım” (G18, 30, Homoseksüel, A10)

“Erkek işini kurup ailesini kuracak, çalışacak” (G10, 24, Heteroseksüel, A9).

“Şeye kaçacak ama temel görevi bence ailesini kurmaktır. Ailesini savunmaktır. Ailesini mağdur etmemektir” (G3, 40, Heteroseksüel, A3).

Aile kurmak veya evlenmek erkekliğin temel belirleyicilerinden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Erkeklerin, hayatlarını bir aile kurup o aile dâhilinde sürdürmelerine yönelik beklenti ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında evlilik ve aile kurmak heteroseksüel ilişkiyi vurgulayıp bireyi erkekliğe yakınlaştırdığından, erkekliğe yönelik sorgulamayı bir nebze azaltıcı bir etkiyle aktarılmaktadır. Benzer bir noktaya vurgu yapan Yavuz (2014), bekâr erkeklerden daima evlenmelerinin beklendiği ve bu adımın gecikmesinin, erkeklerin “bir kusuru mu var?” benzeri bir sorgulama ile yüz yüze gelmelerine sebep olduğunu aktarmaktadır. Bu anlamda evlilik, erkekliğin kanıtlanmasını görünür kılan bir alan olarak karşımıza çıkar (Avşar, 2017, s.233).

Toplum tarafından erkekten beklenen bir sorumluluk ve belli kriterleri sağlamak olarak aktarılan evliliğe aynı zamanda bir koruyuculuk “kötülükten (evlilik dışı cinsel ilişki kastedilmektedir) uzak tutma” gibi bir misyonun da yüklendiği göze çarpmaktadır. Buna vurgu yapan heteroseksüel görüşmeci G4, görüşünü şöyle aktarmaktadır;

“Büyük ihtimalle erken yaşta evlenirse onun için çok faydası olur. Yani birçok kötülükten uzak durur. Kötülüklerin en büyük sebeplerinden biri de genç yaşta evlenmemekten kaynaklanıyor. Evlilik insanı bir nevi doğru yola sürüklüyor ama günümüzde evlilik çok zor olduğu için gençlerimiz evlenemiyorlar ve kötü yollara başvuruyorlar” (G4, 33, Heteroseksüel, A4).

Bir diğer yandan evliliğin gerçekleştirileceği zamanı da erkekten ziyade toplumsal beklentinin şekillendirdiği yönünde bir fikir de çıkarılabilmektedir. Elbette ki her birey bu kararı almada ve zamanını belirleme de özgürdür fakat görüşmecilerin aktarımlarına bakarsak, toplumun belli bir yaş aralığındaki erkeklerden evlenmelerini beklediği yönünde bir düşünce öne çıkmaktadır. Homoseksüel bir görüşmeci olan G25, erkeklerin evlilik yaşının geldiğinde kendilerine tavsiye verdiğini aktarmaktadır;

“Evlenecek gelen yaştaki gençlere diyorum, aman diyorum, asaletli evden kız alın, asaletli evden kız almak çok zor ama saklaması çok kolay” (G25, 49, Homoseksüel, A0).

Bir diğer görüşmeci olan G8 erkeklerden beklenen sorumlulukları belli bir sırada sunarak askerlik görevinin tamamlanmasından sonra erkeklerden evlenmelerinin beklendiğini aktarmaktadır;

“Vallahi bela yani tüm mesela hayattaki sorumluluklarını görüyorsunuz. Mesela tamam büyüdün, iş güç kur. İş gücünü kurdun mu askere git, askere git gel evlen. Çoluk çocuk derdini çek, eş derdini çek” (G8, 24, Heteroseksüel, A7).

Gerçekleştirdiği alan araştırmasında Yavuz (2014) da benzer bir sonuca varmakta ve erkeklerin askerlikten sonra iş bulmaları, hemen ardından evlilik gerçekleştirmeleri biçiminde bir toplumsal beklenti olduğunu aktarmaktadır.

Erkeklerin yerine getirmesi gereken bir görev ve erkekliğin ispatı niteliğinde aktarılan evlilik ile ilgili göze çarpan önemli bir nokta, homoseksüel erkeklerin evliliği savunucu bir yaklaşım geliştirmeleri ve kendilerinin de bunu yerine getirmeleridir. Araştırmaya katılan homoseksüel görüşmecilerin büyük bir kısmı heteroseksüel erkeklerle benzer biçimde erkeklerin evlenmesi gerektiğine vurgu yaparak bu evlilik üzerinden hayatlarını inşa etmelerine dair bir yorumda bulunmaktadırlar. Öyle ki araştırmaya katılan homoseksüel görüşmecilerin üçü (G18, G21, G24) evlenmiş ve ardından boşanmış, bir görüşmeci(G25) ise halen daha evlidir. Buradan yola çıkarak, homoseksüel erkeklerin heteronormatif yapıya dair bir eleştiri getirmedikleri gibi, kendilerinin de ataerkil sistem ve toplumsal beklentiye aykırı olmayacak şekilde bir pratik geliştirdikleri söylenebilir. Homoseksüel erkekler sisteme uygun bir biçimde evlenmekte ve erkekliklerinin ispatını sağlamaktadırlar. Bu ispat, ataerkil sistemin tüm olanaklarından yararlanmaya devam etme, homoseksüel damgasından kaçınma ve yetişkin erkekler dünyasına ayak basma gibi avantajları beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla homoseksüel erkeklerin tüm bu avantajları elde etmek adına evliliği bir strateji olarak kullanıp kullanmadıkları bir soru işareti olarak kalmaktadır. Bunun yanında toplumsal beklenti ve baskının bu bireyleri evlenmeye zorlamış olma ihtimali de göz ardı edilemez, zira bu beklenti hemen her görüşmeci tarafından dile getirilmektedir. Yalnızca bir homoseksüel görüşmeci bu duruma itiraz etmekte ve heteronormatif yapının erkekleri köleleştirdiğini belirtmektedir. Homoseksüelliğe özgürleştirici bir misyon yükleyen G28, erkeklerin toplumsal beklentiler (evlenme,

çocuk yapma vb.) yolu ile köleleştirildiğini ve erkeklerin buna uyduğunu vurgulamakla birlikte homoseksüel erkeklerin bu beklentilerin dışında hareket ederek özgür, kendi istedikleri gibi bir hayat yaşadıklarını aktarmaktadır. Öyle ki cinsiyetleri dahi bu düşünce üzerinden tanımlamaktadır. G28, cinsiyetleri şu ifadelerle anlatmaktadır;

Ben: Kaç cinsiyet tanımlıyorsunuz?

Görüşmeci: Şu şekil, bana göre biseksüel var, heteroseksüel var ve eşcinsel.

Ben: Bunları cinsiyet olarak mı tanımlıyorsun?

Görüşmeci: Çünkü onun cinsel kimliğini belirliyor. Mesela örnek veriyorum, heteroseksüel kendi hayatında ve heteroseksüellerin daha çok hani evleneyim falan filan kafasına gidiyorlar. Ama biseksüeller hem kadınla hem erkekle ilişkiye girebildiği için onlar daha çok değişik ama eş cinseller bence bu hayata erkek kavramı olarak, hayatında en çok yaşayan ve hayatında zevk alan, artı değerleştiren, kendine önem veren, kendilerine bakan eşcinsel erkekler. Yani gay olan erkekler. Çünkü kendilerini çok seviyorlar. Kendilerine çok değer verip, hayatını yaşamak istiyorlar. Bir topluma bağlı kalmak istemiyorlar. Yani en azından köle olmak istemiyorlar.

Bu anlamda evlilik, kimi görüşmeciler tarafından erkeklik dünyasına giriş (erkekliliğini ispat etmiş olarak) için bir koşul olarak sunulurken, G28, köleleştirici bir pratik olarak aktarmaktadır. Erkeklik kabulü için evlilik sonrasında çocuk sahibi olmak da bir beklenti olarak öne çıkmaktadır.

Araştırma kapsamında sahaya çıkarken Van'da doğup büyümem ve bölgede yaşadığım deneyimler üzerinden Van'da inşa edilen erkeklikte çocuk sahibi olmanın erkekliği pekiştiren bir yapıda olduğuna dair gözlemlerim bulunmaktaydı. Özellikle erkek çocuk sahibi olmanın erkekliği daha da güçlendirdiğini düşünmektaydım. Bu düşüncemi ise daha yaşlı erkeklerin daha genç ya da yeni evli erkeklere “Allah sana bir oğul nasip etsin” biçiminde olan duaları, bir erkek meclisinde daha çok oğlu olan erkeklerin daha çok söz hakkı alması ve daha özgüvenli çıkışlar yapması, erkek çocuğun erkeğin “sırtını” güçlendirdiğine yönelik söylemler, evlilik sonrası belli bir süre çocuk yapmayan erkeklerin kısırlık ile yaftalanmaya başlaması ve çocuğu olana kadar çeşitli cinsel şakalara (“kuş ötmüyor galiba” “ka tu ne meri (acaba sen erkek değil misin –eşcinselliğe atıfla

söylenir-)” maruz bırakılarak sürekli bir biçimde erkekliğinin sorgulanması gibi gözlemler destekliyordu. Görüşmecilere buna yönelik bir soru sorulduğunda kimi görüşmeciler de bu gözlemi destekler nitelikte cevaplar vermişlerdir. Çocuk sahibi olmak ile erkelik ilişkisine yönelik aktarılan görüşlere bakacak olursak;

“Yani ilk sonuçta yani çocuk sahibisin biliyorsun senden sonraki nesilleri bir tohum serpmişsin. Bir görevim var, o babalık görevi. Bunu yerine getirebiliyorsan ne mutlu sana” (G7, 34, Heteroseksüel, A6).

“Yani bu çevreden gelen baskılar oluyor özellikle işte bunun çocuğu yok mu? Yani ister istemez insan gururlanıyor yani babalık duygusunu elde ediyor, çevreye olan şeyini kırıyor yani bir nebze çok etki ediyor” (G4, 33, Heteroseksüel, A4)

“Mesela daha böyle çok erkekliğinin oturduğunu gösterir. Aile sahibi olduğu için, sorumluluk aldığı için daha çok erkek olduğunu hem kendisi benimsiyor zaten” (G1, 18, Heteroseksüel, A1).

“Bence yok ama şu an toplum için kesinlikle öyle. Yani bir insanın çocuğunun olmaması çok büyük bir olay. Bu da şu an mesela konuşulmuştur. Covid meselesi, insanlar aşı olmaktan korkuyorlar çocuk olmamasından korkuyorlar” (G23, 24, Homoseksüel, A0).

“Var, zürriyetini devam ettirmek istiyor pezevenk. Yani iktidarını perçinleştiriyor. Atıyorum hem de erkek bir çocuk olsa daha çok iktidar sağlamlaşıyor. Şimdi kız çocuğu onun duygusal boyutunu mm şey yapıyor mm perçinliyor orda bir mm şey var pekiştirme süreci var erkek çocuğu da onun dış dünyaya karşı, sosyal çevreye karşı iktidarını mm şey yapan bir noktada” (G27, 28, Homoseksüel, A13).

Bu ifadelerden yola çıkarak, erkeğin çocuk sahibi olması, erkekliğini pekiştiren bir noktada durmaktadır. Perçinleme, çevreye karşı olan kısırlık yaftasını üzerinden atması, penetre eden olarak görülmesi, zürriyetini devam ettirmesi, “arkasını güçlendirmesi” biçiminde gerçekleşmektedir. Ataerkillik ve kapitalizm ilişkiselinde babalığı tartışan Bozok, bu noktaya vurgu yapmakta ve erkeklerin baba olarak toplumsal ve cinsel iktidarlarını sağladıklarını aktarmaktadır. Aynı zamanda babalığı, erkekleri erkekler dünyasına taşıyan, zürriyetini devam ettiren ve yeni yetmelikten kurtaran bir figür olarak betimlemektedir (2018, s.34-35). Bu anlamda çocuk sahibi olunması (özellikle erkek çocuk) bireylerin erkekliğini ve iktidarını besler bir noktaya oturur. Öyle ki çocuk sahibi olmamak, erkeğin çocuk sahibi olmaya yönelik fizyolojik ve cinsel yeterliliğe sahip olmamasına gönderme yaparak bir erkeklik kusuru olarak ortaya çıkar (Yürek ve Karaboğa, 2018, s.969). Bu ifadelerle bazı görüşmeciler erkekliğin pekiştirilmesinde ve inşa edilmesinde çocuk sahibi olmanın önemine vurgu yaparlarken, tüm görüşmeciler bu düşünce çatısı altında birleşmemektedirler. Geriye kalan görüşmeciler, çocuk sahibi olmanın yalnızca biyolojik bir faaliyet olduğunu,

erkek kadar kadın cinsiyetinin de etkili olduğu ve erkeklikten ziyade sadece duygusal bir anlam taşıdığını belirterek erkeklik ile çocuk sahibi olmak arasında herhangi bir bağ olmadığını vurgulamaktadırlar.

Erkeklerin erkeklik kabulü almaları için görüşmecilerin sıraladıkları koşullar içerisinde aileyi korumak, etrafındaki ve kendi sorumluluğundaki insanları başka kimseye muhtaç etmemek –veya erkekliğe yüklenen koruyuculuk misyonuyla beraber sahip olduğu çocuklara iyi bir gelecek sağlamak- gibi beklentiler de sıralamaktadır. Aile kurmak koşulu sağlandıktan sonra o aileye sunulması gereken koşullar vurgulanmakla beraber korunması beklenen aile, yalnızca evlilik yoluyla kurulan aileyi değil, geniş aile yapısını da kapsamaktadır. Hem heteroseksüel hem de homoseksüel görüşmecilerin öne çıkardığı erkekliğin koruyuculuk görevi, erkeklik tanımlamasında ve erkekliğin temel görevlerinin anlatıldığı sorularda öne çıkmaktadır. Erkekliğin ne olduğunu tanımlarken bu tanıma koruyuculuk misyonuyla yaklaşan görüşmeciler şunları aktarmaktadırlar;

“Ya bu toplumda erkek olmak çalışıp para kazanmak, evine bakmak, geçimini sağlamak, ailesini korumak, özellikle koruyucu bir baba, ebeveyn olmak” (G20, 30, Homoseksüel, A0).

“Evlenirsen evin erkeği olduğun için birçok şey senin üstünde kalmış oluyor. Evinin masrafiyle, gideriyle korumasıydı, kollamasıydı. Bu gibi şeyler hep sana ait. Yani bu erkekliktir bence” (G26, 23, Homoseksüel, X).

“Bir erkek, çalışan yani eve bakmakla mükelleftir. İşinde gücünde yani... Erkek olmak, evine bakmak lazım. İşime gücüme gitmekte, aileme, anneme bakmakla görevliyim. Kardeşlerime kötü alışkanlıklardan uzak tutmaya, onları yani normal bilgilendirmeye görevliyim. Ondan sonra büyüklerime saygı” (G11, 30, Heteroseksüel, A3).

“Şeye kaçacak ama temel görevi bence ailesini kurmaktır. Ailesini savunmaktır. Ailesini mağdur etmemektir” (G3, 40, Heteroseksüel, A3).

“En büyük görevlerden bir tanesi zaten ailesini geçindirmek, başkasına muhtaç ettirmemek, eşini ve çocuklarını başkasına muhtaç etmemek. Bu erkeğin en büyük görevlerinden bir tanesi” (G7, 34, Heteroseksüel, A6).

Dolayısıyla erkeklik görevleri veya erkeklerin yaşamlarını nasıl sürdürmeleri gerektiğine yönelik verdikleri yanıtlarla görüşmeciler erkekliğe, aile kurmanın yanında o aileye sahip çıkma, koruma ve ekonomik ihtiyaçlarını giderme yönünde bir misyon belirlemektedirler. İzmir’de gerçekleştirdikleri saha araştırmasında benzer bir nokta yakalayan Aydın ve Atalay, erkeklerden aile sahibi olan, sorumluluk alan,

koruyucu olan ve güçlü duran biçiminde bir beklentinin ve erkeğin bu beklenti dâhilinde inşa edildiğini aktarmaktadırlar (2021; s.55).

Erkeklik çalışmalarında askerlik önemli bir kavşak olarak ele alınmakta ve tartışılmaktadır. Selek (2018), *Sürüne Sürüne Erkek Olmak* kitabında erkeklerin askerlik içerisinde erkek olmayı öğrenmelerine vurgu yapmaktadır. Bunun yanında Yavuz (2014), askerliğin erkekleri daha çok erkek olmaya hazırlarken askere gitmemenin toplumsal pratiklere etkisini –kız verilmemesi veya eksik görülmesi– aktarmaktadır. Bir diğer yandan Sancar (2009), ordunun erkeği koruma ve sürekliliğini sağlamasına vurgu yapmaktadır. Fakat bu araştırma kapsamında Van’da gerçekleştirilen saha araştırmasında, erkek olmak ve erkeğe dair yaptıkları tanımlamalarda bir iki görüşmeci askerliğe vurgu yapsa da, erkeklik inşasında askerlik bir değişken olarak ön plana çıkmamaktadır. Askerliğe değinilen yerlerde de askerlik bir geçiş süreci olarak vurgulanmış ve askerlikten sonra erkeğin evlenme ve çalışma dönemine girdiğine yönelik ifadeler kullanılmıştır. Askerlik, erkeği belirleyici bir değişken veya erkeğe dair pratikleri -Yavuz’un (2014) belirttiği eksik görülmeye, dedikodusunun yapılması, iş vermeme, kız vermeme gibi- etkileyen bir biçimde aktarılmamaktadır.

Erkeklerden beklenen son aşama, iş sahibi olma veya ekonomik olarak çevresindekileri geçindirmek olarak aktarılabilir. Erkeğin çalışması gerektiğine yönelik hem heteroseksüel hem de homoseksüel görüşmeciler vurgu yapmakla beraber, erkeğin temel görevleri arasında çalışmak, sorumluluğundaki kişileri başkasına muhtaç etmemek gibi beklentileri sıralamaktadırlar. Aynı zamanda erkeklerin hayatlarını çalışıp birikim yaparak ve maddi açıdan başkasına muhtaç olmadan sürdürmelerine yönelik fikirlerini aktarmışlardır.

“Toplumda erkeği işte, çalışması gereken, aileye bakması gereken olarak görülüyor. Erkeklik budur erkek ise bunu uygulayandır” (G10, 24, Heteroseksüel, A9).

“Erkek zaten çalışıp, kazanıp, kendi parasını kazanıp ondan sonra kimseye muhtaç olmamak, kimseden medet ummamak, hovardalık peşinde olmayan. Kendi kazandığını kendi harçayacak kimseye muhtaç olmayacak, kimseye ağız eğmeyecek, erkek o” (G7, 34, Heteroseksüel, A6).

“Kendi kendisi ve ailesini geçindirebilecek bir şeye sahip olmalı bir iş sahibi olmalı. Yani ekonomik şeyi var, ailesi için bir gelecek kurma çabasında olmalı” (G21, 30, Homoseksüel, A12).

“Bir erkeğin en temel görevleri, kendi ayakları üzerinde durabilmeli, kendi parasını kazanabilmeli yani. Bir başkasına muhtaç olmayacak şekilde annesi babası da olsa yani” (G26, 23, Homoseksüel, X).

Bu anlamda iş sahibi olma veya gelir sahibi olmak erkeklik inşası için önemli bir noktayı vurgulamaktadır. Görüşmeciler ağırlıklı olarak erkeklerin çalışması ve geçimi sağlaması gerekliliğini vurgularken, bunu gerçekleştirmeyenlerin tam anlamıyla erkek görülemeyebileceklerine de gönderme yapmaktadırlar. Bu anlamda iş veya gelir sahibi olmak bireysel ekonomiyi şekillendirmekten çok erkekliği belirleyici toplumsal bir kıstas haline gelebilmektedir. Çalışma ve iş sahibi olma üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında Türkoğlu (2013) da benzer bir vurgu yapmakla beraber işsizliğin erkekler üzerinde ağır bir baskı oluşturduğunu ve bunun çeşitli psikolojik sıkıntılara sebep olduğunu aktarmaktadır. Nitekim heteroseksüel görüşmecilerden G12, çalışma ekseninde yaşadığı toplumsal baskı ve işsizlik temelli hissettiği psikolojik baskıyı şu sözlerle ifade etmektedir;

“Hâlâ hem çalışırım hem okuyorum. Ayrıca bilmiyorum yani, aile baskısı var. İnan yani gerçekten çok bunalımdayım. İnsanın aklına geliyor hani kendini asmak. Hani bu son derece gelmişim artık. Aile baskısı daha zaten çoktur. Bir de hayat baskısı gelince çekilmez oluyor” (G12, 22, Heteroseksüel, X).

Tüm bunlardan yola çıkarak, çalışma ve gelir sahibi olma hem erkekliği belirler bir konuma oturmakta hem de erkeklerin erkeklik deneyimleri ile ilişkili biçimde psikolojik durumlarına etki eder bir şekilde varlık bulmaktadır.

Genel olarak bakacak olursak gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde elde edilen verilerden yola çıkarak, Van’da erkek cinsiyet kimliğinin toplumsal beklentiler çerçevesinde şekillendiğini söyleyebiliriz. Görüşmecilerin de söylediği gibi *“erkek olmak aslında toplumun belirlediği o kriterlerin içini doldurması demek.”* (G27, 28, Homoseksüel, A13). Bu kriterlerden ilki elbette ki erkek biyolojik cinsiyetine sahip olmaktır. Erkek biyolojik cinsiyetine sahip olmak erkek olarak görülebilmek için bazı görüşmeciler tarafından yeterli olarak gösterilse de görüşmecilerin büyük bir kısmı bunun yetmeyeceğini belirtip çeşitli sorumluluk ve beklentiler sıralayarak erkek olmak veya erkeklik kabulü için bu kriterlerin sağlanması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Erkekliğin ilk koşulu olarak heteroseksüel ilişki öne çıkarılmakta ve bu söylem erkek olarak görülebilmek için evlilik ve aile kurmak gibi değişkenlerle desteklenmektedir. Aynı zamanda erkek cinsiyetine sahip olan bireylerin koruyucu olmaları büyük bir önemle

vurgulanmaktadır. Erkek, başta ailesi olmak üzere çevresindeki insanları korumakla görevli olan olarak aktarılmaktadır. Aynı zamanda kural koyucu bir pozisyona yerleştirilen erkek cinsiyet kimliği çevresindekileri çekip çeviren, sözünü dinleten olarak da tanımlanmaktadır. Bununla beraber erkeklerin yaşamları boyunca çalışmaları, hiç kimseye muhtaç olup el açmamaları ve ailelerini kimseye muhtaç etmemeleri gerektiği gibi söylemler öne çıkmaktadır. Erkek cinsiyeti biyolojik özellikler temelinde tanımlansa da erkek olmak, belirtilen bu sorumluluk veya beklentileri yerine getirmek üzerinden tanımlanmaktadır. Diğer erkeklik çalışmalarında öne çıkan iki değişken olan askerlik ve sünnet (Sünbüoğlu,2012; Selek, 2018; Barutçu, 2013; Yavuz, 2014) gibi toplumsal ritüeller bu çalışmada erkek cinsiyet kimliği inşasını belirler bir biçimde öne çıkmamıştır. Askerlik öncesi ve sonrası sorumlulukları ayırmak adına bir iki görüşmeci askerliğe vurgu yapmış olsa da erkek olarak kabul almak için askerliğin yapılmış olması veya yapılması gerektiğine dair bir yorum bulunmamaktadır. Sünnet ise herhangi bir görüşmeci tarafından dile getirilmemiştir.

Van'da inşa edilen erkeklik hem eril tahakküm kuramında Bourdieu'nun (2014) hem de hegemonik erkeklik kuramında Connell'ın (1998; 2019) belirttiği değişken ve özellikler temelinde inşa edilmektedir. Cinsellik, çalışma, evlilik, koruyuculuk, çocuk sahibi olma, güçlü olma ve rasyonel olma gibi kriterler üzerinden gerçekleşen erkeklik inşası her iki kuramın da vurgu yaptığı üzere "hegemonik erkeklığe" ulaşma veya "gerçek erkekler grubuna" erkeklğini ispat ederek, erkeklığı korumak adına gerçekleştirilmektedir. Eril tahakkümün belirttiği gibi kadınlar ve kadınsı olarak görülen eşcinseller daha aşağı görülüp "naif, kırılğan ve duygusal" bir tanımlama içerisinde tabi kılınırken, erkekler daha güçlü ve rasyonel olmaları üzerinden tanımlanmaktadır. Aynı zamanda hegemonik erkeklığın de vurguladığı bu kıstasların yanında ilerleyen bölümlerde daha net tartışılacak olan cinsellik, yaş ve milliyet değişkenlerinin erkeklik inşasında belirleyici olduğu öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, eril tahakkümün vurguladığı alan paylaşımı (özel-kamusal), iş bölümü ve erkeklığın daimi ispatı gibi aktarımlar saha verilerinin analizinde görünür bir durumda bulunmaktadır.

Sahadan elde edilen veri seti analiz edildiğinde, homoseksüel ve heteroseksüel görüşmecilerin erkek cinsiyetini ve erkeklığı tanımlamakta anlamlı bir biçimde farklılaşmadıkları göze çarpmaktadır. Her iki görüşmeci grubu erkek olmanın,

aktarılan sorumlulukları almak ve gerektiği gibi yerine getirilmesi tanımlanmasında ortaklaşmaktadırlar. Yalnızca erkeklerin hayatlarını nasıl sürdürmeleri gerektiğine yönelik aktarımda heteroseksüel görüşmecilerden biraz farklılaşan homoseksüel erkekler, erkeklerin kendilerine de zaman ayırmaları, hayatlarını özgürce yaşayabilmeleri ve kendilerine alan açmaları gerektiğine dair bir vurguda bulunmaktadırlar. Erkeklik inşası sorumluluklar üzerinden aktarılsa da, görüşmelerde elde edilen verilerde toplumsal bir aktör olarak aşiretler de erkeklik inşasında bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle erkekler arasındaki ilişkide düzenleyici bir konuma oturtulan aşiret, farklı sorulara verilen yanıtlarla erkeklikte önemli bir değişken olarak öne çıkmaktadır.

3.2.Aşiret ve Erkeklik İlişkiseliliği

Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan ve 1990'lardan sonra kırdan kente gerçekleşen zorunlu göçlerle beraber sosyo-demografik yapısında değişiklikler meydana gelen Van, Kürt nüfusunun yoğunluklu olarak yaşadığı bir taşra kenti olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekleşen bu zorunlu göçler dâhilinde olan yerleşimler aşiretler çerçevesinde şekillenmiş ve ağırlıklı olarak göç edenler kent içerisinde kendi aşiretlerinin bulunduğu bölgelerde kümelenmişlerdir (Parin, 2019, s.89). Yerleşim örüntülerinde belirleyici bir dinamik olarak karşımıza çıkan aşiret yapıları, aynı zamanda toplumsal cinsiyet kimliği inşalarında da benzer bir etkinlik göstermektedir. Nitekim çalışma boyunca yapılan derinlemesine görüşmelerde hem aşiret üyesi olan hem de aşiret üyesi olmayan görüşmeciler, erkeklik kimliğini tanımlarken veya erkekliğe dair aktarımlar gerçekleştirirken sık sık aşiret yapılarına gönderme yapmaktadırlar.

Aşiret, belirli değişkenler üzerinden bireylerin sosyal ve kültürel olarak inşa ettikleri bir örgütlenme olarak tanımlanabilir. Birçok toplumda farklı şekillerde ortaya çıkabilen aşiretler, toplumsal yaşam üzerinde etkili bir dinamik olarak ortaya çıkmaktadır. Aşiretler inşa edildikleri değişkenlere göre Semiye, Batın, Kabile ve il olmak üzere bir sınıflama içerisinde değerlendirilirler (Gökalp, 2011, s.28). Çalışmaya katılan aşiret üyelerinin tamamının Kürt olması ve Van şehrinde Kürt aşiretlerinin ağırlıkta olması, Kürt aşiretlerine yakından bakmayı gerektirmektedir. Kürt aşiretleri, ağırlığının atasoyuna ve kabilelere dayanmasından ötürü kabile aşiretleri içerisinde değerlendirilirler (Gökalp, 2011, s.28). Ancak bu tüm aşiretler için geçerli bir durum

değildir. Özellikle büyük Kürt aşiretlerinde akrabalık bağı önemli bir konumda bulunsa dahi bireyler veya topluluklar siyasal ilişkilene yolu ile de bir araya gelebilir ve atasoyu veya lidersoyuna bağlılık geliştirerek bu siyasal ilişkilene çevresinde aşiret olarak örgütlenebilirler. Bu örgütlenmeden birkaç nesil sonra aşiret üyeleri aynı soydan geldiklerine yönelik bir kanı ve inanış da geliştirebilirler (Bruinessen, 2019, s.11).

Van'da bulunan Kürt aşiretleri toprak ağalığı etrafında birleşen topluluklardan ziyade, kendi içerisinde bir hiyerarşi oluşturan ve bu hiyerarşi etrafında örgütlenen topluluklardır. Bu hiyerarşi aile reisinden başlayarak aşiret ağasına dek uzanan bir yapıdadır. Bruinessen'in babasoylu aile yapısı içerisinde aktardığı aşiret ve aşiret içi hiyerarşinin en tepesindeki konumda otoriter liderlik pozisyonunu işgal eden ağa bulunmaktadır (2019; s.37). Ağa, lidersoyu olarak kabul edilen ailedeki en kıdemli ve genellikle yaşça daha büyük olan erkeğe verilen ve babadan oğula geçen bir statüdür. Bazı durumlarda yönetim becerisi, halkın lider adayına yaklaşımı gibi değişkenler etkili olabilmekte ve yaşça daha küçük erkekler bu pozisyona getirilebilmektedir. Ağadan hemen sonra geniş aile soyları gelmektedir. Halk tarafından Babık olarak adlandırılan bu geniş aile soyları içerisinde de kıdem ilişkileri etkili olabilmektedir (Bruinessen, 2019, s.37). Nitekim bu geniş aile soyları daha küçük bir yapıda olan geniş aile soylarından meydana gelmektedir. Bu küçük yapıdaki geniş aileler topluluğunu ise yaşça büyük olan, saygı duyulan ve lider olarak görülen erkek temsil eder. Halk tarafından Rıspi olarak isimlendirilen bu temsilciyi ise aile reisleri takip eder. Aile reisleri de diğer kademler gibi yaş, saygı, kabiliyet ve öne çıkma gibi değişkenler tarafından belirleyici olmakla beraber tek bir geniş aileyi temsil eder durumdadır. Çekirdek ailede ise reis olarak çoğunlukla ailenin babası kabul edilmekte, onun vefat ettiği durumlarda en büyük erkek çocuk o pozisyona yerleşmektedir. Bu pozisyonlar erkekler arasında pay edilir ve el konulur; kadınların bu pozisyonlara yerleşmesi sık rastlanılan bir durum değildir. Genel olarak bakacak olursak, yukarıda sayılan değişkenler çerçevesinde reisler belirlenmekte ve reisler yolu ile bir hiyerarşi oluşmaktadır. Bu hiyerarşinin tamamı erkekler tarafından ve erkek liderler yolu ile oluşturulmaktadır. Hiyerarşi ise bazı aşiretlerde değişebilmekle beraber, Ağa > Babık > Rıspi > Aile Reisi biçiminde tanımlanabilecek bir sıralama içermektedir. Bu hiyerarşik konumlar yalnızca bir güç sıralaması değil, aynı zamanda alt konumda bulunan erkeklerin, daha üst konumda bulunan erkeklerin güçlerinden pay alarak diğer

konumlar karşısında edindiği gücü de temsil eder. Başka bir deyişle bu konumlar karşılaşma alanlarında birbirlerinin güçlerine göre vaziyet alırken kendi alanlarında üstleri ile aynı pratikleri geliştirirler. Yani Rıspi ağadan aldığı güç ile kendi teritoryasında ağa gibi güç sergiler, yönetir ve kabul görebilirken; Ağa, Babık veya Rıspi gibi (kendinden daha güçlü) üst bir konumla karşılaştığında ona göre vaziyet alır ve tabi olur.

Aşiret yapısının yanında bir topluluk olarak aşiretin cemaat mi yoksa cemiyet mi olduğu ve içerdiği özellikleri tartışmak, aşiretin cinsiyet kimliği inşalarına yönelik tartışma için önemlidir. Bu bağlamda baktığımız zaman aşiretin, yukarıda sıralanan ve daha birçok özelliğinden ötürü cemaat kavramı ile daha çok uyduğu görülmektedir. Cemaat, orijinal veya doğal bir biçime gönderme yaparak, bireylerin iradeleri temelinde şekillenen bir birliğe işaret etmektedir; öyle ki bu birlik bireylerin birbirlerinden ayrılması durumunda dahi devam eder bir nitelik taşır (Tönnies, 2019, s.42). Cemaat, hakiki bir organik yaşama, birlikte yaşama vasıtalarına sahip gerçek bir canlı organizmaya işaret eder (Tönnies, 2019, s.33-36). Farklı biçimlerde meydana gelebilen cemaatler, doğum yoluyla bireylerin içine doğduğu toplulukla içedönük ve dışadönük bir biçimde geliştirdiği birlik temelinde de gerçekleşebilmektedir (Tönnies, 2019, s.33). Aynı zamanda soy ve akrabalık temelinde birey, doğduğu anda toplulukla bir birlik geliştirir ve bu ilişkiler üzerinden ortak irade birliğini sürdürür (Tönnies, 2019, s.42). Kabile toplulukları olarak ele aldığımız aşiretler de benzer bir biçimde doğum yoluyla gerçekleşen, aile ve akrabalık temelinde şekillenen bir yapıda olduğu için cemaat olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda cemaatin ortak çıkar veya ortak düşmana karşı geliştirdiği birliktelik (Tönnies, 2019, s.70), aşiretlerin ortak karar alma ve birlikte hareket etme özellikleri ile örtüşmektedir. Ortak çıkarların yanında ortak düşmanlık kan davalarında görülebilmektedir.

Onay ve kabul temelinde organik bir bağ içerisinde bireylerin birbirleri ile geliştirdiği ortaklığı cemaat olarak adlandıran Tönnies (2019), aynı zamanda bu birlikteliklerde bir ast-üst ilişkisi de olduğuna dikkat çeker. Astların iradesi ile gerçekleşen bir onay ve temsiliyetle var olan üst, rütbe olarak tanımlanmakta ve bu rütbelere; yaş, zeka ve bedensel/güç rütbesi olarak sıralanmaktadır (Tönnies, 2019, s.52-53). Aşiretlere baktığımız zaman benzer bir durum ile karşılaşırız; daha önce bir hiyerarşi olarak tanımladığımız ağa>babık>rıspi>aile reisi arasında benzer bir ast ve üst ilişkisi bulunmaktadır. Burada her üç otorite biçiminin de etkili olduğunu belirtmekle beraber

bu ast - üst ilişkisinin aşiretin en küçük yapısı olan çekirdek aile içerisinde dahi var olabileceği vurgulamak gereklidir.

Cemaati bir arada tutan ve iradesel birliğin sürekliliğini sağlayan temel güç, kardeşlik hissidir. Bunun yanında, bir tarafın yönetici ve bir tarafın yönetilen olarak ortaya çıkması, bu ortak irade temelinde var olan doğal bir hukuka işaret etmekte ve ortak iradeye dâhil olan her bir iradenin görev ve ayrıcalıklarını belirleyerek işlevini imlemektedir (Tönnies, 2019, s.63). Bu da aşiret içerisindeki hiyerarşiye ve bu hiyerarşiler arasında inşa edilen görev ve ayrıcalıklara işaret eder. Diğer bir yandan cemaat içerisinde öne çıkan bir hane ve o hanenin otoritesine yönelik bir inanç varlık bulur. Bu anlamda yönetici veya “klan şefi” olan kişiye bu inanç ortadan kalksa dahi lidersoyu veya atasoyuna gönderme yapılarak haneden geldiğine vurgu yapılır ve soylu olduğu vurgusu devam eder. Bunun sonucunda lider olana sonsuz bir saygı geliştirilerek otoritesi tanınır/kabul edilir (Tönnies, 2019, s.82-83). Bu anlamda baktığımız zaman, aşiretler de benzer bir yapı göstermektedirler. Gökalp (2011), benzer biçimde atasoyuna vurgu yaparak aşiretlerin soy temelli ilerlediğini belirtip Kürt aşiretlerini kabile aşiretler olarak aktarır. Bunun yanında Bruinessen (2019), atasoyu veya lidersoyuna vurgu yaparak, Kürt aşiretlerinin bu soy etrafında birleştiğini; hatta böyle gerçekleşme dahi, birkaç jenerasyon sonra bu inancın tekrardan ortaya çıktığını belirtir. Aynı zamanda lider ve yönetici konumunu işgal eden “Ağa”ya olan sadakat ve otoritesinin tanınması/onaylanması aşiretin cemaat yapısını vurgulayan bir etken olarak öne çıkar.

Aile ve akrabalık sistemi çerçevesinde meydana gelen cemaatlerde bireylerin pozisyonları sahip oldukları aile ve akrabaların pozisyonundan bağımsız değildir. Öyle ki bireylerin prestijleri çoğunlukla sahip olduğu akrabalar ve ailenin cemaatteki sosyal konumuna/pozisyonuna bağlıdır (Gezgin, 2011, s.188). Bu anlamda gerek aşiret örgütlenmesi ve bu örgütlenme etrafında gelişen dayanışma, gerekse de aile ve akrabalık ilişkileri bakımından aşiret yapılanmaları, Ferdinand Tönnies tarafından ortaya atılan cemaat kavramı ile açıklanabilir. Aşiret içerisindeki hiyerarşi ile bu hiyerarşinin oluşumunda etkili olan etmenler (ailenin nüfusu, gücü, ekonomik durumu gibi) de aşiretlerin cemaat olarak ele alınması güçlendirir durumdadır. Aynı zamanda bu hiyerarşi erkekler arasındaki hiyerarşiyi de belirler bir özellik almaktadır, bundan dolayı bir cemaat olarak aşiret, erkek inşasında ve erkeklikler hiyerarşisinde etken bir değişken olarak öne çıkmaktadır.

Yapılan derinlemesine görüşmelere baktığımız zaman, hem heteroseksüel hem de homoseksüel görüşmeciler ilk olarak aşiret ve erkeklik arasındaki güç ilişkilerine odaklanmaktadır. Aşiretler, erkeklerin diğer aşiret ve erkekler karşısındaki gücünü ve pozisyonunu belirleyen bir yerden ele alınmaktadır. Bu anlamda Gezgin'in (2011) vurguladığı bireylerin cemaat içerisindeki prestiji ve konumunun sahip olduğu aile ve akrabalar temelinde belirlenmesi durumu burada farklı aşiretlerden oluşan cemaatlerin karşılaşma alanlarında farklı bir biçimde vuku bulmaktadır. Burada cemaatlerin karşılaşma alanlarında bireylerin konumunun ve gücünün dâhil olduğu cemaat ile belirlendiği göze çarpmaktadır. Aşiret içindeki hiyerarşik konumlarda alt konumda olanın üst konumda olanın gücünü ve otoritesini kullanması gibi aşirete üye olan erkeklerin de aşiretin otoritesi ve gücünü kullanarak vaziyet aldığı göze çarpmaktadır.

Aynı zamanda aşiretlerin de erkeklerden güç aldığı ve aşiretin sahip olduğu erkek üyelere bağlı olarak gücünün ve pozisyonunun belirlendiği aktarılmaktadır. Heteroseksüel görüşmecilere baktığımız zaman erkeklerin diğer erkekler ve kadınlar karşısında inşa ettikleri erkeklik kimliğinde aşiretlerden ve aşiret örgütlenmesinden güç aldığı aktarılmaktadır. Aşiretin erkekliği pekiştirdiğini belirten G1, görüşünü şu cümlelerle belirtmektedir;

“Mesela aşiretle erkekler arasında şöyle bir erkek aşireti oldu mu o an daha mesela çok adam olduğunu, erkek olduğunu daha çok üstlenir. Çünkü etrafında o kadar kişi var” (G1, 18, Heteroseksüel, A1).

Erkeklik ve aşiretin özdeşleştirildiğini aktaran G6, ise görüşünü şu sözlerle ifade etmektedir;

“Eğer aşireti yoksa erkekten sayılmıyor. Aşireti yoksa zaten sıkıntı, bu sadece Doğu'da böyle” (G6, 23, Heteroseksüel, A5).

Kişinin inşa ettiği veya sahip olduğu erkeklik kimliğinden ziyade aşiretin de erkeklere bir erkeklik zırhı oluşturduğu ve bireylere yaratılan bu alan içerisinde hareket etme imkânı sağladığını aktaran G4 görüşünü şu cümlelerle aktarmaktadır;

“Genelde aşireti büyük olan, güçlü olan böyle büyük aşiretler var, bazı erkekler kendilerini aşiretin gölgesi altında büyümeye çalışıyor. Ben Gevdanım bilmem ben Ertoşiyim oysa belki alakası bile yoktur ama onu kendine bir zırh gibi bir kalkan gibi görerek onlar üzerinden birçok olay yapıyorlar” (G4, 33, Heteroseksüel, A4).

Bu anlamda aile ve akrabalık temelinde bir cemaat olarak ortaya çıkan aşiret, bireylere farklı cemaatler olan aşiretlerle karşılaşma alanlarında güç ve hareket alanı sağlarken bu gücünü ortak irade temelinde birleşen üyelerinden almaktadır. Aynı zamanda, aşiret

bireylerin cinsiyet kimliği inşalarına da etki ederek erkek bireylerin “ne kadar erkek” olduklarına dair bir anlamı taşımakla beraber farklı aşiretlerle veya aşiretsiz bireylerle karşılaşma alanlarında bir erkeklik hiyerarşisini ve farklı erkeklikleri de vurgulamaktadır.

Bir diğer yandan erkekliğin aşiretten güç alarak inşa edildiği vurgusunun yanında aşiretin de erkeklerden güç aldığı vurgusu öne çıkmaktadır. Aşiret ve erkeklik birbirini besleyen ve güçlendiren birbiri üzerinde etkiye sahip olan bir döngü içerisinde aktarılmaktadır. Bu konuda görüşmeciler düşüncelerini şu cümlelerle ifade etmektedirler;

“Toplumda şöyle bir düşünce var, aşiret anlamında. İşte bizim aşiretimiz büyüsün yani kalabalıklaşma, soyunu devam ettirme, büyüme gibi düşünceler mevcut yani. Büyüme erkeklerle sağlanıyor. Çünkü kız çocuk biraz daha geri planda. Soyu erkek çocuğunun devam ettirdiğini düşünüyorlar. İşte onların açısından erkekler büyüklüktür, güçtür, göstergedir. Hani ne bileyim herhangi bir toplumsal olay olunca işte falanca aşiret benim dediğin zaman işte o aşiret eğer güçlüyse, kalabalıkla karşıdaki adamın zihninde bir soru işareti oluşuyor. Yani adam bir şey yapacaksa daha çok çekiniyor, daha çok düşünüyor yapacağı şeyi ona göre hareket ediyor açıkçası” (G14, 25, Heteroseksüel, A7).

“Yani zaten erkek, bir ailede erkek mesela diyelim bir evde ne kadar çok erkek var ise mesela dışarıdan bir yabancıнын gözünde o aile bayağı bir güçlü görülür, kalabalık ise. Aşiret de böyledir yani çok kişi var ise o aşiret ister istemez o bölgede, olduğu yerde güçlü olarak kendini hissettirir. İster istemez” (G7, 34, Heteroseksüel, A6).

“Bence erkek de aşirete güç sağlar, aşiret de erkeğe güç sağlar. Çünkü sen şu an bir şey yapmak istersin belki başın belaya girer, belki kötü bir şey olur ama ne kadar kötü olsa bile bunun üstesinden gelebilecek gücü görüyor kendinde. Aşiretli olduğu için. Mesela bir aşiret tarafından da baksan mesela her bir erkek çocuk onun için daha sağlam daha sağlam böyle dallar, daha çok genişleme amaçlı, daha çok çoğalma açısından” (G8, 24, Heteroseksüel, A7).

Homoseksüel görüşmecilere baktığımızda ise onlar da heteroseksüel erkeklerle benzer olarak, aşiret ve erkekliği birbirini inşa eden, birbirlerinin konumunu belirleyen ve birbirlerine güç sağlayan karşılıklı bir döngü içinde tanımlamaktadırlar. Ancak homoseksüel görüşmeciler ağırlıklı olarak aşiretin erkeğe ve erkekliğe güç sağladığına dikkat çekmekte; aşireti, erkeğin erkeklikler hiyerarşisindeki konumuna etki eder bir pozisyonda anlatmaktadır. G17, aşiret ve erkeklik ilişkisini şu cümlelerle dile getirmektedir;

“Şöyle, aşiret şey erkek aşirete güç sağlar bence. Ya çünkü yok, yani ikisi de birbirine güç sağlar aslında. Çünkü şöyle erkeği güçlü olan aşiret güçlüdür, aşireti güçlü olan

erkek güçlüdür. Bence ikisi birbirine dengeli yani, doğru orantılıdır bu” (G17, 30, Homoseksüel, X).

Diğer bir yandan, aşiretler devlet gibi bir mekanizma ile betimlenerek aşiretin iktidar ve tahakkümüne vurgu yapılmakta ve aşiretin erkeklik üzerindeki etkisi belirtilmektedir. Homoseksüel görüşmeciler, aşiretin erkekliğe güç sağlayan ve bundan ötürü erkeğe iktidar kurma, ezme veya tahakküm kurma yetkisi vermeye beraber, ancak bu tahakküm ilişkisinin kurulması sonucunda bir erkek gibi görülebildiklerini aktarmaktadırlar:

“Aşiret ve erkeklerin aşiretten aldığı güç. Çünkü zaten toplumda bir erkeklik düşüncesi erkeklik baskısı var zaten. Aşiret de devreye girince bu erkeklik baskısı daha fazla artıyor. Çünkü kendinden olmayan erkekleri aşiretten olmayan erkekleri bile ezebileceklerini düşünüyorlar. Hatta eziyorlar” (G16, 27, Homoseksüel, A2).

“Aşiretler baskıcı politika uygulayan topluluklardır. Yani erkekliği erkekliğin sadece gücü olarak düşünürler aşiretler bence. Sadece gücü olarak ya da yöneticilik ne desem, ne desem bilemedim onu şimdi. Bu hareketler doğrultusunda yani aşiretlere göre bir erkek sözünü geçsin, geçiriyorsa erkektir, yöneticilik yapıyorsa erkektir, kadını köle gibi kullanıyorsa erkektir” (G26, 23, Homoseksüel, X).

“Yani şöyle, aşiretlik zaten hani aşiret kavramı ya da işte bu devlet kavramının içine koyabilirsiniz. Yani meclis kavramı da içine koyabilirsiniz. Bunların hepsi zaten bir tarafta şey, iktidar tanımlamaları yani bunlar bir yerde karar verici mekanizmalar ve belli bir toplumun topluluğun ya da üzerine hüküm koyan noktada yapılar. Dolayısıyla iktidarı besleyen bir pozisyonda ve erkeklik iktidarda duran bir yerde, aşiretlik de iktidarda duran bir yerde birbirlerini besleyen, sürekli birbirlerini bu noktada destekleyen, birbirlerinin arkalarını kollayan, menfaatlerine çalışan bir yapıda ikisi de. Eğer hani sorunlu bir toplum mekanizması görüyorsak şey bir noktada yani tehlikeli bir noktada duruyor bence. Yani birbirlerini destekliyor besliyor” (G27, 28, Homoseksüel, A13).

Dolayısıyla homoseksüel erkeklerin aşiret ve erkekliği birbirini destekleyen ve dönüştüren bir mekanizma içinde aktardıkları öne çıkmaktadır. Bunun yanında aşiretlerin erkek egemenliğini pekiştirdiğini belirterek kadınların bu egemenlik altında ezildiklerini vurgulamaktadır. Erkekliği belirleyici bir kıstas olarak aşiret, erkeklik modeli ve erkeklik hiyerarşisine de gönderme yapar bir noktada öne çıkmaktadır.

Heteroseksüel ve homoseksüel erkekler aşiret ve erkekliğin güç ilişkisini tanımlamada benzeşmektedirler. Fakat homoseksüel görüşmeciler heteroseksüel görüşmecilerden farklı olarak bu güç ilişkisinin gerçekleşmesi durumunda kadınların pozisyonlarına dikkat çekmekte; kadınların, aşiret ve erkeklik birlikteliği ile yok sayıldıklarını, ikincil plana itildiklerini ve değersizleştirildiklerini aktarmaktadırlar. Öyle ki, aşiret tümüyle erkekler tarafından erkekler için geliştirilen bir örgütlenme olarak da

tanımlanmaktadır. Görüşmecilerden G18, aşiretin yalnızca erkeklerden oluştuğunu, kadınların aşiretten dahi görülmediğini şöyle aktarmaktadır;

“Genelde aşiretin büyüklüğü, aşiretin çoğunluğu erkekler tarafından sağlanır. Aşiret dedin mi akla erkek gelir zaten. Bayanlar pek aşiret olarak görülmezler” (G18, 30, Homoseksüel, A10).

Bir diğer görüşmeci G15, kadınların ikincil plana atıldığını aktarmaktadır;

“Aşiretler sağlam delikanlı erkekleri severler, daha mert, daha sadık o tür insanları sever aşiretler. Erkeğe değer verirler, kadından çok erkeğe değer verirler. Erkeği el üstünde tutarlar diyeyim. Kadın ikinci plan” (G15, 32, Homoseksüel, X).

G16, ise kadınlara söz hakkı tanınmadığını aktararak aşiretin erkekler tekeline işleyen bir yapı olduğunu şu sözlerle belirtmektedir;

“Aşiretlerde zaten kadın sözü geçmez. Her şey erkek üzerine kuruludur ve aşiret erkekleri daha çok işte aşiretin yüksek mevkilerinde olan erkekler işte ağalar, çocukları, torunları falan bunlar kendilerini her hükmü verebilecek gibi görüyorlar” (G16, 27, Homoseksüel, A2).

Kadınların aşiretin içinde değil de aşiretin çeperinde oluşturulan alan içerisinde hareket etme ve aşiretten sayılmamalarına şu gözlem ile daha yakından bakılabilir. Van’da yaşadığım ve araştırma süresince bulunduğum bölgede herhangi bir kadın evlendiği zaman artık kendisini içine doğduğu aşiret ile değil, evlendiği kişinin aşireti ile tanımlamak durumunda kalır ve doğan çocuklar da erkeğin aşiretinden sayılır. Evlenmeden önce farklı bir aşirete sahip olan kadın evlendikten sonra gelin gittiği aşiret kimliğini üstlenmek durumunda bırakılır ve boşanması durumunda artık o aşiretten de görülmemeye başlar. Kadınlar erkekler etrafında örgütlenmiş bu yapı içerisinde gözden çıkarılabilir veya yer değiştirebilir bir pozisyona konumlandırılmaktadırlar.

Benzer bir noktaya vurgu yapan G14, bu durumu bireylerin sahip olduğu çocuklar ve onlara olan yaklaşım üzerinden aktarmaktadır.

“Şöyle bir algı vardır. Denk geldin mi bilmiyorum ama hani bir torun olduğu zaman ve bu torun kız çocuktan meydana geldiği zaman hani aslında yine bir baba olarak düşünelim. Bunu örnek vereceğim Yani kızının çocuğu olduğu zaman elin çocuğu diye nitelendirir bunu. Kendi oğlunun çocuğu olduğu zaman hani başka aşiretten kadınla da olmuş olursa eğer fark etmiyor bu. Kendi torunu olarak, kendi canı olarak görür, düşünür. Ama kendi kızını farklı bir aşirete, farklı bir topluma farklı aileden birine verdiği zaman onu işte elin oğlu, elin çocuğu gibi nitelendirir açıkçası. Genelde bu yargı vardır” (G14, 25, Heteroseksüel, A7).

Dolayısıyla, kadınların evlenirken aşiretten çık(arıl)masının yanında kadınların farklı aşiretten biriyle dünyaya getirdiği çocuk da aşirete dâhil edilmemekte ve cemaate kabul edilmemektedir.

Kadınlar aşiretin işleyişinde (erkeklerin belirlediği görev ve sorumluluklar dâhilinde) hemen her şeye dâhil edilmekle beraber aşiret, görüşmecilerin de aktardığı üzere erkekler etrafında örgütlenen ve erkekler tarafından yürütülen/organize edilen, bir yapı olarak öne çıkmaktadır. Kadınlardan tüm bu kurallar bütününe uyması beklenirken, kural koymalarına veya yönetimde yer almalarına izin verilmez. Bunu göz önüne seren değişkenlerden biri de karar alma mekanizması ve aşiret yönetimidir. Aşiret yönetimi ve hiyerarşisine baktığımız zaman yukarıda belirtildiği gibi, erkekler etrafında şekillenen bir hiyerarşi vardır ve bu hiyerarşi aile kararlarından aşiret kararlarına kadar tüm süreçlere etki eden bir yapıdadır. Ağa, Babık, Rıspı ve aile reisi olarak belirtilen bu hiyerarşi dışında aşiret içerisinde bulunan diğer erkekler arasında da bir hiyerarşi bulunmaktadır. Nitekim görüşmecilere aşiret içerisinde tüm erkeklerin aynı öneme sahip olup olmadıklarına dair bir soru yöneltildiğinde, görüşmeciler tüm erkeklerin aşiret içerisinde aynı öneme sahip olmayıp erkeklerin yaş, cinsellik, davranış biçimi, karşı tarafa söz geçirme ve aşiret liderine yakınlık gibi değişkenler üzerinden bir hiyerarşi içerisine oturtulduğu belirtilmektedir. Bu hiyerarşi aşiretin karar alma mekanizmasına ve yönetimine yansımaktadır, öyle ki aşiret içerisinde kararlar aşiret erkekleri ile danışılarak alınır ve danışılacak kişiler bu hiyerarşi sıralamasında öne çıkanlardan oluşmaktadır. Böylece aşiretin karar alma mekanizmasına dair bir fotoğraf ortaya çıkmış olur.

Hem heteroseksüel hem de homoseksüel erkekler, aşiretlerin karar alma mekanizmalarının ve yönetiminin erkekler tekelinde olduğunu aktarmaktadırlar. Aşiretin yöneticisi ve lideri kabul edilen ağa başkanlığında danışma kurullarının oluşturulduğu ve bu ortak kuruldan çıkan kararlar doğrultusunda son sözü ağa söyleyecek biçimde hareket edildiğini belirtmektedirler. Her iki görüşmeci grubu da aşiret içerisinde öne çıkmış, yaşça büyük olan ve aile reisi/temsilcisi (rıspı) kabul edilen kişilerin ağa önderliğinde toplandığı, ağa ile istişare sonucu kararların alındığını aktarmaktadırlar. Bazı durumlarda sadece olaya dâhil olan ailelerin temsilcilerinin - genelde yaşça büyük erkekler veya rıspiler olur- çağırıldığı ve küçük grupta karar alındığı ya da ağanın kendi başına karar aldığı da belirtilmektedir. Karar alma sürecinde kadınlara yer verilmediğine her iki görüşmeci grubu da dikkat çekmiş bazı

durumlarda yaşça büyük olan kadınların bu toplantılara katılmalarına izin verildiğini ifade etmişlerdir. Heteroseksüel görüşmeciler, karar alma mekanizmaları ile ilgili düşüncelerini şu ifadelerle aktarmaktadırlar;

“Genellikle toplantılar olur. Herkesin kararı alınıp bir aile büyüklerinin herkesin değil aile büyüklerinin kararlı alınıp ona göre karar verilir” (G2, 19, Heteroseksüel, A2).

“Bir olay olduğu zaman ilk kendi aşiretimden örnek vereyim. İşte olay birkaç kişinin kulağına gider, onlar ağaya iletir. Ağanın da bir toplantı olur bir şey olur. O şekilde karara bağlar yani ne olacaksa veya önceden böyle bir durum yaşanmışsa o durumda nasıl bir karar alınmışsa o şekilde iletir. Aile büyükleri de işte en yaşlıları olur, baba olur, dede olur, erkek. Kadın olmaz, kadına söz vermezler” (G9, 24, Heteroseksüel, A8).

“Böyle ilk başta köyün mesela bir olay oldu köyle alakalı köyün büyüğüne giderler, işte Rıspi dediğimiz onla çözerler. Olmadı mesela ailenin büyüğü, olmadı köyün büyüğü olmadı en son ağaya götürüyorlar ağa karar alıyor” (G10, 24, Heteroseksüel, A9).

Heteroseksüel görüşmeciler, Tönnies’in (2019) işaret ettiği rütbe türlerine ve liderin otoritesinin onaylanmasına benzer bir biçimde bir toplantı gerçekleştirildiğini ve bunun sonucu erkekler tekeline bir karar alındığını aktarmakta ve aynı zamanda buna kadınların dâhil olmadığını vurgulamaktadırlar.

Homoseksüel görüşmeciler ise aşiret içerisinde karar alma mekanizmasına yönelik ifadelerini şu şekilde aktarmaktadırlar;

“Hani bildiğim kadarıyla fikir yürütmem gerekirse yine aynı şekilde işte yaşlı, güçlü ve zenginlerin bir araya gelerek karar aldıkları, konuştukları bir mekanizma” (G23, 24, Homoseksüel, A0).

“İktidarlar arası bir karar alma mekanizması var. Yani aşiretlerde hep bizim kafamızda bir ağalık sistemi var ama öyle bir ağalık falan hikâyesi yok. İktidarların oluşturduğu bir meclis var ki bazen bu mecliste kadınlar da olabiliyor o iktidara sahip olmuşsa bunların ortak kararıyla alınan bir karar mekanizması var” (G27, 28, Homoseksüel, A13).

“Toplanıyorlar, ama toplanıyorlar dediğim. Maddi durumu süper güç olarak gördükleri ve herkese sözü geçen, halk tarafından tanınan insanları bir araya alıyorlar ve orda yine maddiyat üzerine karar alıyorlar ve bu kararlar diğer kesimleri bağlıyor. Zaten aşiret belirleyen şey yani maddiyattır para ve güç. Ve bu karar almaya da herkes dâhil olamıyor. Düşük olan birisi hatta hiç düşünülüyor bile” (G28, 23, Homoseksüel, A14).

Homoseksüel görüşmeciler, heteroseksüel görüşmecilerden farklı olarak bu toplantılara dâhil olan kişilerin, hiyerarşik konumlama ile tanınan (rıspi, ağa vb.) erkeklerin yanında ekonomik gücü bulunan veya halk tarafından bilinen, tanınan

erkekler olduğunu aktarmaktadır. G27, erkeklerin yanında bazen kadınların da katılabildiğine dikkat çekmektedir. Benzer bir noktaya değinen Kandiyoti, erkeklerin toplanma ve vakit geçirme pratikleri üzerinden atasoylu toplumlarda kadınlara çok sınırlı bir alan bırakıldığını aktarırken bazen erkeklerin misafir odalarında gerçekleştirdikleri toplantılara yaşça büyük olan kadınların da dâhil edilmesine müsamaha gösterildiğini vurgulamaktadır (2013; s.28-29).

Genel olarak baktığımız zaman, her iki görüşmeci grubu da aşiret ve erkeklik ilişkiselliğinin temelinde güç olgusunu yerleştirmektedir. Aşiret ve erkeklik birbirlerine güç sağlayan, besleyen ve birbirlerini belirleyen bir döngü içerisinde aktarılmaktadır. Erkeklik aşirete aşiret de erkeklige güç sağlamaktadır. Baktığımız zaman zaten aşiret yapılanmasının erkeklik çerçevesinde şekillendiğini görmekteyiz. Aşiret erkeler içerisinde geliştirilen Ağa, Babık, Rıspi ve aile reisi hiyerarşisi içerisinde erkekler tarafından yönetilen bir örgütlenme olarak öne çıkmaktadır. Yalnızca bu hiyerarşi değil aynı zamanda erkeklerin ağaya yakınlık, maddi güç, yönettiği aile gibi değişkenler üzerinden kendi içlerinde ayrı bir hiyerarşiye de tabi oldukları belirtilmektedir. Aşiret içerisinde yönetim ve çözüme dair karar almalarına da bu hiyerarşi eşlik eder ve hiyerarşide üstte yer alanlar bu karar mekanizmalarına dâhil olurlar. Van'da aşiret mensubu olmak erkekliği güçlendiren ve erkeklik kimliğini pekiştiren bir değişken olarak öne çıkmaktadır, nitekim ilerleyen bölümlerde ele alacağımız aşirete mensup olmayanlara yönelik yaklaşım ve söylemler bu iddiayı güçlendirmektedir. Aşiretler erkeklik kimliğini pekiştirmekle beraber erkeklik kimliğini denetleyen, aykırıları belirten bir yapı olarak da öne çıkmaktadır.

Bir örgütlenme biçimi olarak aşiret hegemonik erkeklik kuramında erkekliği belirleyen değişkenlerden (sınıf, yaş, cinsellik, etnik köken) biri olarak tanımlanabilir. Etnik köken dâhilinde belirlenen erkeklik modellerine benzer bir etki sergileyen aşiretler, erkekliği pekiştirdiği gibi aşirete mensup olmamanın kendisi de bir konumu imler durumdadır. Erkeklerin mensup oldukları aşiretin nüfuz ve nüfusu, erkeklerin erkekliklerini belirleyen bir kıtas ve erkeklikler arasındaki hiyerarşiyi vurgulayan bir yapı olarak öne çıkmaktadır. Aşiretlerin karşılaşma alanlarında, erkeklerin sahip oldukları aşiret erkeklikler hiyerarşini belirler bir konuma oturur. Daha güçlü ve bilindik aşiretlerden olan erkekler kabul görürken daha düşük veya kötü bir biçimde etiketlenmiş aşiretten erkekler ile

aşirete mensup olmayan erkekler marjinalleştirilir ve onaylanır. Aşiretlerin güçleri ve erkeklere sağladığı güç, bünyesinde bulunan birey ve ailelerden ileri gelmektedir. Burada aktarılan güç, şiddet (silahla baskılama, kaba kuvvet kullanma vb.) temelinde ortaya çıkan bir yapıda olmayıp aşiretin maddi gücü, aile sayısı, bilinirlik ve yayıldığı coğrafyanın büyüklüğü gibi özellikler üzerinden belirlenmektedir. Kimi aşiretler maddi yönden güçlü olabilirken kimi aşiretler aile sayısı bakımından güçlü olabilmektedir. Dolayısıyla Connell'in (1998; 2019) de hegemonya kavramını aktarırken vurguladığı üzere burada bahsedilen güç, bir grubun silah –veya herhangi bir şiddet aracı kullanarak– başka bir grup üzerinde kurduğu hâkimiyet değil; sahip olduğu özellikler hasebiyle elde ettiği otoriteye işaret etmektedir. Dolayısıyla, aşiretlerin karşılaşma alanlarında sahip olunan aşiretin sağladığı güç(aktarılan kıstasların tümü veya bir kısmı ile üstünlük sağlayabilme) erkeklerin erkeklik hiyerarşisi içerisindeki konumunu belirlemektedir.

3.3.Sessiz Ağları Örmek: Erkeklikte Dayanışma ve İş Birliği

Toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde inşa edilen erkek cinsiyet kimliği ve inşa edilen farklı erkekliklerin birleştirici çimentosu olarak, erkekler arasındaki dayanışma ve örgütlü işbirliği sayılabilir. Erkek cinsiyetine sahip olan bireyler ataerkil sistemin getirdiği avantajlardan faydalanma konusunda zaten hâlihazırda bir dayanışmayı ve iş birliğini gerçekleştirmiş olurlar (Connell, 2019). Erkek olmanın veya erkek olarak görünmenin toplumda imlediği konum, erkeklerin bu iş birliği ve dayanışmaya dâhil olmasını sağlayan etmenlerin başında gelmektedir. Eril tahakküm kuramının da vurguladığı üzere toplumsal yaşamı kuşatmış yapısal ilişkiler üzerinden erkekler, toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde kadını ve kadını olarak görüleni ezme ve tahakküm altına alma -hepsi eşit derecede olmasa da- paydasında ortaklaşmaktadırlar (Bourdieu, 2014). Failin ve tahakküm altına alınanın rızası/onayı dâhilinde gerçekleşen bu ilişki “*devasa bir sembolik makine*” gibi tanımlanmakta ve hayatın her alanına işleyerek cinsiyetlerin gerçekleştirecekleri pratiklere kadar belirleyici bir konumda bulunabilmektedir. Hayatın her alanına bu denli sinmiş olan tahakküm ilişkisi o denli doğallaştırılmıştır ki, neredeyse görünmez bir yapıda bulunmaktadır (Bourdieu, 2014). Bu görünmezliğin temelinde yatan şey, tahakküm ilişkisinin hayatın

her alanına nüfuz etmiş olması ve erkeklerin örgütlü bir biçimde bu ortak çıkarı korumaya yönelik dayanışmaları ve iş birliği içerisinde bulunmalarındır.

Araştırma kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler de bizlere erkeklerin bir dayanışma içerisinde olduklarını ve birbirlerinin çıkarlarını korumaya yönelik bir iş birliği geliştirdiklerini göstermektedir. Ancak her iki görüşmeci grubu da erkekler arasındaki dayanışmayı ya tümünden reddederek ya da var olan dayanışmayı küçümseyerek, arada bir destek olma amacıyla gerçekleştirilen faaliyetler olarak tanımlamaktadırlar. Erkekler arasındaki dayanışmayı gizli tutmak veya erkekler arasındaki dayanışmayı küçümsemek, erkeklik içerisindeki ilk dayanışma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkekler arasındaki dayanışmanın açık bir biçimde ifadesi/gösterimi, karşı cinsin tümünden örgütlenişine veya tepkisine neden olabilecek veya eril olanın yararına olan yapısal avantajları riske edebilecek bir ihtimal gibi durmaktadır. Nitekim görüşmecilerin büyük bir kısmı erkekler arasındaki dayanışmayı sorduğumuz zaman, dayanışmanın olmadığını veya yeterince olmadığını belirtip kadın dayanışması ve feminizm ile bir karşılaştırmaya girmişlerdir. Erkeklerin kadınlar kadar örgütlü bir biçimde dayanışmadığını belirten görüşmeciler erkeklerin yeteri bir şekilde örgütlenip iş birliği geliştirmemelerinden dem vurmaktadır. Homoseksüel bir görüşmeci olan G17, bu duruma değinerek erkeklik dayanışmasının eksikliğini kadın dayanışması ile bir kıyaslamaya giderek gerçekleştirmektedir:

“Erkekler dediğim gibi kadınlarda hani daha dayanışma çok şeydir kuvvetlidir. Ufak bir kadın şeyi olduğu zaman olayı olduğu zaman bütün kadınlar birleşiyor, feministler falan. Ama bu erkeklerde yok böyle mesela bir erkeğin başına bir olay geldiği zaman biz erkekler şey diyoruz, ya muhakkak hak etmiştir diyoruz. Yani birleşip bir şey yapmıyoruz. Ama bakın bir kadının başına bir şey geldiği zaman haklı da olsa, haksız da olsa bütün feministler toplanıyor, anladın mı? Ama biz erkeklerde dayanışma ya da bunu ifade edecek bir kelime bile yok. Düşün artık” (G17, 30, Homoseksüel, X)

Erkekler arasındaki dayanışmayı görmemek veya varlığını inkâr etmek, iki sebeple açıklanabilir görünmektedir. Birincisi, daha önce de tartışıldığı gibi erkeklik öylesine doğallaştırılmış ve erkeğin doğası gereği bu ilişkilerin zaten olması gerektiği düşüncesi ile bu dayanışmayı görmemek ve iş birliğini inkâr etmek olarak açıklanabilir. Eril tahakküm kuramının vurguladığı üzere eril tahakküm, yapısal ilişkilere o denli nüfuz etmiştir ki tahakküm ilişkisinin eylemlere olan etkisi neredeyse görünmez bir hâl almaktadır (Bourdieu, 2014), bu da eril tahakküm ilişkileri içerisinde gerçekleşen dayanışma ve iş birliğini görmemeyi -en azından erkekliği eleştirel olarak ele almayanlar için- beraberinde getirebilmektedir.

İkinci bir sebep ise erkeklerin dayanışma ve iş birliğini görünmez bir biçimde yürütmek istemesi ve dayanışma ilişkilerini göstere göstere değil de yokmuşçasına ve doğanın bir gereğiymişçesine yerine getirmesidir. Erkekler iş birliğini öylesine sessiz ve arka planda gerçekleştirirler ki, dayanışma olup olmadığı dahi sorgulanır bir hal alır. Her iki görüşmeci grubundan da görüşmeciler buna benzer bir sorgulamaya giderek erkekler arasında bir dayanışma olmadığını kendilerinden çok emin bir biçimde dile getirmişlerdir. Homoseksüel erkeklerden bazı görüşmeciler, bu duruma dikkat çekmiş ve erkekliğin dayanışmayı gizliden gizliye yürüttüğünü dile getirmişlerdir. Homoseksüel görüşmecilerden biri olan G23, bu durumu bölüme de adını veren “sessiz ağlar” tanımı ile açıklamaktadır. Erkeklerin sessiz ağlar kurarak bir dayanışma inşa ettiklerini belirtmektedir. Bu nedenle bu tez çalışmasında erkeklerin arasındaki örgütlenme, dayanışma ve iş birliğinin gizliliğini ifade etmek için “sessiz ağ” kavramı kullanılacaktır. Erkekler arasındaki iş birliğinin gizliliğine ve dayanışma ağına dikkat çeken G23, görüşlerini şu ifadelerle dile getirmektedir;

“Görüşmeci: Yani bu aslında şöyle kadınlarınkinden farklı yani kadınlar belli ederler gösterirler ama erkeklerinki biraz daha sessiz devam eden bir dayanışmadır. Hani bir hareketle, bir sesle, ufak bir sesle yani kadın mesela sohbet eder, konuşur vesaire bu şekilde güç verir diğerine. Ama erkekte öyle değildir. Daha birçok böyle sessiz ağlarla örülmüştür. Belli bir işareti, belli bir onayı vardır belki. O onay çerçevesinde birileriyle destek oluyorlar.

Ben: Hangi durumlarda bunu yapıyorlar?

Görüşmeci: Yani hayatın genel çoğu anında, aile ilişkilerinde, sosyal ilişkilerinde, her alanında birbirini destekliyorlar” (G23, 24, Homoseksüel, A0).

Yine benzer bir noktaya dikkat çeken G27, erkeklerin dayanışmalarını ve iş birliğini gizli bir şekilde yürüttüklerini belirterek bu dayanışma biçiminin toplumsal kodlarla diğer erkeklere aktarıldığını belirtmektedir.

“Gizli bir dayanışma var işte yani kodlarla aktarılmış bir dayanışma var. Birbirinin açığını kapatan, birbirini sürekli kollayan bir dayanışma var yani ve bu aslında yani toplumsal bir aktarımla, sosyalizasyon süreciyle birbirlerine aktarılmış bir şey var. Yani böyle bir dayanışma. Yani birbirlerine işte kız ayarlamaktan tut artık gey ayarlamak diyor pasif ayarlamak diyorlar ya bunu artık yani birbirlerine böyle bir hikâye var yani. Birbirlerinin sikiinin beççiliğini yapıyorlar” (G27, 28, Homoseksüel, A13).

Her iki ifadenin de vurguladığı temel şey gizlilik esasıdır. Dayanışma yokmuşçasına bir dayanışma geliştirmek ve dayanışmanın görünmezliği noktasında iş birliğinde bulunma, dayanışmayı güçlendiren ve gizleyen bir etmen olarak görülebilir. Bourdieu'nün (2014), belirttiği gibi tahakküm ilişkileri, hayatı o derece çepeçevre

kuşatmıştır ki eril tahakkümün kendisini dahi sorgularken konuya eril tahakküm çerçevesinde oluşturulmuş kategorilerden bakma riski vardır. Dayanışma ve erkekler arasındaki örgütlenme için de benzer bir ifadeyi kullanabiliriz. Erkeklerin örgütlü hareket etmeleri, iş birliğinde bulunmaları ve dayanışmaları o denli doğallaştırılmıştır ki görüşmeciler bu doğallaştırma üzerinden erkeklik dayanışmasını sorgulamakta ve bir dayanışma olmadığını ifade etmektedirler. Bundan ötürü erkekler arasındaki dayanışma ve örgütlenme sessiz ağlarla örülmüştür, gerektiğinde ortaya çıkabilen, erkeklerin ve erkekliğin çıkarına uygun bir biçimde kurulan sessiz ağlar, gizli olarak arka planda işleyen bir yapıdadır. Sessiz ağ kavramı toplumsal ilişkilerde ve özellikle toplumsal cinsiyet ilişkilerinde bir cinsiyetin, grubun ya da topluluğun yararına olacak şekilde gizli ve dile getirilmeden gerçekleştirilen örgütlenme, dayanışma ve iş birliğini kapsamaktadır. Aynı zamanda ataerkil sistem dâhilinde gelişen ilişkileri vurgulayarak eril olanın lehine gerçekleşen dayanışma, örgütlenme ve işbirliğini görünür kılma amacıyla bu ilişkiler sessiz ağ olarak isimlendirilmektedir. Sessiz ağ kavramı arka planda işleyen, araştırılmadığı ya da dikkat edilmediği sürece görünmeyen, doğalmışçasına kabul edilen ve dayanışma/işbirliği temelinde gerçekleşen ilişkileri kapsamaktadır. Bir diğer deyişle, eril olanın lehine olacak bir biçimde var olan yapısal avantajların korunması adına gerçekleştirilen örgütlenme pratiklerine gönderme yapar. Eril tahakkümün hayatın her alanına sızması büyük bir işbirliği ve dayanışma gerektirir. Connell (2019), erkeklerin büyük çoğunluğunun erkeklik için ön cephede savaşmadığını ve işbirliği geliştirerek suç ortağı erkeklik inşa ettiklerini aktarmaktadır. Hem hayatın bütün alanına sızmış hem de büyük bir kitle tarafından hayata geçiriliyor olmasına rağmen erkekler arasındaki dayanışmanın ve örgütlenmenin görülmemesi bu dayanışmanın gizliden gizliye yürütüldüğünü, yani sessiz ağlarla gerçekleştirilen bir örgütlenme olduğunu vurgular.

Sessiz ağlarla örülmüş ve görünmez kılınan erkekler arası iş birliğini örneklendirecek olursak şunları söyleyebiliriz; bir iş yerine personel alınırken erkeklere öncelik verilmesi ve erkek çalışanların kadın çalışanlardan daha fazla ücret alması (Gürkan ve Coşar, 2009), Kadınların kamusal alan ile ilişkisinin sınırlandırılması (Bourdieu, 2014), kadınların cam tavan ile karşılaşmaları (Utma, 2019), kadınların siyaset alanına erişiminin kısıtlı olması (Kovanlıkaya, 2001) vb. tüm bu ilişkiler ve eylemler sessiz ağlarla ilerlemektedir. Ataerkil sistemde erkek öncelikli yapı içerisinde şekillenen bu ilişkiler, erkeklerin arka planda nasıl örgütlü ve bir bütün olarak hareket ettiklerinin

göstergesidir. Bu durum erkekler tarafından dile getirilen bir yapıda değil, sessiz ağlar ile sağlanan bir yapıdadır. Öyle ki, bir erkeğe tüm bunları anlattığınızda “kadınları tutan mı var onlar da yapsınlar” gibi bir yanıt ile karşılaşılması çok olağan görünmektedir. Tüm bunların halihazırda ataerki kavramıyla açıklandığı ortadadır, ancak sessiz ağ kavramı ataerki ilişkileri yeniden tanımlama amacı ile değil, aksine ataerki sistem dâhilinde var olan erkek örgütlenmesinin görünmesi amacıyla kullanılmaktadır.

Tüm bu örgütlenmeye dâhil olmak ve kapıların ardına kadar açılması için -sağlıklı- erkek bedenine sahip olmak yeterlidir. Bundan ötürü erkek bedenine sahip olmanın kendisi bir toplumsal konumu imler ve tüm bu ilişkiler ağına dâhil olmayı sağlar. Bu ilişkilerden ne derece faydalanılacağı ya da örgütlenmeye ne kadar dâhil olunabileceği erkeklerin geliştirdikleri erkeklik inşasına bağlı olsa da, erkek bedene sahip olmak öncelikleri beraberinde getiren bir yapıdadır. Bunlardan yola çıkarak denilebilir ki, tüm erkekler ataerki sistemin getirdiği yapısal avantajlardan faydalanma ve örgütlü erkekliğin sessiz ağlarına dâhil olma noktasında suç ortaklığında buluşmaktadırlar. Bu suç ortaklığı, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini geliştirmenin dışında konumlanmaktadır. Erkeklik hiyerarşisinin en altına yerleştirilen ve daimi bir ikincilleştirmeye maruz kalan, kadınsılığa yaklaştıkları gerekçesiyle tahakküm altına alınan eşcinsel erkekler de dâhil olmak üzere, tüm erkekleri kapsayan bir yapıdadır bu suç ortaklığı. Öyle ki, erkek birey kendi bulunduğu konumda “kadın” olarak görülüp tüm erkeklik inşasının dışına dahi çıkarılsa farklı bir topluluk veya konuma geçtiğinde -kısa bir süreliğine de olsa- yapısal avantajlar tekrar devam eder. Bunu sağlayan durum erkek cinsiyetinin imlediği konum ve sessiz ağlarla örülü erkeklik örgütlenmesi temelinde yapılaşan, erkek öncelikli ataerki sistem olarak açıklanabilir. Bir erkeğin nasıl olması gerektiğine dair soruya verdiği yanıtta homoseksüel bir görüşmeci olan G27, bu duruma dikkat çekmekte ve efemine dahi olsa sistemin kendisine sağladığı avantajı ifade etmektedir. Görüşmecinin bu ifadesi tartıştığımız sistem ve örgütlenmeyi örnekler niteliktedir:

“Erkek bir adam gibi bilmem yani çünkü onu ben söylediğim andan itibaren onun iktidarını tekrardan şey yapacağım. Öyle bir şey yok çünkü. Ben onun iktidarını kabul etmiyorum. Yani bir erkek olarak benim de bir iktidar alanına sahip değilim. Ha oluyor mu? Oluyor. Ama bu benim elimde olmayan bir şey. Sistemin istediği şeyler üzerine. Şimdi mesela çalışma hayatında atıyorum bir erkek olduğum için efemine olmam da önemli değil. Bir kadına göre hâlâ iktidarda duruyorum çünkü ben hâlâ o iktidarı paylaşan bir pozisyondayım ben”. (G27, 28, Homoseksüel, A13).

Bourdieu'nun (2014) da eril tahakkümde belirttiği üzere toplumsal yaşam ve cinsiyet pratiklerine baktığımız zaman kamusal alan erkekler tarafından işgal edilmiş, kadınlar daha çok özel alana itilmişlerdir. Bu bir tahakküm ilişkisi içerisinde gelişmekle beraber, erkeklerin örgütlü olarak bağlı kaldıkları bir sessiz ağ olarak da nitelenebilir bir durumdur. Benzer bir noktaya dikkat çeken Kandiyoti, erkeklerin sürekli olarak belirli uğraşlar ve belirli alanlarda toplanıp sohbet etmek maksadıyla vakitlerini olabildiğince evin dışında geçirdiklerini aktarmaktadır (2013; s.28). Araştırma kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerde de benzer bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Her iki gruptan görüşmecilere genelde nerede vakit geçirdiklerine dair bir soru yöneltildiğinde ağırlıklı olarak dışarıda vakit geçirdiklerini belirterek özel alan olarak görülen evde zorunlu durumlarda veya orada bulunması gerektiği durumlarda vakit geçirdiklerini belirtmektedirler. Ağırlıklı olarak iş yerlerinde veya dışarıda oturabilecekleri bir alanı tercih ettiklerini belirten görüşmecilerin, evin dışında kalmaya özen gösterdikleri söylenebilir. Evin kadınlarla özdeşleştirildiğini bu nedenle erkeklerin bu alanla ilişkisinin kısıtlı olduğunu aktaran G23, durumu şöyle ifade etmektedir;

“Ben: Genel olarak düşündüğümüzde erkekler en çok hangi sebeplerle bir araya gelirler, neler yaparlar?”

Görüşmeci: Zaten şu anki bizim toplumumuz için düşünürsek erkek sabah evden çıkar, akşam eve gelir. O işte evde kalmamak adına günü dışarıda geçirir, kahvehanede oturur. Daha sabah gider, kahvehaneye anında oturur. Okey oynar, çayını içer, daha sonra yemeğini yer arkadaşlarıyla. Aynı şekilde tekrar kahveye gider veya dışarıda yürür, yürüyüş yaparlar vesaire. Sonra tekrar akşam olduğunda eve gelir.

Ben: Neden evde kalmayı istemiyorlar?”

Görüşmeci: Çünkü ev daha çok kadınla eşleşmiş bir mesele. O yüzden hani evde ne kadar şey yaparsan, kalırsan bu sefer şey olmuş oluyor. Hani toplumun gözünde erkekliğine aslında zeval getirmiş oluyor. Evden dışarı çıkmıyorlar bilmem ne? Şu mesela pandemide en çok sorunu yaşayanlar yine erkeklerdi. Çünkü eve hiç alışkın değillerdi, ev hayatı onlar için değil bu sefer topluca kaldıklarında sorun yaşamaya başladılar” (G23, 24, Homoseksüel, A0).

Görüşmecilerin evin dışında kalmayı tercih ettikleri veya evin dışında kalmak durumunda oldukları belirgin bir kategori olarak öne çıkmaktadır. Nitekim Özbay ve Baliç (2004) buna vurgu yaparak, erkeklerin ev hallerine yönelik makalelerinde erkeklerin evde görülmek istemediklerini aktarmaktadırlar. Bunun yanında, erkeklerin örgütlü bir biçimde dışarıda kalmayı tercih ettikleri ev içerisinde de bu örgütlü yapının devam ettiği söylenebilir. Nitekim her iki görüşmeci grubunun büyük

bir çoğunluğu evde benzer davranışlar ve seremoniler sergilemekle erkekliğin devamlılığını vurgulamaktadırlar. Görüşmecilerin hemen hepsi evde buldukları zamanlarda ya kendi özel alanlarına çekildiklerini ya da kitap, telefon, bilgisayar gibi odaklanma gerektiren bir şeylerle uğraştıklarını aktarmaktadırlar. Ev içerisinde sadece birkaç görüşmeci aile ile iletişim kurduğunu ifade ederken geri kalan görüşmecilerin kendi hallerinde kalma istekleri dikkat çekmektedir. Ev içerisinde ne yaptıklarına dair görüşmeciler şunları aktarmaktadır;

“Televizyon izliyorum Kitap okuma olabilir. Telefonla uğraşırım hem de her insanın yapması gerekeni yapıyorum.” (G7, 34, Heteroseksüel, A6).

“Genelde telefonda, internette haberler, belgeseller, günün önemli başlıklarını okuyorum, telefonu indirdiğim oyunlardan bazen oynuyorum genelde vallahi başka bir şey yok.” (G20, 30, Homoseksüel, A0).

Görüşmeciler, evde kendi alanlarına çekildiklerini ifade ederken, görüşmecilere evde buldukları süre içerisinde ev işlerine dâhil olup olmadıkları soruldu. Buna karşılık ise birkaç görüşmeci ev işi yaptığını aktarırken bunu evdeki kadınlara “yardım” olarak gerçekleştirdiğini dile getirmekte olup, geriye kalan tüm görüşmeciler zorunlu bir durum olmadıkça ev işlerine dâhil olmadıklarını aktarmaktadırlar. Hatta öyle ki görüşmecilerin bir kısmı ev işleri sorusuna bahçe işlerini anlatarak cevap verip, ev işlerini üzerlerine dahi alınmamaktadırlar. Görüşmeciler ev işlerine dâhil olmaya yönelik görüşlerini şöyle ifade etmektedirler;

“Valla genelde iş miş oluyor işte ya iş dediğim böyle ev işleri oluyor, yani ot mot işleri oluyor işte koyun falan o tarz. Onun dışında dizi izliyorum işte internet dizileri falan izliyorum. Kitap okuyordum arada öyle” (G10, 24, Heteroseksüel, A9).

“Ev işleri böyle, bahçeler bizim büyük bir bahçe var. Sebze falan ekiyoruz. Anneme bazen yardım ediyorum sulara falan, bunlar” (G17, 30 Homoseksüel, x).

“E tabii ki. Evet. Anneme yardım ediyorum çünkü” (G19, 23, Homoseksüel, A11).

Bu anlamda baktığımız zaman görüşmecilerin büyük bir bölümünün ev işlerini asli görev olarak değil, yardım biçiminde tanımladıkları ve ev işlerine çok nadir dâhil oldukları öne çıkmaktadır. Ev içinde de tüm erkekler sözleşmişçesine benzer bir örüntü ortaya koymakta ve erkeklik icralarını gerçekleştirmektedirler. Ev içerisinde erkekliği vurgulayıcı işlere dâhil olup, geri kalan anları başka etkinliklere odaklanarak geçirmektedirler. Erkekliğin ev hallerini tartışan Özbay ve Baliç, erkeklerin ev içerisinde gerçekleştirdiklerine dair ortaklaşmış bir biçimde; koltuğunda gazete okumak, maç seyretmek veya tuvaleti işgal etmek gibi görevlere yönelik bir söylemin

var olduğunu aktarmaktadırlar (2004; s.95-96). Bunun yanında, erkeklerin ev içerisindeki stratejilerine odaklanan Barutçu, erkeklerin erkekliklerini korumak adına eril bir suskunluk geliştirdiklerini aktarmakta ve Sencer'e (2002) atıfla ev içerisinde erkeklerin "erkeksi işler" olmasa dahi yaptıkları işlere erkeksilik atfederek gerçekleştirdiklerini vurgulamaktadır (2015; s.136-137). Benzer bir durum bu çalışmada da ortaya çıkmıştır. Görüşmeciler genellikle ağır kaldırma (genellikle yünden yapılmaya yer döşekleri için aktarılmakta), mobilyaların yerini değiştirme veya evdeki kadınların tümünden gitmesi/hastalanması gibi durumlarda ev işi yaptıklarını buna erkeksi bir anlam yükleyerek aktarmaktadırlar. Tüm bunlardan yola çıkılarak denilebilir ki erkekler, ataerkil sistem dâhilinde geliştirdikleri dayanışmayı ev içerisinde de devam ettirmekte ve erkeklik hiçbir alanda gardını düşürmemektedir. Ev içi hareketleri dayanışma ve örgütlenme temelinde açıklamaya temel olan şey, buna hiçbir görüşmecinin itiraz etmemesi ve ev işlerine dâhil olmadığı için tabii kılınmaması ile birçok çalışmada (Özbay ve Baliç, 2004; Barutçu, 2015; Sencer, 2002) benzer bir örüntünün meydana gelmesi olarak aktarılabilir.

Derinlemesine görüşmelerde elde edilen verilere bakarak, kadınların yönetim ve karar alma pozisyonlarının dışına itilmesinde de erkeklerin bir dayanışma geliştirdikleri söylenebilir. Aşiret ve erkeklik ilişkiselliği bölümünde tartıştığımız karar alma mekanizmalarında da görüldüğü üzere kadınlar karar alma mekanizmalarına dâhil edilmezler. Erkekler tarafından oluşturulan kurullarda, erkekler arasında bir karar alma mekanizması gerçekleşir ve son sözü yine bir erkek söyler. Aynı zamanda grup temsilcilerinin erkeklerden seçilmesi ve ailenin doğal reisinin baba kabul edilmesi de bu durumu desteklemektedir. Erkeklerin örf-adet gibi toplumsal değişkenlerin ardında sessiz ve gizli bir dayanışma geliştirerek kadınları hem ev hem de aşiret içerisinde örgütlü bir biçimde yönetim ve karar alma mekanizmalarının dışında bıraktığı söylenebilir. Her iki görüşmeci grubu da bu süreçlerin erkek egemenliğinde ilerlediğini aktarmaktadır. Aşiret mensubu olmayan bireyler de dâhil olmak üzere kadınların bu sürecin dışında bırakıldığı aktarılmaktadır. Aşiret içerisindeki karar alma mekanizmasını aktaran G4, şunları dile getirmektedir;

"Ben: Peki aşirette nasıl bir karar alma mekanizması gerçekleşiyor?"

Görüşmeci: Yani genellikle bazı işlerde çok olumlu işler yapıyorlar, örneğin kavgalarda aşiret büyüklerinin devreye girmesiyle bazı kötü olacak olayların önüne geçiliyor, kan dökülmesinin önüne geçiliyor ister istemez yani aşiret büyüklerinin

bunda etkisi çok büyük. Küs ailelerin barışmasın da etkileri büyük yani bu yönlerini seviyorum.

Ben: Nasıl karar alıyorlar peki, nasıl bir karar alma mekanizması gerçekleşiyor?

Görüşmeci: Bir meclis toplanıyor

Ben: Kimler oluyor o mecliste?

Görüşmeci: Mezitli aşiret büyükleri oluyor, o aşiretin ağası ya da büyüğü oluyor. Hepsi erkeklerden oluşuyor bayanlar genelde bu meclise pek girmiyor. Orada o olay hakkında konuşuyorlar büyüklerde orta yolu bulup o olaya bir çözüm buluyorlar” (G4, 33, Heteroseksüel, A4).

Erkeklerin karar merciinde söz sahibi olduğunu aktaran görüşmeci, “aşiretin büyükleri” ifadesini de yalnızca erkekleri kapsayacak biçimde kullanmaktadır, bu da aşiret içerisinde kadınların konumuna dair bir ipucu vermektedir.

Derinlemesine görüşmelerde öne çıkan bir diğer dayanışma biçimi ise erkeklerin birbirlerini kadınlara karşı koruması anlamında ortaya çıkan dayanışmadır. Hem homoseksüel hem de heteroseksüel görüşmecilerden erkekler arasında bir dayanışma olup olmadığı sorusuna bir dayanışma olduğunu belirten erkekler, bu dayanışmayı erkeklerin kadınlara karşı birlikteliği olarak sunmuşlardır. Özellikle evli veya kız arkadaşı bulunan erkekler, partnerlerini aldatma girişimi veya aldatmasının ortaya çıkabileceği durumda erkeklerin birbirlerinin suçunu üstlendiğini ve kadınlara bu konuda yalan söylediklerini/söyleyebileceklerini aktarmaktadırlar. Erkekler birbirlerinin arkasını kollayarak bunun ortaya çıkmaması adına örgütlü bir biçimde dayanışma geliştirerek birbirlerini ve ilişkilerini “korumaktadırlar”. Görüşmeciler, erkeklerin birbirlerini kadınlara karşı korumalarını ve birbirlerine olan desteğini şu ifadelerle dile getirmektedirler;

“Genellikle evliler için örneğin bir hata yapmışsa ve eşi de bu hatayı yakalanırsa suçu hemen diğer arkadaşına atabiliyor kendini kurtarmak için eşi de o an arkadaşını aradığında arkadaşısı ister istemez bu hatayı o suçu kabulleniyor bu defa arkadaşının düzeni bozulmasın diye. Bekârlarda da aynı şekilde bazen sevgilisi olduğu halde çapkınlık yapıyor yakalandığında yine bir şekilde arkadaşına yıkıyor ya da arkadaşısı bir şekilde söylüyor “ben yaptım ben ettim” falan diye. O şekilde bir dayanışma oluyor” (G4, 33, Heteroseksüel, A4).

“Kendilerine ucu degeceği noktalarda yaparlar sanırım. Yani bu şöyle herkesin aslında bir gizlenme gizli alanı vardır ve o gizli alan kendisinde de açığa çıkma ve ipucu oluşturma noktasında bunu yapıyor diye düşünüyorum. Örnek bir ilişki vereyim hani şey bir kadınla erkek ilişkisi üzerinden değerlendirdiğiniz zaman olayı. İşte adam eşini aldatıyorsa, ki çift üzerinden düşünelim. Bir iki erkek var, iki kadın var. Arkadaşlar ve erkek olan eşini aldatıyorsa diğer erkek olan diğeri onun açığını kapatıyor. Çünkü muhtemelen arka tarafta o da buna benzer bir hikâye yapacak ve

onun ipuçları ötekini de ele verip çıkabilecek pozisyonda. Yani bu o yüzden birbirlerini kollama ihtiyacı ortaya doğrultuyor” (G27, 28, Homoseksüel, A13).

Erkeklerin kadınlara karşı dayanışmasını, birbirlerinin yalanlarını örtmek ve kendisi aynı şeyi yaptığında yalnız kalmasının önüne geçmek adına bir dayanışma ile aktaran erkekler, bir yerde suç ortaklığı çerçevesinde bir dayanışma gerçekleştirmiş olurlar.

Görüşmecilerin aktardığı bir diğer dayanışma örneği ise maddi bir dayanışmadır. Homoseksüel görüşmecilerin değinmediği, yalnızca heteroseksüel görüşmecilerden birkaçının aktardığı bu dayanışma, erkeklerin maddi koşullarda zor duruma düştiklerinde birbirlerini desteklediklerini ve birbirlerine maddi destek sağlamalarını kapsamaktadır. Dayanışmayı maddi temelde aktaran G7, görüşlerini şöyle ifade etmektedir;

“Ben: Peki erkekler arasında bir dayanışma var mı size göre?”

Görüşmeci: Var.

Ben: Nasıl bir dayanışma var

Görüşmeci: Dediğim gibi dayanışma, maddi manevi olarak yardımlaşma diyelim biz buna. İster istemez yani oluyor.

Ben: Hangi durumlarda yapıyorlar peki?

Görüşmeci: Genelde maddi olarak, bu maddiden kastım para vererek” (G7, 34, Heteroseksüel, A6).

Maddi dayanışma erkeklerin zor durumda kaldıklarında veya erkeklik sergilemeleri gereken bir yerde –kız arkadaşıyla birlikte bir mekânda hesap ödemesi gereken bir durumda- bulduklarında, erkekliklerine zeval gelmemesi için erkekler arası gerçekleştirilen bir dayanışma olarak aktarılmaktadır.

Aktarılan son dayanışma biçimi ise şiddet temelinde şekillenen, kavgada birbirlerini korumaya ve birbirlerine destek olmaya yönelik dayanışmadır. Her iki görüşmeci grubunun da değindiği bu dayanışma biçimi önemle vurgulanmaktadır. Bir sonraki bölümde ele alacağımız “erkeklik denetimi” yolu ile bu dayanışmaya katılmayan erkeklerin erkeklikleri sorgulanmaya, hatta kadınsılığa yaklaştığına dair bir söylem ile erkekliğin dışına itilmeye çalışılırlar. “Biz” den olan erkeğin diğer erkek grubu karşısında erkekliğini koruma ve bir erkek olarak dayak yememek ya da yenilen tarafta görünüp erkekliğin sorgulanmaması adına bu dayanışma gerekli görülmektedir.

“Kavga meselelerinde dayanışma olur genellikle, bizim halkımız kavgaya meyilli bir halk olduğu için. Örneğin birinin kavgası varsa arıyor neredesin gel benim

kavgam var diye diğeri de hemen koşup gidiyor hiç sorgusuz sualsiz. (G4, 33, Heteroseksüel, A4).

"Yani ben çok analiz etmedim bunu ama gördüğüm kadarıyla dayanıştıkları en önemli şey gördüğüm şey şu oluyor; iki grup varsa ya da işte aşiret arası bir sıkıntı varsa erkekler birbirlerine karşı tarafla kavga etmek için, savaşmak için, tartışmak için ya da güçlerini göstermek için, eğer birbirleriyle kötülense bile o an barışıp diğer gruba karşı birlik oluyorlar" (G16, 27, Heteroseksüel, A2).

Bu anlamda karşı grupta olan kavgada dayanışma mühim bir konu olarak aktarılmakta ve erkekliği belirleyici bir kıstas olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim erkeklerin cesur olmaları gerektiği (Sancar, 2009) yönünde bir beklenti mevcuttur. Yetiş, erkeklerin şiddet hakkındaki algılarını ele aldığı doktora çalışmasının eril homososyallikler bölümünde, erkeklerin gerçekleştirdiği şiddeti homososyal ilişkiler temelinde ele almakta ve erkeklere eril homososyal ortamlarda erkek olmaya yönelik tavsiyeler dâhilinde nasıl kavga edeceklerinin öğretildiği ve şiddet faili olmaları için zorlandıklarını ifade etmektedir (2019, s.473-475). Benzer bir zorlanma bu çalışmada da kavgaya dâhil olunmadığında çeşitli ithamlarda bulunarak erkeklerin tahakküm altına alınması temelinde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla erkeklerin şiddet temelinde bir dayanışma geliştirmeye -en azından erkekliğine zeval gelmesini istemeyenler için- mecbur oldukları yönünde bir ifade kullanılabilir.

Sessiz ağlarla veya açıktan bir biçimde dayanışma gerçekleştiren erkekler, bu dayanışmayı yalnızca birbirlerine destek olmak amacıyla değil aynı zamanda bütün olarak erkekliği ve erkekliğin sağladığı yapısal avantajları ellerinde tutmak için gerçekleştirirler. Öyle ki erkeklerin yerine getirmesi gereken sorumluluklar ve bir erkekten beklenen davranışlar, tüm topluma mal edilerek erkeklerin bunun dışına çıkmasını engellemek adına erkekliği daimi olarak gözetlemektedirler. Sessiz ağlarla yürütülen bu gözetleme, toplum tarafından gerçekleştirilmekte ve ağların dışında hareket ettiğinde erkekler yaptırımlarla karşılaşmaktadırlar. Bu durum bir sonraki bölümde detaylı olarak tartışılacaktır.

3.4. Erkekliğin Denetimi

Erkek cinsiyet kimliği sabit bir inşa değil sürekli olarak bir sorgulanmaya tabi olan ve devamlı olarak kanıtlanması gereken dinamik bir yapıdadır (Kimmel, 2013). Erkeklik, toplum tarafından sürekli bir gözetim ve denetim altındadır. Burada denetimden kasıt

erkeklerin erkekliğin gerekliliklerini yerine getirmediği takdirde geliştirilen ve erkekleri uyarıcı bir söylemle toplumun, erkekliğin “olması gerektiği gibi” sergilemesine yönelik bir tavır takınmasıdır. Toplum tarafından erkeklerden beklenen erkeklik yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi durumunda erkek bireyler, sen nasıl bir erkeksin? Erkek adam öyle davranır mı? Erkek dediğin böyle mi giyinir? gibi sorular ve eleştirilerle her zaman “erkek gibi davranmaya” ve “erkek olmaya” itilir. Bundan ötürü erkek bireylerin bir denetim mekanizmasıyla izlendiğini ve erkekliği riske atacak herhangi bir hareket veya durumda bu mekanizma aracılığıyla uyarıldığı veya makul olana yönlendirildiğini söyleyebiliriz. Bunun yanında hegemonik erkeklik kuramıyla Connell (2019) ve eril tahakküm kuramıyla Bourdieu (2014), erkeklerin sürekli bir biçimde erkekliklerini egemen erkeklik konumuna karşı kanıtlamaları gerektiğini aktarmaktadırlar. Erkekliğin egemen konuma karşı daimi ispatı, aynı zamanda erkekliğin her zaman egemen konum tarafından denetlendiğine de işaret etmektedir.

Nitekim saha görüşmelerinden elde edilen veriler de bunu destekler niteliktedir. Görüşmeciler farklı sorulara verdikleri yanıtlar ile sürekli olarak bu sorulara veya ithamlara maruz kaldıklarını aktarmaktadırlar. Bu sürekli denetim hali ve erkeklerin daima makul/ideal erkekliğe yönlendirilmeleri ve bunu elde etmeye çalışmaları Kandiyoti'nin (2013), erkekliğin sürekli ulaşılmaya çalışılan ama asla elde edilemeyen bir statü olarak tanımladığı erkeklik tanımlamasını destekler niteliktedir. Öyle ki, görüşmeciler pek çok hareketlerinin sorgulandığı ve her sorgulamanın erkekliklerine yönelik olduğunu belirtmişlerdir.

Erkeklik, görüşmeciler tarafından heteroseksüel ilişki yaşamak, aile kurmak, aileye bakmak, kimseye muhtaç olmamak, tahakküm etmek ve kural koyucu bir pozisyonda olmak gibi değişkenler üzerinden inşa edilen bir sorumluluklar ve beklentiler kümesi olarak tanımlanmaktadır. Dinamik bir yapıda tanımladığımız erkeklik aynı zamanda her koşulda gerçekleşen denetimden de kaçınmamaktadır. Erkekliğin denetimi, erkeklik inşasının sürecini ve erkeklerin her alanda gerçekleştirdikleri tüm faaliyetleri kapsamaktadır. Erkeklik inşası kısmında tartıştığımız ve görüşmecilerin “sorumluluk” olarak tanımladığı tüm değişkenler de bu denetime tabi olmaktadır. Nitekim erkeklik bu değişkenlerin sağlanması yolu ile elde edilen bir yapıda aktarılmaktadır. Bu değişkenlerin bir tanesinin ya da birkaçının yerine getirilmemesi veya tam anlamıyla uygulanmaması erkekliğin sorgulanmaması ve denetimini beraberinde getirir (Bozok,

2015, s.4). Dolayısıyla, denetim ve sorgulama ilk olarak bu sorumlulukların uygulanması noktasında kendisini hissettirir. Derinlemesine görüşmelerde elde edilen veriler de bunu destekler nitelikte söylemler içermektedir. Hem heteroseksüel hem de homoseksüel görüşmeciler, erkekliği tanımladıkları değişken ve sorumlulukları referans göstererek bunun dışında kalan cinsiyet kimliği inşalarının sorgulandıklarını belirtmektedirler. Homoseksüel görüşmecilerden G23'ün, söylediği şu cümle bu durumu açıklamada örnek olarak belirtilebilir;

“Çok uyman gereken, çok kurallara uyman gereken çok şey var. Bunların hepsini sağladığında sırtın yere gelmez zaten sen varsındır, kabul görmüştür. Sen höst dediğinde istediğin her şeyi yapabilirsin. Yani yaparken bunun ufak bir tanesinde bile takılırsan senin varlığın sorgulanır. Sen bir kabul görmezsin ya da kabulün gücün biraz daha aşağıdadır” (G23, 24, Homoseksüel, A0)

Erkeklik kabulünü sorumluluklara dayandıran G23, en ufak bir tökezlemede erkekliğin sorgulanacağına ve denetleneceğine dair bir söylemde bulunmaktadır. Bunun yanında, erkeklik denetiminin erkekliği yalnızca sorgulayan değil tüm beklentilerin karşılanması durumunda erkekliği güçlendirebilecek bir yapıda olduğu minvalinde bir anlamı da vurgulamaktadır.

Hayatın her alanına sinmiş bir örgütlenme çerçevesi içerisinde gerçekleşiyormuşçasına öne çıkan denetlemenin etkilediği bir diğer şey ise giyim kuşam ve davranışlardır. Bourdieu, erkeklerin giyim kuşamlarının erkeklerin toplumsal konumlarına gönderme yaptığını belirtmektedir (2014, s.125). Görüşmecilerin farklı sorulara verdikleri yanıtlara baktığımızda, erkeklerden belli bir ölçü dâhilinde giyinmeleri ve belli davranışlardan kaçınmaları yönünde bir beklenti olduğu ve bu beklentilerin dışına çıkıldığında uyarıldıklarını aktarmaktadırlar. Bu anlamda giyim kuşam, erkeklerin erkeklik hiyerarşisindeki konumunu da belirler bir noktaya oturmaktadır. Aydın ve Atalay'ın (2021) İzmir'de ve Cengiz ve Tol ve Küçükural'ın (2004) Ankara'da gerçekleştirdikleri çalışmalarında da benzer biçimde görüşmeciler giyim ve kuşama dikkat çekmiş ve erkekliklerini inşa ettikleri bir değişken olarak buna başvurmuşlardır. Erkeklerin özellikle kadınsılığı andıran giyim kuşam ve davranışlardan kaçınmalarına yönelik bir beklentinin olduğu hem heteroseksüel hem de homoseksüel görüşmeciler tarafından aktarılmakta ve bunun dışına çıkıldığında erkekliğe yönelik söylemsel yapılarla bir denetim gerçekleştirilip tabi kılınmanın ortaya çıktığı belirtilmektedir.

Bulunduğu toplumun görüşlerini aktaran görüşmeciler aynı zamanda bu toplumun birer üyesidirler. Kendilerine uygulanan denetim ve sorgulamanın dışında görüşmecilerin nasıl bir denetim ve sorgulama mekanizması geliştirdiklerine de bakmak gerekmektedir. Bu anlamda görüşmecilerin bu denetimi ne üzerinden sağladıkları ve erkeklik cinsiyet kimliğini hangi noktalarda sorguladıkları da önemlidir. Heteroseksüel görüşmecilerin, maruz kaldıkları denetime benzer bir yapıda bir denetim mekanizmasına dâhil oldukları ve erkeklerin giyim, kuşam, davranış ve yaklaşımları üzerinden bir sorgulama geliştirdikleri gözlemlenmektedir. Özellikle kadınsılığa yaklaşan bir erkek direkt olarak sorgulamaya tabi olmaktadır. Bunun yanında açık, kısa, dar kıyafetler veya çok renkli giyinmek de bu sorgulamayı beraberinde getirebilen bir durum olabilmektedir. Bu durumu görüşmecilerin söylemleri ile açıklayacak olursak şu örnekleri verebiliriz;

“Benim kafamda şu anda canlanan tek şey bir erkek giyimine, kuşamına dikkat etmeli, hal hareketlere dikkat etmeli. Yani saçına, sakalına dikkat etmeli” (G7, 34, Heteroseksüel, A6).

“Görüşmeci: Böyle çok çok kadın gibi hissettirmese de kadın gibi ince takılması, yürüyüşü mesela kadına benzer şekilde hareketler yapmak. Üst baş olarak.

Ben: Nasıl bir üst baş?

Görüşmeci: Mesela bir kadının giyindiği gibi çok dar bir pantolon giyer. Göbeği açık, saç rengârenk işte öyle oldu mu zaten belli oluyor. Saçı bayağı uzun rengârenk. Bir de hareketleri” (G1, 18, Heteroseksüel, A1).

Homoseksüel görüşmecilere baktığımız da ise buna benzer bir denetim ve sorgulama geliştirmedikleri gözlemlenmektedir. Erkeklik inşasında tartışılan cinsiyet kimliğinin inşa edildiği değişkenleri aktarmada ve erkeklik tanımlamasında heteroseksüel görüşmecilerle benzer bir düşünce ortaya koyan homoseksüel görüşmeciler, erkeklerin hayatlarını nasıl sürdürmeleri gerektiğine yönelik sorularda erkeklerin kendilerine alan açabilmeleri ve erkeklerden beklenen sorumluluklardan kaçabilerek kendilerine bir özgürlük alanı yaratmaları gerektiğine dair bir fikir beyan etmişlerdi. Erkeklik denetimi konusunda ise görüşmecilerden G18, erkeklerin davranışlarına dikkat çekerek özellikle eşcinsel erkeklerin davranışlarına dikkat etmesi gerektiğini vurgulamaktadır;

“Yani şöyle erkekliğini gösteren, başka şekilde gösteren. Mesela atıyorum az önce bahsettiğimiz eşcinseller mesela erkeksin ama eşcinselsin bu bir hastalık, bir duygu değişimi ama böyle dışarıda gördüğüm zaman insanların ters ters bakıp da böyle kadın gibi giyinmeleri ve onlar kesinlikle adam olarak görürüm ne de başka bir şey

ama bazı insanlar vardır. Eş cinseldir ama kendi içinde kendi duygusunda yaşayan insanlardır” (G18, 30, Homoseksüel, A10)

Heteroseksüel erkeklerle benzer bir söylem ortaya koyan G18 dışında kalan homoseksüel görüşmecilerde benzer bir söylem ortaya çıkmamıştır. Homoseksüel görüşmeciler, hareketlere dikkat çekse de kadınsılığa yaklaşma üzerinden değil, insanlara zarar verme, arkadan iş çevirme gibi durumları vurgulamışlardır. Görüşmecilerin bu anlamda farklı sorulara verdikleri yanıtlardan bu duruma örnek olarak şu ifadeleri gösterebiliriz;

“İnsanlarla alay etmek, insanlara karşı herhangi bir düşünceye saygı duyamamak. Gelip onu hani eleştirirken onu böyle alaycı bir şekilde böyle kırıcı ve asla kabul edemeyeceği şekillerde konuşması ya da kadınları bir eşya gibi kullanması bana adam gibi adam olmadığını düşündürür” (G16, 27, Homoseksüel, A2).

“Ya ikiyüzlü olması böyle çok hani nasıl olması, söylediği cümleler güvenilir olmaması. Beni bir erkeğin konuşurken şey vermesi lazım, konuşurken güven vermesi lazım. Hatta o şaka yapmak espri yapmak farklı bir şey ama bir erkeğin sürekli yalan konuşması hoş bir şey değil. Çok lazım olur yalan konuşur doğrudur ama erkek çok fazla yalan konuşmaması lazım. Yani kadınlara karşı, arkadaşlarına karşı yani herkese karşı bence biraz şey olması lazım doğru sözlü olması lazım. Erkekliğin gerekliliği budur bence” (G17, 30, Homoseksüel, X).

Görüşmecilerin erkeklerin nasıl olması veya olmaması gerektiğine dair verdikleri yanıtlar, görüşmecilerin nasıl bir denetim mekanizması geliştirdikleri ve hangi durumlarda erkekliği sorgulayıcı bir aşamaya geçebileceklerine dair ipuçları taşır. Nitekim derinlemesine görüşmelerde bu sorulara aldığımız yanıtlardan ve yukarıda örnek olarak aldığımız iki alıntı göstermektedir ki; homoseksüel görüşmeciler heteroseksüel görüşmecilerden farklı olarak kadınsılıktan ziyade erkeklerin çevresi ile olan etkileşimini belirleyen davranışlara odaklanarak “yanlışlar” üzerinden bir sorgulama geliştirmektedirler. Bu “yanlışlar” ise dedikodu yapmak, arkadan iş çevirmek, yalan konuşmak, çevresindeki insanlarla iyi ilişkiler geliştirmemek vb. olarak aktarılmaktadır.

Erkeklik denetiminin gerçekleşmesini sağlayan ve bireyleri erkekliğe dair sorgulamaya götüren önemli saç ayaklardan bir tanesi olarak aşiret ön plana çıkmaktadır. Özellikle aşiret dâhilinde geliştirilen olaylara dâhil olmama ve aşiretin belirlediği ortak kararlara uygun hareket etmemek bunların başında gelmektedir. Hem heteroseksüel hem de homoseksüel görüşmeciler, bu sorgulamayı aktarmada ortak bir fikir belirtmektedirler. Saha araştırmasında elde edilen verilere baktığımızda, özellikle aşiretin veya aşiret içerisinden bir grubun dâhil olduğu kavgalara girmemek ve destek

sağlamamak direkt olarak korkak olarak görülmeyle beraber erkekliği sorgulayıcı bir yerde durmaktadır. Görüşmeciler kavgaya destek vermeyen görüşmecilerin erkek olarak görülmediklerini “pısırık” ve “daha az erkek” gibi görüldüklerini ve etiketlendiklerini aktarmaktadırlar.

“İşte az önce dediğin kadınsal hareketleri sergileyemezsin. Delikanlı olacaksın. Bir kavga oldun mu geleceksin. Gelmesen senin men ederler vallahi. Yani başka ama aşiretçiliğin iyi yönleri olduğu gibi kötü yönleri de var. Sana açıkça baskı diyelim. Bayağı bir baskı var” (G2, 19, Heteroseksüel, A2).

Aşiretin davranışlar üzerinden denetimini vurgulayan G2, aşiretin kavga gibi birlik gerektiren durumlarda erkek bireylerin “delikanlı gibi” davranmaları ve kavgayı desteklemeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda aşiretin baskıcı yapısından sitem eden görüşmeci, erkeklerin bu koşulu sağlamaması durumunda aşiretten ve bir nevi erkeklikten “men edilebileceğini” aktarmaktadır. Bir diğer yandan G9, ise aşiret içerisinde erkeklerin kötü bir olay olduğunda birleştikleri ve bireylerin toplum içerisinde oluşabilecek kötü algıdan kaçınmak için mecburi olarak bu dayanışmaya dâhil olduklarını vurgulamaktadır.

“Yani bireysel en sonda kötü bir şey olur, şey olur o şekilde birleşiyorlar. Bu da birbirlerini sevdikleri için değil de yani mecbur kaldıkları için. Yani mesela nasıl söyleyeyim? Senin başına bir iş geldiği zaman ben sana, aile olarak düşün kendini.. Ben sana yardım etmediğim zaman diğer yardım edenler herkes der ki bu buna yardım etmemiş. Bu böyle falan. Yani o şeyden kaçınmak için. Kötü bir algıdan, yani kötü bir algıdır” (G9, 24, Heteroseksüel, A8).

Görüşmecinin, erkek bireylerin mecburi olarak buna uymaları gerektiğini belirtmesi ve buna uyulmadığı takdirde kötü bir algı ile karşılaşmasını aktarması erkeklikte aşiretin kendi içerisinde yer alan erkeklere dair nasıl bir denetim mekanizması oluşturduğuna dair ipuçlarını da barındırmaktadır. Bir diğer yandan aşiret içerisinde alınan kararları uygulama ve uygulamama, ortak kararlara uyma veya uymama gibi değişkenler de bu denetime tabi olmaktadır. Aşiret içerisinde yer alan erkeklerin aşiretin aksine bir reaksiyon alması aşireti ve dolayısıyla bireyin erkekliğini zedeleyebilmek bir durumda bulunmaktadır. Bunun yanında, kişiye bu davranışı denetim sonucunda bir dizi yaptırımı da beraberinde getirebilmektedir. Görüşmecilerden G27, erkek bireylerin aşiretin aldığı ortak kararlar dışında bir reaksiyon alması ve ortak kararı uygulamaması durumunda karşılaştığı durumu şöyle aktarmaktadır;

“E şimdi şimdi şöyle bir şey var. Hani aşiret dışı bırakılıyor. Yani hani aşiretten çıkma gibi bir hikâye yok ama şimdi aşiretin hani toplumda sağladığı bir menfaat var hani

bir taraftan da. Yani kendi bünyesindeki kurallar belli ama bir taraftan da bir destek mekanizması aynı zamanda aşiretçilik. Yani kişi üzerinden düşündüğümüz zaman onu koruyan, kollayan diğer aşiretlere karşı savunan, güçlü hissettiren bir mekanizma, maddi manevi anlamda. Dolayısıyla sen bu mekanizmanın dışında kalmak istiyorsan kimse seni öldürmez. Ama diğer taraftan seninle ilişkisini de o mesafeye göre ayarlar” (G27, 28, Homoseksüel, A13).

Erkekliğin sürekli olarak izleniyor ve denetleniyor olması beraberinde büyük bir sorumluluk ve yükü de getirir. Nitekim görüşmeciler erkekliğin iyi yanlarını belirttikleri kadar ağır sorumluluklar altında ezildiklerini de belirtmektedirler. Erkekliğin sürekli olarak gözetimi aynı zamanda erkeklerin her an her yerde erkekliklerini tam anlamıyla sergilemelerini gerektirir. Yukarıda da tartışıldığı gibi en ufak eksiklik erkekliğin sorgulanmasını beraberinde getirir. Van özelinde bakacak olursak, gözlemlerimden yola çıkarak özellikle cemaat olarak tanımladığımız aşiretler ve insanların ihtiyaçlarını çoğunlukla tek merkez (semt merkezlerinin olmadığı veya tüm ihtiyaçları karşılayacak kapasiteye sahip olmadığından zorunlu ve sürekli olarak şehir merkezinin kullanılması durumu) olan çarşıda karşılaşmasından ötürü bireylerin birbirlerini tanıma oranlarının yüksek olduğunu söyleyebilirim. Nitekim G25, de buna dair geçmiş deneyimini şöyle aktarmaktadır;

“Ben eskiden Van'da Beşyoldan Cumhuriyet Caddesi'nin diğer ucuna, Maraş Caddesi dediğimiz köşeye inan bir saatten önce gitme şansım yoktu. Onu öp bunu öp ona merhaba buna merhaba sırtını dönmeden öyle karşı kaldırım yan kaldırım hakeza öyle” (G25, 49, Homoseksüel, A0).

Heteroseksüel olan diğer bir görüşmeci G7, tanınma ve bununla oluşabilecek olası sonuçları şöyle aktarmaktadır;

“Şu anda bulunduğun yer Van, Van'da herkes birbirini tanır yani. Yanlış hareketini de ister istemez tanınırsın. Aydın böyledir gibi. Yaptığın hareketlerde biraz daha dikkat edebilirsin. Mesela ben Batı'ya gittiğim zaman Biraz daha böyle hani o korku hissi yok bende ama şu anda burada bir arkadaşın ya da bir akrabanın benim yanlış bir hareketimi görmesini istemem. Görürse de yani ben o anda çok kötü olurum yani. Ama Batı'da öyle değil. Batı'da biraz daha böyle serbestsin” (G7, 34, Heteroseksüel, A6).

İnsanların ağırlıklı olarak birbirini tanınması, aşiretler arası ilişki ve bireylerin aşiretin temsilcisi gibi görünmesinden ötürü erkeklerin erkekliklerini inşa ederken ve sergilerken hata yapma şansı yoktur. Herhangi bir şekilde erkekliğin eksik sergilenmesi tanınırlığın yüksek olduğu bu yapı içerisinde sorgulanacağından ve başkalarına iletilebileceğinden ötürü erkeklik had safhada inşa edilmek ve olabildiğince sergilenmek durumundadır. Bu, erkekliğin katı, sert ve yüksek derecede tepsi verecek biçimde inşa edilmesini tetikleyebileceği gibi beraberinde ağır

sorumluluklar da getirmektedir. Her iki görüşmeci grubu da bu sorumluluklardan yola çıkarak sitemlerini dile getirmişlerdir. Bir diğer yandan, daima denetlenen ve had safhada inşa edilmesi beklenen erkekliğin en ufak “yanlışta” erkeklik kimliğinin sorgulanabiliyor olması erkekliği katı olduğu kadar çok kırılğan bir pozisyona da oturtmaktadır. Bu durum bizlere erkeklerin erkeklik yükü altında ezildiklerini göstermekle beraber eleştirel erkeklik çalışmalarına olan ihtiyacı daha da gözler önüne sermektedir.

3.5. Erkeklikte Dışlanma

Erkekliğin kanıtlanamadığı veyahut erkekliğe zeval getirecek bir durum içerisinde bulunulması halinde erkek bireyler sorgulamaya tabi olur ve toplum tarafından çeşitli söylem ve eylemler yoluyla erkeklikten dışlanırlar. “Yeteri kadar erkek olamayan” bireyler bu dışlanma pratiği ile çeşitli yaptırımlara maruz bırakılarak erkeklik sınırları dâhilinde davranmaya veya erkekliğe zarar verecek durumlardan kaçınmaya yöneltilir (Bozok, 2015). Erkeklikte sosyal dışlanma pratiği erkeklik cinsiyet kimliği inşası ile doğru orantılıdır. Yukarıda tartışılan değişkenler çerçevesinde inşa edilen erkeklik kimliğinin nasıl ve hangi ölçüde inşa edildiği erkekliğin sorgulanıp sorgulanmayacağıni belirler niteliktedir. Gerçekleşen sorgulama ve ardından gelmesi muhtemel olan dışlama pratiği, erkek cinsiyetine sahip olan bireyleri erkekliği en iyi şekilde inşa etmeye ve erkeklik sınırları içerisinde aksiyon almaya yöneltecek biçimde gerçekleşir. Toplumda yerleşik olan erkeklik algısı temelinde ortaya çıkan dışlanma pek çok farklı biçimde ortaya çıkabilmektedir. Gedik ve Çakır ve Coşkun (2020), Yozgat’ta erkekliği ele aldıkları çalışmalarında benzer bir söylemle erkekliğin inşa edildiği değişkenlerin ve ritüellerin sağlanamaması -örneğin askerlik- durumunda erkeklerin dışlandığını ve erkekliklerinin sorgulandığını aktarmaktadırlar. Bu dışlanma pratiklerinden ilki söylem yoluyla geliştirilen ve aşağılamaya yönelik bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Toplum tarafından çeşitli şekillerde geliştirilen söylemlerle erkek cinsiyetine sahip olup “erkek gibi olmayan/davranmayan” bireylere karşı bir aşağılama, yok sayma veya eksik görmeye yönelik olarak ortaya çıkar.

Araştırma kapsamında yapılan saha araştırmasında erkeklik algısı temelinde gerçekleşen dışlama pratiğini erkeklerin, hangi erkeklere yönelttiğini ve hangi davranışlar karşısında dışlamaya yönelik bir aksiyon aldığını görmek adına görüşmecilere normalin dışındaki erkeği nasıl tanımladıklarına dair bir soru yöneltildi.

Yöneltilen bu sorulara çeşitli şekillerde cevap veren heteroseksüel görüşmeciler, iki kategoride birleşmektedirler. Normalin dışında tanımlanan erkeklik kategorilerinden ilki olarak erkeklik inşasında görüşmecilerin sorumluluk olarak tanımladığı değişkenlere uygun hareket etmeyen erkekler tanımlanmaktadır. Yerine getirmesi gereken sorumlulukları yerine getirmeyen ve özellikle aileden ayrık b biçimde davranan erkek bireyler, heteroseksüel görüşmeciler tarafından normalin dışındaki erkek olarak tanımlanmaktadır. Aileye sahip çıkmak, aileyi korumak ve aileyi maddi yönden destekleyerek başkasına muhtaç etmemek gibi sorumlulukların dışında hareket eden ve aileyi başkasının ilgisine muhtaç eden erkekler normalin dışında tanımlanmaktadırlar. Heteroseksüel görüşmeciler, normalin dışında konumlandıkları bu erkekleri şu ifadelerle tanımlamaktadırlar;

“Ya normalin dışındaki erkekler bence ailesine hiç destek olmayandır. Yani ailesini yüz üstü bırakıp da yani gidip abuk sabuk şeylerin peşinden koşup koşandır daha doğrusu. Erkek dediğin ailesine yardımcı olandır. Yani ileriki zamanda kendine planlar kuran daha doğrusu, ailesi için geleceğini düşünen daha iyi bir şekilde yaşayabilme, hem kendisi için hem de ailesi için şartlar sunabilen” (G12, 22, Heteroseksüel, X).

“Farklı erkek, kendisine hem maddi olarak hem manevi olarak hem de maneviyat olarak faydası olmayan işlerle uğraşan kişi gözümde farklı erkek onlar. Bu yani evli de olabilir. Yani evli bir insan farklı, evli olmayan bir insan farklı. Yani başta iyi bir ebeveyn olmuyorsa, ailesine sahip çıkmıyorsa, ailesinin geçimini sağlayamıyorsa benim gözümde iyi değildir” (G5, 35, Heteroseksüel, X).

Erkekliğin gerekliliklerini yerine getirmeyen ve üstlenmesi gereken sorumlulukları almayan erkekler “erkek gibi” görülmeyle söylemsel bir dışlanma pratiği içerisine yerleştirilmişlerdir. Erkekler arasındaki dayanışmayı aktarırken erkeklerin kavgada dayanıştıklarını aktaran G14, bu dayanışmayı gerçekleştirilmeyenler için aktardıkları söylemsel dışlamayı örnekler niteliktedir:

“Kavgada direkt hani korkak damgası yersin. Hatta karı gibi adam tabiri vardır. Öyle tabirlerle yüzleşmek durumunda kalırsın. Adın çıkar” (G14, 25, Heteroseksüel, A7).

“Karı gibi adam” söylemiyle kişiler erkeği, aşağı olarak görülen kadın cinsiyeti ile özdeşleştirerek tanımlamakta, bu tanımlama ile de erkeği aşağılayarak dışlamaktadırlar. Nitekim derinlemesine görüşmeler sonucu elde edilen verilerde dışlama pratiği ile karşılaşan bir diğer grup efemine hareketlerde bulunan erkekler olarak ortaya çıkmaktadır. Heteroseksüel görüşmecilerin büyük bir bölümü efemine hareketler sergileyen erkekleri normalin dışında tanımlamaktadırlar. Messerschmidt (2019) ve Bourdieu'nun (2014) da belirttiği üzere erkeklik, kadınlığın karşısında

konumlanan ve o konumlama üzerinden tanımlanan bir yapıdadır. Heteroseksüel görüşmeciler de, erkekliğin karşısında gördükleri efemine davranışları sergileyen erkekleri normalin dışında tanımlamakta ve çeşitli söylemlerle erkek olmadıklarını belirtmektedirler. Efeminefobi olarak ortaya çıkan bu dışlama pratiği birçok heteroseksüel görüşmeci tarafından dile getirilmektedir. Görüşmeciler normalin dışında tanımladıkları bu erkekleri şu ifadelerle tanımlamaktadırlar;

“Kadınlar gibi dedikodu yapan. Yalan söyleyen. Menfaatçi, bencil, kendini düşünen”
(G9, 24 Heteroseksüel, A8).

“Normalin dışındaki erkek deyince aklıma şey geliyor. Mesela sen dedin ya cinsiyet olarak kaç tanımlarsın, ben bayan erkek diye söyledim. Şimdi mesela şey olanlar, bazıları normalde erkek olarak yaratılmış ama yani içgüdüsel değildir. Ben o konuya katılmıyorum. Onlar hormonal da değil. Bence onlar kendi istekleriyle, kendi düşünceleriyle böyle farklı bayan gibi davranıyorlar. Ben onlara mesela gerçek erkek demem. . Yani başka bir şey aklına gelmiyor gerçekten ya mesela normalde erkektir ama o hareketleri, davranışları ne bileyim bayan gibi olanlar. Homoseksüel diyelim ne diyelim. Kadınsı da o işte o şekil onu bilmiyorum. Artık her neyse ilgi alanım değil”
(G10, 24, Heteroseksüel, A9).

Efemine erkeklere uygulanan dışlamayı daha iyi anlamak adına görüşmecilerin efemine erkeklere nasıl bir yaklaşımları olduğuna dair soruya verilen yanıtlara bakabiliriz. Birkaç görüşmeci efemine hareketler sergileyen erkeklerin, kadın ağırlıklı bir ortamda yetişmesinden dolayı edindiğini ve saygı duyduklarını belirtse de, görüşmecilerin büyük bir kısmı öfkeli bir yaklaşımla hoş görmediklerini belirtmişlerdir. Görüşmeciler arasında tasvip edilmeyen bir davranış biçimi olarak görülen efemine hareketler ve bu hareketleri sergileyen erkekleri çeşitli söylemlerle dışlanmaktadır. Heteroseksüel görüşmeciler efemine erkeklere dair yaklaşımlarını şu ifadelerle dile getirmektedirler;

“Yani uzak duruyorum bu tür şeylerden. Yani insan denk gelebiliyor artık dışarıda kafelerde bakışlarıyla, yaklaşımlarıyla kendilerini belli ettiriyorlar onları biraz kınıyorum ama karışmıyorum da kendi hallerine bırakıyorum hoş bir hareket değil”
(G4, 33, Heteroseksüel, A4).

“Şöyle bir baktığımda Erkeklikte zaten nasibini almamış derim. Erkek dediğin ağır başlı olur. Daha doğrusu erkekte olması gereken en temel özellik ağırbaşlı ve merhametli olmasıdır. Yani baktığım zaman erkekte onur, gurur diye bir şey olmadığı zaman ben bir şey zannetmem zaten. Nasibini almamış. İnsanlıktan da nasibini almamış öyle” (G12, 22, Heteroseksüel, X).

Bilmiyorum ki sen yahu sen erkeksin yani sen zorla sen erkek tıraş olmuşsun. Hani hal hareketlerinin hepsi o adam gibi adamsındır. E niye kadın gibi davranıyorsun? En nefret ettiğim tipler. Ayollar, mayollar yemin ederim elimden gelse döverim ben o insanları” (G8, 24, Heteroseksüel, A7).

Efemine hareketler sergileyen erkeklere yönelik olan dışlama büyük bir öfke dâhilinde gerçekleşmektedir. Söylemsel olarak gerçekleşen dışlamanın, imkân bulunması halinde fiziksel şiddeti de barındırabileceği öne çıkmaktadır. Efemine davranışlara sahip olan homoseksüel bir görüşmeci olan G16, bu dışlama pratiği ile karşılaşmasını heteroseksüel erkeklerle olan iletişimini aktardığı sırada şu sözlerle ifade etmektedir;

“Erkeklerle, çok az erkekle ben iletişim kuruyorum. Çünkü genelde diğerleri hep aynı oluyor. Yani ya hor görüyorlar, ya faydalanmaya çalışıyorlar. Ya da dalga geçmek için iletişim kurmaya çalışıyorlar” (G16, 27, Homoseksüel, A2).

Bir diğer homoseksüel görüşmeci G28, cinsel kimliğinin öğrenilmesi sonucu ailesinden gördüğü fiziksel şiddeti ve çevresindekiler yoluyla karşılaştığı dışlanmayı şu sözlerle ifade etmektedir;

“Ailem cinsel kimliğimi öğrendiği için beni reddettiler. Kabul etmediler beni, yani hatta çok şiddetli bir şekilde dövüp yoğun bakımda kaldım belli bir süre. Ondan sonra ailemle ilişkimi kestiler benim bütün sülalem bütün çevrem öğrendi ve kabul eden tek kişi teyzem oldu” (G28, 23, Homoseksüel, A14).

Homoseksüel görüşmecilere baktığımız zaman, heteroseksüel görüşmecilerle benzer olarak normalin dışındaki erkeği kadınsı tavırlar sergileyen, kadın gibi olan şekilde tanımlamalarla efeminefobi içerisinde tanımlamaktadırlar. Heteroseksüel görüşmecilerden farklı olarak homoseksüel görüşmeciler, efemine erkeklerle beraber eşcinsel erkekleri de normalin dışında tanımlamaktadırlar. Geliştirdikleri söylemlerle efemine ve eşcinsel erkeklere dair dışlayıcı bir tavır takınmaktadırlar. Homoseksüel erkekler, normalin dışındaki erkekleri şu sözlerle tanımlamaktadırlar;

“Normalin dışındaki erkek zaten bana biraz itici geliyor aslında... Böyle biraz daha giyim tarzı şey nonoş dediğimiz o tarzlar. Ya aslında bir erkeğin bir duruşu olması lazım bence. Giyim tarzı. Bir erkek olması lazım. Böyle çok çiçekli, böcekli giyinmemesi gerekiyor yani. Normalin dışındaki erkek çok çiçekli, böcekli giyme, çok renkli giyinen insanlar. Mm-hmm renkli giyinen erkekler işte” (G17, 30, Homoseksüel, X).

“Normalin dışında, normalin dışındaki erkek kim? Normalin dışında erkek bence LGBT gibi, eşcinsel” (G21, 30, Homoseksüel, A12).

“Normalin dışındaki erkek yani... Kadın kendini erkek gibi hisseden bunların normal bir hastalık olduğu söyleniyor. Ama yani hastalık dahi bile olsa böyle kadın gibi kıvırtmanın makyaj yapmanın, kadınsı davranış gibi şeylere gerek yok” (G18, 30, Homoseksüel, A10)

Normalin dışındaki erkek olarak kendisini tanımlayan G19, normalin dışındakini ve ona karşı olan yaklaşımı şu sözlerle ifade etmektedir;

“Yani normalin dışında erkek, işte hem Miksidir(Van da bulunan bir aşiret) hem ilahiyat okuyordur hem ibne. Bu normalin dışında bir erkek. Hatta insan yerine bile bazen konulmadığımız anlaşılıyor bazı cümlelerde yani öyle dendiğinde tamamen hani toplumun o şey erkek egemen baskısı var ya bunlara karşı çıkan bütün erkekler aslında aklımda canlanıyor. Kim ki bunlara karşı çıkıyorsa toplumda normalin dışında erkektir. Ve öylede olması gerekiyor. Hepimizin normalin dışında erkek olmamız gerekiyor. Çünkü bu normları belirleyenler belirleyenlerin hepsi homofobik, tekçi anlayış yani tek tek tek tipçi anlayışın şeyleri yani ürünleri, fikirleri. Bu yüzden biz onlara uymadığımız zaman normal dışına çıkmış oluyoruz” (G19, 23, Homoseksüel, A11).

Homoseksüel erkeklerin normalin dışında tanımladıkları efemine erkeklere dair yaklaşımlarını sorduğumuz zaman, ön plana çıkan cevap “çok itici” olduklarıdır. Efeminefobi temelinde ortaya çıkan bu söylem, efemine erkeklere dair dışlayıcı bir söylem içermektedir. Bu efemine tavırlar sergileyen erkekler eşcinsellikle özdeşleştirilmekte ve bir eşcinselin böyle olmaması gerektiği sitemi ile dışlayıcı yaklaşım sürdürülmektedir. Homoseksüel erkekler efemine erkeklere yönelik düşüncelerini şöyle ifade etmektedirler;

“Görüşmeci: Çok itici. Çok itici buluyorum. Yani itici olabildiğince uzak dururum. Yani bir gey olabilir, LGBTİ üyesi olabilir ama bu demek değildir ki kadın gibi davranacağı, şey anlamına gelmiyor. Olabildiğince mesela kendim gördüğüm zaman bazen görürüm çarşıda falan olabildiğince uzak durmaya çalışırım. Benim geçtiğim yoldan öteye geçmemeye özen gösteririm.

Ben: Niye?

Görüşmeci: Bilmiyorum bana çok ters geliyor. Hani bir erkek olabilir ama sonuç itibarıyla erkek gibi davranmalı bence” (G21, 30, Homoseksüel, A12).

“Can alıcı soru. Ben açıkçası söylemek gerekirse hiç sevmiyorum. Ben hatta hiç sevmiyorum yani aynı ortamda bulunmayı dahi istemiyorum. Niye onu da söyleyeyim. Ya bence yani ben bu kimliğe sahibim ya, bence böyle onu savunabilmeliyim ya. Ya tam bir karakter olmalıyım ya bambaşka bir karakter olmalıyım. Yani ikisi bence birbirinin tam zıttı oluyor. Belki de yetiştiğim kültür hani o şey belki de o ataerkil yapı benim bu şeye itmiştir ama ben hiç sevmiyorum açıkçası. Aynı ortamda şöyle bulunmayı istemem. Yani ben özel bir şey yaşamayı istemem” (G24, 39, Homoseksüel, A14).

Baktığımız zaman, her iki görüşmeci grubunun da efemine erkeklere yönelik dışlayıcı bir söylem ve tutum geliştirdiği söylenebilir. Ebette ki her iki gruptaki görüşmecilerden saygı duyduğunu belirten bireyler var, ancak bunun yanında saygısız kategorize eden görüşmeciler de bulunmakta. Eğer doğuştan gelen veya genleri

hasebiyle efemine hareketler sergiliyorsa saygı duyduklarını, fakat hareketlerini sonradan değiştiren ve efemine davranışları sonradan benimseyen erkeklere ise saygı duymadıklarını belirtmişlerdir. Homoseksüel görüşmeciler, normalin dışında tanımladıkları efemine erkeklere karşı dışlayıcı bir söylem geliştirmekle beraber efemine erkeklerle birlikte görülmek veya yan yana gelmek istemediklerini ifade etmişlerdir. Yapılan görüşmeler düşünüldüğünde, araştırmaya katılan homoseksüel görüşmecilerin büyük çoğunluğunun kimliklerinin gizli olması ve efemineleği eşcinsellik ile özdeşleştirmelerinden yola çıkarak bu reaksiyonun kendi kimliklerini gizleme veya erkekliklerini yanlarındaki efemine kişi ile birlikte sorgulamaya açmamaya yönelik bir strateji olup olmadığı soru işareti olarak kalmaktadır.

Erkeklik denetimi ve sonrasında gerçekteşen dışlama pratikleri, erkeklerin birbirleri üzerindeki denetimi ve tahakkümü daha net görmemizi sağlamaktadır. Erkekler arasındaki bu tahakküm ilişkileri ve erkeklerin kimi erkekleri erkeklik kimliği dışında tanımlamaları, farklı erkeklik kimliklerinin olduklarına işaret etmektedir. Connell'in(2019) hegemonik erkeklik kuramıyla belirttiği gibi tek bir erkeklik kimliğinden bahsedilemez, farklı değişkenler üzerinden farklı erkeklik kimlikleri inşa edilebilir. Bu kimliklerin inşası farklı değişkenler ve pratikler yoluyla kurgulanır. Nitekim yukarıda vurgulanan dışlama pratiklerinde, erkeklerin toplum tarafından yanlış görülen hareketleri sergilemesi – aileye bakmamak, dedikodu yapmak vb. – bir dışlama ve marjinalleştirmeyi beraberinde getirmiştir. Diğer bir yandan, kadınsılığa yaklaşan veya kadınsı hareketler sergileyen bireylere büyük bir öfkeyle karşı çıkılmış ve ikincil konuma itilip aşağılaştırılarak madunlaştırılmışlardır. Bourdieu'nun (2014) işaret ettiği üzere erkekler erkekliklerini daima gerçek erkekler grubuna kanıtlamalıdır. Ancak dışlama pratiklerine maruz alan bireylerin bu kanıtlamayı gerçekteştirmedikleri görülmektedir. Kimmel'in (2013) erkeklerin erkekliklerini kadınsı görülmeye temelinde homofobik olarak aktardığı erkeklik burada efeminefobi olarak kendisini göstermiştir.

4. GÖLGELERİN SAVAŞI: FARKLI ERKEKLİKLER, PAZARLIK VE STRATEJİ

Egemen konumu işgal eden hegemonik erkekliğin yanında bu egemen konumla ilişkili farklı erkeklikler de inşa edilir. Toplumsal ve kültürel belirlenimler çerçevesinde gerçekleştirilen bu cinsiyet kimliği inşaları aynı toplum ve kültür içerisinde dahi farklı biçimlerde meydana gelebilmektedir (Sığın ve Canatan, 2018). Bu anlamda araştırma sahasından elde edilen veriler ışığında Van’da inşa edilen erkeklikler hegemonik erkeklik kuramı dâhilinde tartışılacaktır. Egemen konumda bulunan erkeklikler ve karşısında inşa edilen diğer erkeklikler bir iktidar ilişkisi içerisinde varlık bulmakta ve bir tahakküm ilişkisini barındırmaktadır (Sancar, 2009). Bundan ötürü inşa edilen erkeklikler arasındaki güç ilişkileri bu bağlamda ele alınacak olup güç ilişkileri dâhilinde geliştirilen stratejiler tartışılacaktır. Hegemonik erkeklik ve diğer erkeklikler arasında bir güç ilişkisi olduğu gibi ortak çıkar birliği de mevcuttur (Bozok, 2015). Bu erkeklikler arasında belirli çıkarların korunması ve belirli avantajların kaybedilmemesi adına gerçekleştirilen ilişki pazarlık temelinde ele alınıp Kandiyoti’nin (2013) literatüre kazandırdığı “ataerkil pazarlık” kavramıyla tartışılacaktır. Son olarak sahada inşa edilen erkeklik, kültürel ve toplumsal belirlenimler etrafında ve yerel dinamikler üzerinden tartışılacak olup gerçekleştirilen cinsiyet kimliği inşası ele alınacaktır.

4.1. Erkeklik ve Farklı erkeklikler

Kültürel kodlar ve toplumsal beklentiler dahilinde inşa edilen erkeklik yalnızca biyolojik ve fizyolojik özellikler ile elde edilebilen bir yapıda değildir. Erkeklik biyolojik yapı ile başlayan ve devamlı olarak bir döngü içerisinde inşa edilen bir yapıdadır. Erkeklik inşasının yanında, bu insanın sergilenmesi ve toplumsal onayın gerçekleşmesi de erkeğin erkekliğinin kabulü için önemli bir noktadır. Bourdieu’nun(2014) da işaret ettiği üzere erkeklik, daima “gerçek erkekler grubu” tarafından onaylanması ve aidiyetinin tanınmasıyla toplumsal kabul alan bir yerdedir. Erkeklerin her zaman gerçek erkekler grubunun onayına ihtiyaç duyması ve denetlenmesi, erkekleri eril tahakkümün kurbanları pozisyonuna da oturtmaktadır. Erkekler arasında gerçekleşen ve kendi içerisinde daha çok erkek olanın daha az erkek

olanı denetlemesi, bir hiyerarşiye ve hiyerarşi içerisinde gerçekleşen bir tahakküm ilişkisine işaret eder. Erkeklerin kendi içlerindeki bu tahakküm ilişkisi ise Demetriou (2001) tarafından ortaya atılan iç hegemonya kavramına tekabül etmektedir. Eril tahakküm kuramı ile iç hegemonyaya vurgu yapılırsa da, iç hegemonya dâhilinde gerçekleşen tahakküm ilişkisi bağlamında inşa edilen diğer erkekliklere dair bir söylem geliştirilmemektedir. Erkekliğin kadınlar kadar erkeklere de tahakküm uyguladığını vurgulayan, iç hegemonyaya odaklanarak erkekler arasındaki tahakküm ilişkisi ve bu ilişiy bağlamında inşa edilen diğer erkeklikleri açığa çıkaran hegemonik erkeklik kuramı ise bu karanlık noktayı aydınlatmada büyük bir avantaj sağlamaktadır.

Hegemonik erkeklik, yukarıda belirtildiği gibi belirli değişkenler (etnik köken, yaş, sınıf, cinsellik vb.) üzerinden inşa edilen ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin gerçekleştirildiği ölçüde var olan bir yapıdadır (Messerschmidt, 2019). Toplumsal beklentiler temelinde şekillenen hegemonik erkeklik, kadınlarla olduğu kadar hegemonik olmayan diğer erkekliklerle de ilişkilidir. Nitekim hegemonik erkeklik, hegemonik olmayan diğer erkeklikler ile olan ilişkisi üzerinden inşa edilir (Connell, 2019). Bu anlamda diğer erkeklikleri tahakkümü altına alan, sürekli denetleyen ve diğer erkeklikler karşısında inşa edilen hegemonik erkeklik, toplumsal beklentiler ve kültürel kodlar temelinde şekillenen en üst, alfa ya da ideal erkeklik konumu olarak tanımlanabilir.

Bu tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen saha araştırmasından elde edilen verilere baktığımız zaman erkeklik, belirli değişkenler ve sorumluluklar üzerinden tanımlanmakta ve gerçek erkeğin ise bu erkeklik inşasını en iyi şekilde yerine getiren ve belirtilen özellikleri en iyi taşıyan erkek bireyler olduğu söylemi öne çıkmaktadır. Hegemonik erkeklik içerisinde değerlendirebileceğimiz bu söylem, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini gerçekleştirdiği ve kültürel kodlar ile belirlenmiş toplumsal beklentiler dâhilinde sergilendiği ölçüde konumunu korumaya devam eder. Belirlenen bu özelliklerin dışına çıkılması veya beklentinin dışında bir erkeklik performansının sergilenmesi, erkekliğin sorgulanmasını beraberinde getirmektedir (Bozok, 2015; Sancar, 2009; Sarıççek, 2019). Görüşmelerden elde edilen veriler incelendiğinde, hegemonik erkekliğin inşa edilebilmesi için yerine getirilmesi gereken beklentiler; kadın ve kadınsılığın tamamen karşısına konulanma, heteroseksüel ilişki geliştirme, iş sahibi olma, aile kurma, aileyi koruma ve kollama, çevresindeki insanları çekip çevirme (tahakküm ilişkisi içerisinde denetleme, yönlendirme) başkasına muhtaç

olamama, çevresindeki insanları başkasına muhtaç etmeme, cesur olmak ve aşiret mensubu olmak şeklinde sıralanabilir. Erkeklik inşası bölümünde detaylarıyla aktarılan bu değişkenler bağlamında erkeklik inşası gerçekleşir. Gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler sonucu ulaşılan bu değişkenler, Van'da tek tip bir hegemonik erkeklik inşası olduğu anlamı taşımamakla beraber, Van'ın farklı bölgelerinde farklı hegemonik erkeklikler inşa edilebileceği ihtimalini de dışlamamaktadır. Tüm bu değişkenleri taşıyan ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yerine getirebilen bireyler hegemonik erkeklik inşası geliştirebilirken bu değişkenlerin ne kadarının yerine getirildiği veya nasıl yerine getirildiği diğer erkekliklerin inşasını belirler konumdadır. Nitekim hegemonik erkekliğin diğer erkeklikler üzerinden inşa edildiği gibi, diğer erkeklikler de hegemonik erkeklikle olan ilişkileri bağlamında inşa edilirler.

Hegemonik erkeklik kuramı dahilinde tanımlanan bir erkeklik biçimi olarak marjinal erkeklik, bireylerin belirli değişkenler üzerinden ötekileştirilmesi ve ötekileştirme bağlamında ortaya çıkan ilişkiler ağı üzerinden inşa edilen erkeklik biçimi olarak tanımlanabilir (Sığın ve Canatan, 2018). Hegemonik erkekliğin yetkisi dâhilinde inşa edilen bu erkeklik tipinde, etnik kimlik üzerinden geliştirilen ilişkiler belirleyici olabilmektedir (Connell, 2019). Derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler incelendiğinde, aşiret mensubiyeti olmayan bireylerin marjinal erkeklik modeli içerisine yerleştirildiğini söyleyebiliriz. Hem heteroseksüel hem de homoseksüel görüşmeciler, herhangi bir aşirete mensup olmayan erkeklerin toplum tarafından yalnız ve güçsüz göründüklerini ifade etmişlerdir. Aşiret gibi bir örgütlenme ve dayanışma ağı geliştirmediklerinden ötürü aşirete mensup olmayan bireylerin toplum tarafından baskıya uğrayabildiği aktarılmaktadır. Aşiret örgütlenmesi ve toplumda kabul edilen örf ve adetleri gerçekleştirmediklerinden dolayı hor görüldüklerini aktaran görüşmeciler, özellikle şiddet temelli olaylarda bir dayanışma olmadığından aşiretsizlere karşı yoğun bir baskı olduğunu ve aşiretsizlerin yalnız kaldıklarını aktarmaktadırlar. Her iki görüşmeci grubunun aşirete mensup olmayanlar hakkındaki ifadeleri şu şekildedir;

“Bazı toplumsal olaylar demin söyledik ya bu aşiretin güç gibi görülmesi anlamında. Onlar kendini biraz daha etkisiz hissedebilirler herhalde. Onun dışında aşiret gibi bir arada olmadıkları için birliktelikleri, kopuklukları biraz daha fazla olduğu için aşiretlere göre. Yani daha zayıftırlar demiyorum, daha zayıf görünüyorlar” (G14, 25, Heteroseksüel, A7).

“Hor görülen, bence kesinlikle hor görülüyor. Küçük görülüyor. Hani senin ailen yok, sen de bizden düşüksün, seni istesek yok ederiz. Biz sizden güçlüyüz, küçümseme. Küçük görüyorlar yani. Bu kadar” (G2, 19, Heteroseksüel, A2).

“Toplumsal dediğim şekilde hani mesela kabul vardır, bir bilinmişlik vardır. Sen mesela bir aşiretim varsa benim orada bir gücüm vardır, bir adım vardır. Biraz onun getirdiği güç vardır, kabul vardır, bilinirlik vardır. Sen oradan sen bir kişinin bir parçası oluşturursun, o da seni onlar için oluşturur. Yoksa, bir parçanın eksik gibi” (G23, 24, Homoseksüel, A0).

“Onlar en zoru zaten. Aman işte dananın kuyruğunun koptuğu nokta. Ben şöyle söyleyeyim, bir aşirete mensup değilsen zaten ikinci sınıf değil, yüzüncü sınıfsın. Hiçbir şeyin yoktur. Ben sana her şeyi yaptırabilirim. Her şeyi söyleyebilirim. Bunun ne yazık ki, ne yazık ki küçüklüğümde yaşamış biri olarak da söyleyeyim. Yani mesela biz işte örnekten bir aşiretin arkasına sığınabiliyorduk. Bazen kavgalarda çocukluk kavgalarında işte ben falan aşirettenim deyip hemen ortaya atılabiliyordum. Ve insanların bence en zoru da hiçbir aşirete mensup olmamak” (G24, 39, Homoseksüel, A12).

Sınıf belirleyici bir konuma da yerleştirilen aşiret mensubiyeti, erkeklere güç sağlayan ve görünür bir erkek dayanışması yaratarak diğer erkekler grubu karşısında erkeklik inşasını destekleyen bir yerdedir. Aşiretsizlerin bu dayanışmayı geliştirmemiş olmaları veya geliştirmemiş olarak görülmeleri onları diğer erkeklikler karşısında zayıf bir konuma oturtup, hareket alanlarını kısıtlamıştır. Aşirete mensup olmayan erkekler, tüm bunlar üzerinden değerlendirilerek marjinalleştirilip, ikincil plana itilerek onaylanırlar. Aşirete mensup olanların aşirete mensup olmayanlar üzerindeki tahakkümünü anlatan görüşmeci G21’in söyledikleri, bu durumu örnekler niteliktedir:

“Bizde onlara şey derler, aslında kurmanç değil bak kurmanç değil, kırmanc derler. Yani nedir ki örf adet bilmeyen, saygısız. Bu tür şeylere derler... Onlar kendi onlar kendi hallerinde biz kendi hallerimizde yaşarız. Ve onlar daha az zararlı, çevreye onlar daha az zararlı. Çünkü birine zarar verecekleri zaman atıyorum sana zarar verecekleri zaman biraz düşünür. En basit örneği şurada Değer İş Merkezinin oğlu öldürüldü. Bir tane oğlu vardı. Oğlu öldürüldü. Acemlerin köyleri vardır. Acemlerin üç, dört tane köyüne şey yaptı, el koyup sürgün ettiler. Bunlar aşiretsiz, aşiret olmayanlardı ama bunu bir Brukiye (Van’da var olan bir aşiret) yapamazdı” (G21, 30, Homoseksüel, A12).

Aşirete mensup olmayanların aşiretlere göre hareket ettiğini vurgulayan görüşmeci, aşiretsizlerin hareket etmeden önce uğrayabileceği tahakküm ve baskıyı düşünüp öyle hareket ettiklerini de belirtmektedir. Bu anlamda aşiret erkeklikler hiyerarşisini belirler bir konuma yerleşmekle beraber, toplumsal hayatı ve bireyler arasındaki ilişkiyi de belirler bir biçim alır.

Tahakküm ilişkisi içerisinde hor görülen ve ötekileştirilen bir grup olarak aktarılan aşiret mensubiyeti olmayan bireyler, bu ilişkiler ağı hasebiyle marjinal erkekliğe konumlanır. Aşiret mensubiyeti olmayan bireyler her ne kadar baskı altında yaşayan ve yalnız bırakılan/kalan bireyler olarak tanımlansalar da görüşmeciler nezdinde bu yalnızlıkları aynı zamanda bir özgürlük sağlayıcısı konumundadır. Aşiretlerin sürekli olarak bireyleri denetlediğini aktaran ve davranışlarını baskılayan bir yerde olduğunu belirten görüşmeciler, aşirete mensup olmayanların en azından söylemsel olarak bu denetime tabi olmayıp daha özgür olduklarını ve daha geniş bir hareket alanına sahip olduklarını aktarmaktadırlar. Heteroseksüel görüşmeci G6'nın aktardıkları, bu durumu açıklar niteliktedir:

“Ya psikolojik baskı yapmıyorlar abi yani herkesten bağımsız yaşıyorlar. Mesela biz şu an sadece ailemizden bağımsız yani biz sadece ailemize bağlı değiliz abi. Biz amcamlara da bağlıyız. O dayımlardan teyzemlere, halalara da. Diğer şekilde amcamın oğulları, kuzenlerim hepsine bağlıyız, ta ki diğer aşiretlere kadar. Hepsine bağlıyız. Hepsine göre gitmek zorundayız. Diğerleri öyle değil, diğerleri kendi ailesinden sorumlu. Hatta bazıları kendi ailesinden bile sorumlu değil. Onlar bize göre biraz daha özgürler abi. Biz hepsini değerlendiriyoruz. Ondan dolayı daha özgürler” (G6, 23, Heteroseksüel, A5).

Bu anlamda baktığımız zaman, hegemonik erkeklik ile olan ilişkisi bağlamında inşa edilen marjinal erkeklik inşası bir dışlanma ve ötekileştirmeyi beraberinde getirirse de erkeklik denetimine tabi olmama (en azından aşiret denetimi) bir özgürlük alanı da yaratmaktadır. Bu özgürlük, karar alma hürriyetinden giyeceği kıyafete, hangi mekânda oturacağından akrabalık ilişkilerine değin bir hareket alanını kapsamaktadır. Hem heteroseksüel hem de homoseksüel görüşmeciler, bu hareket alanına vurgu yaparak aşirete mensup olmamanın ve topluluklar içerisinde tanınmamanın getirdiği özgürlüğe vurgu yapmakta ve aşiretin denetleyici yapısından dem vurmaktadırlar. Aşirete mensup olmayanların özgürlüğüne yönelik olarak G16'nın aktardıkları, bunu örnekler yapıdadır:

“Yani az önce dediğim gibi mesela şu işte şort giydi, ya sen işte şu aşirettensin nasıl böyle yaparsın deniliyor? Diğerlerinde(aşirete mensup olmayanlar kastediliyor) olmuyor bu. Yani sen işte hangi aşirettensin? Ben buralı değilim aşiretim yok. Ne güzel. Hiçbir şey diyemez ama bana deniliyor mesela. İşte sen şuralısın, nasıl küpe takarsın? Sizin oralarda küpe takılır mı? Yok, işte ayıp. Atalarınız böyle miydi falan? Ki bence bu da özgürlüğe, saldırı” (G16, 27, Homoseksüel, A2).

Kimmel (2013) ve Bourdieu'nun (2014) belirttiği gibi erkeklik, kadınlığın daimi reddi çerçevesinde gerçekleşen ve kadınlık ile olan zıtlığı üzerinden gerçekleşen bir inşadır. Hegemonik erkeklik de bu inşa yolu ile kurgulanır. Kadınsılığa yaklaşan erkeklerin

erkeklikleri sorgulanır hegemonik erkeklik hiyerarşisinde en aşağı konum olan madun/tabii kılınan erkeklik pozisyonuna yerleşirler (Bozok, 2019). Gerçekleştirilen saha araştırması kapsamında da tabii kılınan erkeklik modeli olarak efemine erkekler ön plana çıkmaktadır. Erkeklikte dışlanma kısmında detaylıca ele alınan efemine veya efemine hareketler sergileyen erkekler, kadınsılığa yaklaştıkları gerekçesiyle hem heteroseksüel hem de homoseksüel görüşmeciler tarafından ötekileştirilmişlerdir. Efeminefobi çerçevesinde bu erkeklere dair bir nefret söylemi geliştirilmiş ve bir tahakküm ilişkisinin olduğu aktarılmıştır. Şiddete varabilecek ölçüde bir tabii kılınma ve dışlanmayı içeren bu tahakküm ilişkisi ile efemine erkekler, erkeklikler hiyerarşisinde madun erkeklik konumuna yerleştirilmektedir.

Van'da inşa edilen hegemonik erkeklik ve hegemonik erkeklik ile ilişkisi bağlamında ele aldığımız diğer erkeklik biçimlerine odaklanan bu bölümde aşirete mensup olmayan erkeklerin inşa ettiği erkeklik ile efemine erkeklerin inşa ettiği erkeklik ön plana çıkmaktadır. Marjinal erkeklik ve madun erkeklik tanımlamaları içerisinde değerlendirdiğimiz bu iki erkeklik inşası dışında kalan erkeklerin büyük bir bölümünün, suç ortağı erkeklik inşa ettiklerini söyleyebiliriz. Bunun yanında aşiretlerin kendi içerisinde oluşan hiyerarşik konumlar(Ağa > Babık > Rıspı > Aile reisi) da, farklı erkeklik konumlarında bulunmaktadır. Yapısı itibarıyla üst'ün yetkisi dahilinde benzer bir yetki kullanan bu konumlar, hegemonik erkeklik konumuna yakın bir yerde durmakta ve benzer özellikler üzerinden belirlenmektedirler. Bu anlamda tüm bu konumlar, üstlerinin bulunmadığı yerlerde hegemonik erkeklik konumunu işgal ederken, üstleri ile karşılaşma durumlarında tabii konuma geçebilmektedirler. Toplumsal belirlenimler dahilinde inşa olan bu konumlar, taşıdıkları özellikler sebebiyle toplumda en çok görülen/görülme istenen erkeklığe tekabül edebilmektedirler. Dolayısıyla, bu konumlar Messerschmidt'in (2019) tanımladığı başat erkeklığe tekabül etmekle birlikte güç kullandıkları zaman tahakkümcü erkeklik, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerin meşrulaştırdıkları zaman hegemonik erkeklik konumuna dahil olmaktadır. Aynı zamanda farklı konumlarda bulunan erkekler, alt konumlardan özellikleri bünyelerine katarak veya kadınsı olarak tanımladıkları özelliklere erkeksi anlamlar yükleyerek; melez erkeklik inşa edebilmekte ve bir süreliğine hegemonik erkeklik konumunu deneyimleyebilmektedirler. Ancak araştırma boyunca Messerschmidt'in(2019) olumlu erkeklik olarak tanımladığı, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini

meşrulaştırmayan ve cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik gayret gösteren herhangi bir temsile rastlanamamıştır.

Elbette ki bu çıkarım Van'da inşa edilen erkekliklerin yalnızca bunlardan ibaret olduğu yönünde değildir. Nitekim aynı bölge içerisinde bile farklı hegemonik ve farklı erkeklik inşaları gerçekleşebilmektedir. Toplumsal ilişkiler ve beklentiler temelinde eril tahakküm içerisinde şekillenen bu erkeklik kimliklerinin inşası, aynı zamanda erkekler arasında bir güç savaşımını da birlikte getirmektedir. Yapılan görüşmelerde de erkekler arasındaki güç ilişkilerine değinilmiş ve farklı pencerelerden bu güç ilişkisi dile getirilmiştir.

4.2. Erkekler Arası Güç İlişkileri ve Stratejiler

Hegemonik erkeklik kuramının vurguladığı üzere, erkeklik kimlik inşaları, erkekler arası iktidar ilişkileri ve tahakkümden bağımsız bir şekilde gerçekleşmez. Erkekliğin daimi olarak denetlenen bir yapıda olması ve erkeklerin denetlendiği kadar denetleyen de olmaları erkekler arasındaki güç ilişkilerini kızıştırmaktadır. Erkeklerin denetleyen konumda olabilmesi için “gerçek erkekler” grubunda yer alması gerekir bu da güç ve iktidar savaşımından bağımsız gerçekleşmez. Erkeklerin sahip olduğu veya sergilediği güç performansı, erkekliği belirleyici bir kıstas olarak öne çıkabilmektedir. Gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde de erkekler arasındaki güç ilişkilerine ve bunun erkeklik inşasına olan etkilerine yönelik bir anlatım öne çıkmaktadır. Erkeklerin sahip oldukları güç ile sergiledikleri erkeklik performansı arasındaki ilişkiye dikkat çeken görüşmeciler erkekler arasındaki güç ilişkilerini üç kategori üzerinden aktarmaktadırlar.

Sahadan elde edilen veri seti incelendiğinde hem heteroseksüel hem de homoseksüel görüşmecilerin tamamı, erkekler arasında bir güç ilişkisi olduğunu ve güçlü olanın daimi olarak güçsüz olan üzerinde tahakküm kurduğunu ifade etmektedirler. Bu tahakküm ilişkisinin ilk ortaya çıktığı alan fizyolojik güç olarak tanımlanabilir. Erkeklerin sahip olduğu fizyolojik yapı ile o fizyolojik yapıyı kullanarak edindiği güç, iktidar ilişkilerini belirleyici bir noktaya oturtmaktadır. Görüşmecilerin kas gücü, karşdakini fiziksel güçle bastırma (tokat atarak, döverek), uzuvların ebadı ve fizyolojisini kullanarak sergilediği performans gibi değişkenler üzerinden tanımladığı bu güç erkekler arasındaki iktidar ve güç mücadelesini belirler bir pozisyonda

aktarılmaktadır. Görüşmecilerden G27'nin bu konu hakkındaki anlatımı aktarılan diğer cevapları da özetler niteliktedir.

“Evet var canım, yani Allah aşkına. Daha yani ergenlik dönemlerinde benim pipim seninkinden daha büyük üzerinden bir ilişki. Ondan sonra benim kasım seninkinden daha büyük üzerinden bir ilişki. Ondan sonra bak ben daha güçlüyüm seni döverim arasında bir ilişki. Ya da yani şeylerde bile porno filmlerde bile hani konulu porno filmlerde bile şey kocan benim kadar iyi sikiyor mu? üzerinden bir ilişki. Yani bunların hepsi çok şey birbiriyle olan şey ilişkiler. Yani güç ilişkisi var. Yani bu ama hayvani bir güdü. Yani mesela o köpeklerde de aynı hikâye vardır. Güçlü olan sürünün başına geçer. İşte bu tam sürünün başına geçmekle ilgili bir şey. Çünkü iktidar hep böyle bir şeydi zaten. Hep bir tepede biri vardır. Ve o tepeye en güçlü olan geçer yani. O zaten iktidara oynanma çabası olduğu için öyle” (G27, 28, Homoseksüel, A13).

İktidar alanını ele geçirip tahakküm eden pozisyonuna yerleşmek adına gerçekleşen güç ilişkisini, fizyolojik yapı ve bu yapının kullanımı üzerinden ele alan G27, aynı zamanda bunun hayvani ve güdüsül bir reaksiyon sonucu ortaya çıktığını aktarmaktadır. Bu güç ilişkisinin hayvani veya güdüsül bir zemine oturtulması, erkeklik temelinde gerçekleşen olayların doğal kabul edilmesine ve doğallaştırılarak görünmez kılınmasına yönelik ifade edilen söylemi destekler niteliktedir. Erkekler arasındaki güç ilişkisini, erkeklerin fizyolojilerini kullanarak daha güçlü görünmeye çalışmaları üzerinden açıklayan G12, aynı zamanda bu güç ilişkisinin erkeklerin çevrelerindeki insanlara “sahip çıkma, koruma ve kollama” temelinde ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Fizyolojik yapıyı kullanım ve erkekliğin sergilenmesinde bir araç olarak vurgulayan G12, görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir;

B: Peki erkekler arasında bir güç ilişkisi var mı sence?

G: Vallahi günümüzde çok çok var. Yani bu sevgili meselesi, aslında az önce de oldu. Hani sen sevgilime baktın diye hemen güç gösterisi yapıyor. Yürürken böyle göğüs şişirmeler, omuz böyle bir bükülmeler. Şey dik kafada böyle var.

B: Nasıl bir güç ilişkisi var peki erkeklerin aralarında?

G: Güç ilişkilerden daha doğrusu diyor ben işte bu kızla çıktım kimse bakamaz yani buna. Diyor ben bunun sahibiyim. Ben senden daha doğrusu güçlüyüm, daha güçlüyüm ben, daha dik kafalıyım beni kimse beni yenemez. Tabii. Başkasının yumruğunu yemeyene kadar herkes kendini pehlivan zanneder” (G12, 22, Heteroseksüel, X).

Erkekler arasındaki güç ilişkisinin ve gerilimin fizyolojik güç ile açıklanmasının yanında öne çıkan bir diğer önemli değişken, erkeklerin sahip olduğu maddi koşullardır. Hem heteroseksüel hem de homoseksüel görüşmeciler, erkeklerin sahip oldukları maddi koşulların erkekliğin sergilenmesinde ve erkekler arası güç

ilişkilerinde bir üstünlük kurma aracı olarak kullanıldığını aktarmaktadırlar. Erkeklerin satın alma gücü ve bu güç ile tahakküm kurma durumu, her iki görüşmeci grubu tarafından vurgulanmasının yanı sıra, sahip olunan maddi koşulların erkekliğin sergilenmesindeki desteği öne çıkarılmaktadır. Erkekler arasındaki güç ilişkisini maddiyat temelinde aktaran G28, düşüncesini şu sözlerle ifade etmektedir;

“Bir güç ilişkisi var ve güçlü olan her zaman baskı yaratmaya çalışıyor. Ben bunu kendimden biliyorum. Mesela amcalarım babama daha bir baskı yapıyorlardı. Hatta senin o senin oğlun böyle, senin oğlundan bir bok çıkmaz. Senin oğlun böyle falan diye aşırı derecede baskı yapıyorlardı. Ve güçlü olan her zaman baskı yapardı. Özellikle de büyük olan. Bir de şu atıyorum çok büyük bir etken. Maddi durum iyi oldu mu, mesela örnek veriyorum. Bir ağabeyinin maddi durumu çok çok iyi, toplum tarafından tanınan birisi ama diğeri maddi durumu düşük yani tek toplum tarafından bilinmeyen o maddi durumu iyi olan maddi durumu düşük olanı çok ama çok kötü şekilde eziyor” (G28, 23, Homoseksüel, A14).

Diğer bir görüşmeci olan G2, de maddiyat ve erkekler arasındaki güç ilişkisine vurgu yaparak, erkekler arasındaki güç ilişkisinin fizyolojik özellikler ve maddi koşullar çerçevesinde şekillendiğini belirttiği düşüncelerini şöyle aktarmaktadır;

“Kesinlikle var. Mesela parasal açısından, adamın parası daha çok var, kendini güçlü görüyor. Vay ben onu yaparım sen yapamazsın. Vay ben her şeyi satın alabilirim, sen alamazsın. Ben daha güçlüyüm. Bir de Bir de bedensel güç var. Ailesel güç var. Benim ailem seninkinden daha kalabalık. Biz sizlerden daha güçlüyüz. Ben senden daha güçlüyüm. Ben şimdi seni döverim. Sen ondan sonra hiçbir şey yapamazsın” (G2, 19, Heteroseksüel, A2).

Her iki görüşmecinin de vurguladığı üzere güç ilişkilerinde belirleyici olan bir diğer etmen çevre faktörüdür. Çevreden kasıt erkek bireylerin sahip oldukları aile, aile içerisindeki diğer erkekler, sahip olunan aşiret ve erkek bireylerin etrafında bulunan kitlenin büyüklüğüdür. Çevresindeki erkeklerin kalabalık veya daha güçlü pozisyonda olmasının erkekliği daha güçlü bir konuma yerleştirdiğini aktaran görüşmeciler, bunun tersi durumda erkeklerin daha az güçlü veya tahakküm edilebilen bir konumda olduğunu aktarmaktadırlar. Aydın ve Atalay’ın (2021) İzmir’de gerçekleştirdikleri çalışmada da çevre, erkekliği belirleyici ve erkekler arasındaki hiyerarşiye gönderme yapar bir biçimde öne çıkmaktadır. Erkekler arasındaki güç ilişkisini kalabalık bir çevreye bağlayan G17, erkeklerin etrafında güç alabileceği bir kitlenin olmasının erkekliklerini güçlendirdiklerine yönelik düşüncesini şu sözlerle aktarmaktadır;

“Ben: Peki erkekler arasında bir güç ilişkisi var mıdır?”

Görüşmeci: Güç ilişkisi şöyle arkası iyi olan erkekler vardır. Hiç çevresi olmayan erkekler vardır.

Ben: Arkası iyi olan erkek derken neyi kastediyorsun?

Görüşmeci: Arkası iyi olan mesela ailevi olarak çok kalabalıktırlar. Erkek ailede çok fazla erkek vardır. Çocuk daha özgüvenlidir. Ya da erkek daha özgüvenlidir. Başına bir şey geldi mi ailenin bütün erkeklerini toplayabilmek gücüne sahiptir. Ama bazı erkekler bu konuda çok şanssızdır. Mesela ailede kimse yoktur, o yüzden dışarıda özgüveni yoktur. Böyle hani bir şey geldi mi birileri birini yardıma çağırır ama çağırmadığı zaman sıkıntı yaşayabiliyor” (G17, 30, Homoseksüel, X).

Bir diğer yandan aşiret ve erkeklik ilişkiseliliği bölümünde aktarıldığı gibi görüşmeciler erkeklik ve aşireti birbirlerine güç sağlayan bir yapıda tanımlamaktadırlar. Çevre faktörü içerisinde değerlendirebileceğimiz aşiret, içerdiği değişkenler ve pratiklerle bireye güç sağlayan ve erkekliğini pekiştiren bir noktada aktarılmaktadır.

Erkekler arasındaki güç ilişkisini erkeklerin birbirlerini desteklemeleri üzerinden aktaran G23 ise erkeklerin birbirleri ile dayanışma geliştirerek erkekliklerini güçlendirdiklerini ifade etmektedir. G23, erkekler arasındaki güç ilişkilerine yönelik düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir;

“Bence yani şu an için şöyle ki erkek erkeği destekliyor. Erkek, erkekten güç alıyor. Hani şu anki bu aşiret toplanmasındaki gibi. Hani ağadır, ağanın altındakiler vardır ya ağanın oğlu vardır, ağadan sonra ağanın oğlu yerine geçer. Bu hani bir saltanat gibidir, erkekten erkeğe güç geçiyor. Ondan öğreniyor gücü, diğerine iletiyor. Çocuğun babadan öğrenmesi gibi aslında” (G23, 24, Homoseksüel, A0).

Her iki gruptaki görüşmeciler erkekler arasında bir güç ilişkisi olduğu söyleminde ortaklaşmakta ve erkeklerin fizyolojik yapı, maddi koşullar ve çevre faktörü gibi etmenlerce tahakküm ilişkisi gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Erkekler arasındaki güç ilişkilerini belirleyen bu etmenler, erkeklik inşasının güçlenmesi veya daha güçsüz görünmesini belirleyici bir pozisyonudur. Erkekler arasındaki güç ilişkisinin daha güçlü olanın daha az erkek olana yönelik bir tahakküm gerçekleşmesi biçiminde ortaya çıktığı görüşmeciler tarafından dile getirilmektedir. Aynı zamanda birlik kurmak ve dayanışma ağı geliştirmek ve totalde erkekliği korumaya yönelik olarak öğrenme temelinde bir dayanışmanın da geliştirildiği ifade edilmektedir.

Bireylerin bu güç ilişkisi bağlamında gerçekleşen tahakküm ilişkisi ile karşılaştıkları zaman hissettiklerine baktığımız zaman ise bireylerin daha çok ezilmiş ve baskılanmış hissettikleri öne çıkmaktadır. Derinlemesine görüşmeye katılan görüşmeciler tahakküm ilişkisi ile karşılaştıklarında neler hissettiklerini, daha güçlü erkekler grubu

içerisindeyken nasıl davrandıklarına yönelik soruya verdikleri cevap ile şu şekilde ifade etmektedirler;

“Görüşmeci: Cidden insan gibi bir burukluk yaşıyor. Mesela daha güçlü ve daha iyi şartlar altında olan insanlar mesela ne kadar insan dışta belli etmese bile insanı için içten içe kemiren bir şey oluyor.

Ben: Ne gibi?

Görüşmeci: Yani ne bileyim yani insan bir kendi bir ezilmiş, büzülmüş yani rahat konuşamama, rahat davranamama. Hani bir şey yaptığında gülecekler mi gülmeyecekler mi? Bu oluyor insanlarda yani daha güçlü olanın daha varlıklı ailelerde olan insanların yanında bu oluyor yani” (G8, 24, Heteroseksüel, A14).

“Çok sönük hissediyorum kendimi. Hiç özgüvenli değilim o konuda. Sadece erkekten bir toplumun içine girdiğim zaman genelde hep şeyde arka planda olmayı istiyorum ben. Ön planda hiç olmayı sevmiyorum. Ya da üzerime oynansın, hiç istemiyorum. Benim lafım hiç geçsin istemiyorum. Belki özgüven eksikliği bilmiyorum. Ya ben hep böyleyim. Böyle iki üç tane arkadaş ortamında olduğumda çok böyle şey konuşkan olurum. Ya da beni çok konuşsunlar isterim. Ama daha fazla topluluğun içine girdiğim zaman genelde arka planda olmayı isterim Hiç benle hiç ben konuşturmasınlar isterim. Böyle susayım onlar muhabbet, sohbet diye bitene kadar bitene kadar” (G17, 30, Homoseksüel, X).

Erkekler arasında farklı etkenlerce belirlenen bu güç ilişkileri, erkekler arasında tahakküm kurmak ve tahakküm karşısında pozisyon almak adına belirli stratejileri de barındırmaktadır. Erkekler gerek erkeklik kimliğini inşa etmekte gerek erkekliği korumaya ve güçlendirmeye yönelik olarak çeşitli stratejiler geliştirmektedirler. Nitekim araştırmaya katılan her iki gruptan da görüşmeciler bu güç ilişkileri ile karıştıktıklarında kurdukları stratejilere dair bilgiler vermektedirler. Kendilerinden daha güçlü ve nüfuzlu olan erkeklerle aynı ortamı paylaştıklarında nasıl bir yaklaşım geliştirdiklerine yönelik sorulara verdikleri yanıtlar ile bu stratejileri belirtmektedirler.

Heteroseksüel görüşmecilerin büyük bir kısmının, kendilerinden daha güçlü erkekler grubunun içerisindeki davranışlarına yönelik soruya hiddetle yanıt verdikleri gözlemlendi. Heteroseksüel görüşmecilerin büyük bir kısmı ve birkaç homoseksüel görüşmeci hiçbir erkeği kendilerinden güçlü ve üstün görmediklerini belirterek herhangi bir değişikliğe gitmediklerini ve böylesi ortamlarda oldukları gibi davrandıklarını aktarmaktadırlar. Lakin bir erkek meclisine girdiklerinde hareketlerinde bir değişim olup olmadığı sorulduğunda her iki gruptan da görüşmeciler daha farklı yanıtlar vermekte ve kurdukları stratejiyi dile getirmektedirler. Bu stratejilerden ilki, davranışlarına dikkat etmek ve daha ağırbaşlı, oturuşuna kalkışına dikkat eden bir erkeklik profili çizmek olarak ön plana çıkmaktadır. Toplumsal

beklenti sonucu davranışlarını düzenleyen görüşmecilerin aynı zamanda erkekliğin en çok denetlendiği alanlardan birine dâhil olması sonucu hareketlerine daha fazla dikkat ettikleri söylenebilir. Her iki gruptan görüşmecilerin aktardığı bir strateji olarak ortama uymak ve davranışlarına çeki düzen vermeye yönelik stratejiyi görüşmeciler şu ifadelerle dile getirmektedirler;

“Tabii biraz daha sakin duruyorum. Ben de onlara katılabilmek, onlar gibi olmak için biraz daha onların konuşmalarını, onların şeylerine benzer konuşmalar yapıyorum. Tabii ben kendimi bu hayatta hiçbir yerde de küçümsemem. Onlar gibi konuşurum, kendimi de küçümsemem. Bunlara benzer diyaloglar kurarım yani” (G2, 19, Heteroseksüel, A2).

“İster istemez tabii hani daha bir ağır basıyorsun yani hal hareketlerine dikkat etmek dikkat etmeli, etmelisin zaten. Bir ortama girdiğinde zaten seni hal ve hareketlerinden zaten anlarlar. Ağırbaşlı olmak bence daha iyi bir erkeğe yakışan bir şey” (G7, 34, Heteroseksüel, A6).

“Ya onların yaptıkları davranış hani onlar nasıl davranıyorsa ben de ortama göre davranıyorum. Çünkü farklı davransam bu sefer ezik duruma düşerim” (G15, 32, Homoseksüel, X).

“Onlarla bir oluyorum, o karaktere hemen bürünebiliyorum.. Yani işte ben az önce anlattım ya mesela bir ortama girerim böyle işte hepsi maçoudur. Hemen o karaktere bürünebiliyorum ve genelde de şey yapmam yani böyle pot kırmam. İşte çok olgun insanların olduğu bir ortamdaki aşiret, biliyorsun ben hani söyledim. Bir aşirete mensubum. Mesela o aşiretin o toplantılarına bile katıldığımda orada hemen kendimi ifade edebiliyorum. Ve o yüzden söyledim. Üç kimliğim var diye. Yani ben orada mesela çok güzel kendimi ifade edebiliyorum ki bence daha güzel ifade veriyorum” (G24, 39, Homoseksüel, A14).

Diğer bir yandan görüşmeciler, özellikle erkek meclislerinde ve kendilerinden daha güçlü, nüfuzlu erkeklerin bulunduğu ortamlarda daha az göze çarpmak adına sessiz kaldıklarını ifade etmektedirler. Bir strateji olarak gerçekleştirilen sessizlik, göz önünde olmamayı ve dikkat çekmemeyi sağlayarak erkeklik performansını değerlendirmeden uzak tutmaktadır. Olabildiğince sessiz kaldıklarını ifade eden görüşmeciler, zorunlu olmadıkça konuşmayı tercih etmediklerini ifade etmektedirler. Barutçu'nun (2015) erkeklerin evde erkekliklerini ve erkeklik konularını korumak adına gerçekleştirdiği bir strateji olarak sunduğu eril suskunluk, burada farklı erkekler/erkeklikler arasında erkekliğini sorgulamaya açmamak ve olabildiğince tahakküme uğramaktan uzaklaşmak adına gerçekleşmektedir. Özellikle kendilerinden yaşça büyük erkeklerin olduğu ortamda olabildiğince görüş belirtmediklerini ve herhangi bir tartışmadan uzak kaldıklarını aktaran görüşmeciler, böyle ortamlarda bulunmayı pek istemediklerini de ifade etmektedirler. Erkeklerin bulunduğu bir

ortamda sessiz kalmayı tercih ettiğini aktaran G6, düşüncelerini şöyle ifade etmektedir;

“Şey dinliyorum ben. Orada aslında sadece hani biraz sessiz kalmak istiyorum bir dinleyelim bir ne diyorlar. Bayağı bir sessiz kalıyorum. Ha sonra eğer görüşüp dedikleri ya da ne bileyim bir hatalarını buldum mu dillendiriyorum ya da bir konuda bir eksiklikleri varsa ya da bir bilgi yanlış bir bilgi buluyorlarsa onları düzeltmeye çalışırım aksi takdirde konuşmam ben” (G6, 23, Heteroseksüel, A5).

Yine benzer şekilde bu tür ortamlarda sessiz kaldığını aktaran G17, böylesi yerlerde sinik hissettiğini ve olabildiğince görülmek ve konuşulmak istemediğine yönelik düşüncesini şu ifadelerle aktarmaktadır;

“Çok sönük hissediyorum kendimi. Hiç özgüvenli değilim o konuda. Sadece erkekten bir toplumun içine girdiğim zaman genelde hep şeyde arka planda olmayı istiyorum ben. Ön planda hiç olmayı sevmiyorum. Ya da üzerime oynansın, hiç istemiyorum. Benim lafım hiç geçsin istemiyorum” (G17, 30, Homoseksüel, X).

Erkekler arasındaki güç ilişkisi, erkeklerin birbirleri üzerinde tahakküm kurmaları ve farklı kıstaslar üzerinden ideal erkeklığe yaklaşarak daha çok güç elde etmelerine yönelik bir süreçtir. Verilerin incelemesi sonucu ortaya çıkan üç kıstas (fizyolojik güç, maddi güç ve çevresel güç) üzerinden gerçekleşen bu tahakküm ilişki erkeklik kimliği inşasını ve sergilenen erkeklik performansını etkiler niteliktedir. Bu güç ilişkisi erkeklerin direkt karşı karşıya gelip birbirleri üzerinde hüküm sürmeleri şeklinde değil, arka planda sahip olunan güç sonucu inşa edilen erkeklik ile onun sergilenmesi üzerinden ilerlemektedir. Güç ilişkilerinin - her ne kadar erkekler birbirlerine tahakküm uygulayıp farklı stratejilerle bunu hissettirseler de - arka planda ve sessizce gerçekleşiyor olması bölümün de isminde vurgulandığı üzere bunu bir gölge savaşına çevirmektedir. Güç ve tahakküm herkesçe hissedilebilecek bir biçimde elde edilip uygulansa da, erkeklerin açıktan bunun için bir mücadele vermeleri beklenmez; bu mücadele gizli ve sessiz olmak durumundadır. Zira erkeklikte güç savaşımının açıktan yürütülmesi, özü itibarıyla “ben yeteri kadar güce ve erkeklığe sahip değilim ve bunun için mücadele yürütüyorum” anlamı barındırır ve erkeklığı, erkeklik için mücadele verirken sorgulamaya açar. Erkeklerin kendi aralarında gölgeleri üzerinden yürüttükleri mücadele ve tahakküm ilişkisi, beraberinde bundan kaçış stratejilerini de getirmektedir. Tahakküm ilişkisi veya kendinden daha güçlü erkekler grubuyla aynı ortamı paylaşma durumunda kalan erkekler, o ortamda sessiz kalıp görünmez olma, grup ile benzer davranış ve söylemler geliştirerek grubun bir parçası gibi davranma ve

bu karşılaşmalarda hal hareketlerine dikkat etme gibi stratejiler geliştirerek bu tahakküm ilişkisinden kaçmaya ve erkekliğini olabildiğince korumaya çalışır.

Elbette ki bu güç mücadelesi ve tahakküm ilişkisi yalnızca erkeklere yönelik değil, aynı zamanda kadınlara da yöneliktir. Tahakküm kuran ve tahakküme maruz kalanlar, bu noktada bir pazarlık geliştirerek ataerkil sistem içerisinde eril tahakkümün sağladığı yapısal avantajları koruma ve kadın/kadınsılığın ikincil konumda kalmasına yönelik çıkarda ortaklaşmaktadırlar.

4.3.Eril Pazarlık

Connell'ın (1998) hegemonik erkeklik kuramında vurguladığı üzere hegemonik erkeklik karşısında inşa edilen diğer erkeklikler yok edilmek yerine ikincil plana itilirler. Diğer erkeklikler ise ataerkil sistemin getirdiği avantajlardan yararlanmak için ikincil plana itilmeyi kabul ederek, bunun üzerinden bir erkeklik inşa ederler. Nitekim erkeklerin büyük bir çoğunluğu ne hegemonik erkeklik için yoğun bir mücadele verir ne de hegemonik erkekliğin uyguladığı tahakküm ilişkisine karşı çıkar ve böylece suç ortağı erkeklik inşa ederler (Connell, 2019). Erkeklikler hiyerarşisindeki diğer erkekliklerde de benzer bir durum gerçekleşmektedir; örneğin ötekileştirilerek tahakküm edilen marjinal erkeklik ve kadınsılığa yaklaştığı gerekçesiyle en aşağıda görülen ve sürekli olarak tahakküm altına alınan homoseksüel erkekler de benzer bir erkeklik inşası geliştirmektedirler. Erkek kimliğinin avantajlarını koruyan inşa süreci ve erkeklerin birbirlerini kollamak üzere geliştirdikleri bu yaklaşım bir pazarlık ilişkisini barındırmaktadır. Bourdieu'nun belirttiği, kadın ve kadınsı olanın topyekûn bir biçimde tahakküm altına alınmasını sağlayan eril tahakküm (2014), faillerin pazarlığından ve çıkar ortaklığından azade değildir. Erkeklerin birbirleri ile olan pazarlıkları, ortak çıkarı koruma çabaları ve hegemonik erkeklik karşısında inşa edilen erkekliklerin yok edilmek yerine ikincil plana itilmeleri Kandiyoti(2013), tarafından ortaya atılan “ataerkil pazarlık” kavramı ile açıklanabilir.

“Ataerkil pazarlık” kavramı, ataerkil sistem içerisinde kadınların belirli kazanımlar elde etmek için ödün vermesini içeren bir pazarlığı tanımlamaktadır (Gönül, 2020, s.87). Her iki cinsiyetin uzlaştığı bu pazarlık, kadınların ataerkil sistem içerisinde belirli konumlar ve kazanımlar elde etmek için ataerkil sisteme uygun davranışlar geliştirmesi şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Karşılıklı rıza dâhilinde gelişen bu ataerkil pazarlıklar sabit bir konumda değil, değişim ve dönüşüme açık bir

pozisyonadırlar (Kandiyoti, 2013, s.126). “Ataerkil pazarlık” aynı zamanda, “iki cinsiyetin de uzlaştığı ve rıza gösterdiği ama bununla birlikte karşı koyulabilen, yeniden tanımlanabilen ve gözden geçirilebilen cinsiyet ilişkilerini düzenleyen bir kurallar dizisinin varlığına işaret eder” (Kandiyoti, 2013, s.126). Ataerkil sistem içerisinde gelişen bu kurallar dizisi eril olanın avantajını koruyan ve eril tahakküm de vurgulandığı üzere, eril olanın dişil olanı topyekûn olarak tahakküm altına almasını içeren bir yapıdadır.

“Ataerkil pazarlık” kavramı her ne kadar ataerkil sistem içerisinde kadın ve erkekler arasında gerçekleşen bir pazarlık üzerinden tanımlansa da bu kavramın erkeklikler arasındaki ilişkiyi açıklamada da faydalı olabileceği düşünülmektedir. Özellikle, hegemonik erkeklik karşısında inşa edilen diğer erkekliklerin bu pazarlığa dâhil olduğu söylenebilir. Hegemonik erkeklik dışında kalan erkeklikler, belirli kazanımlar elde etmek amacıyla hegemonik erkekliğin uyguladığı tahakkümü kabul ederek (Sancar, 2009) bir pazarlık geliştirmekte ve ödün vermektedirler. Tahakküm altına alınmayı kabul etme ve karşısındaki erkekliğin gücünü tanıyarak verdikleri ödünü kadın ve kadınsı olarak görülenleri tahakküm altına alma kazanımı (Bozok, 2011) ile bu pazarlığı gerçekleştirirler. Pazarlık dâhilinde gerçekleşen bu ilişki, eril olanın tahakkümünü sürdürmekte ve erkeklerin ortak çıkarı olan dişil olanı tahakküm altına almayı korumaktadır.

Ataerkil pazarlık, kadınların kimi yerlerde/zamanlarda hayatta kalmak veya erkek öncelikli sistemle baş etme mücadelesi olarak ortaya çıkabilmekteyken eril pazarlık, erkeklerin bütün olarak erkekliği ve erkekliğin getirdiği avantajlarını korumak adına gerçekleştirdikleri bir pazarlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Derinlemesine görüşmeler sonucu elde edilen veriler incelendiğinde de, eril pazarlığın farklı erkeklikler arasında veya aynı erkeklik içerisinde sembolik şiddet temelinde ortaya çıktığı görülmektedir. Homoseksüel erkeklerin, efemine davranışlar sergileyen erkekleri eşcinsel erkeklikle özdeşleştirdiği ve bununla beraber efemine erkeklere yönelik büyük bir öfke besledikleri görülmektedir. Eril tahakküm çerçevesinde şekillenmiş kategoriler üzerinden gerçekleştirilen bu söylem, efemine olanların eşcinsel olduğunu varsayarken, eşcinsel erkeklerin “makul” eşcinsel erkek kimliğinin dışına çıkmasından da kaynaklanmaktadır. Aktarımlarından eşcinsel erkekliğin gizli kalması ve eşcinsel birlikteliklerin öyle yaşanması gerektiğine yönelik bir vurgu yapan görüşmeciler, eşcinselliğin en görünür noktası olan efemine davranış sergileyen

erkeklerle karşı bir tavır almaktadırlar. Alınan bu tavır “eril pazarlık” sonucu gerçekleşmekte, homoseksüel erkekler belirli kazanımları korumak adına ataerkil sistemin geliştirdiği ilişkileri ve aşağılamayı sürdürmektedirler. Eril tahakkümün kurbanları olan eşcinsel erkekler, erkek merkezli evrensel yapının geliştirdiği kabulün ilkelerini kendileri için de uygulamaktadırlar. Bu uygulama bazen efemine tarza tepki olarak en uç noktalara kadar gidebilmektedir (Bourdieu, 2014, s.148–149). Nitekim, homoseksüel görüşmecilerin yaptıkları da buna benzer bir yapıdadır. “Eril pazarlık” kapsamında gelişen bu ilişki aynı zamanda sembolik şiddeti de içermektedir.

Homoseksüel görüşmeciler söylemleri ve yaklaşımlarıyla eril olanın çıkarımı korumakta ve yeniden üretmektedir. Bourdieu’nun, tahakküm edilenlerin, eylemleri ve olayları tahakküm edenin kategorilerinden ele alması ve kendi dezavantajına olduğu halde bilerek veyahut bilmeyerek aynı söylemi kurup, gerçekleştirdiği hareketlerle eril tahakkümü beslemesi olarak tanımladığı sembolik şiddet (2014) bu durumu açıklamaktadır. Görüşmecilerin efemine erkeklerle yönelik geliştirdikleri nefret, efemine erkekleri dışlayıcı söylemleri ve eşcinsel erkekliğin “makul” bir şekilde inşa edilmesi gerektiğine yönelik yaklaşımları sembolik şiddet dâhilinde ve yapısal avantajları korumak adına ataerkiyle bir pazarlık sonucu gerçekleşmektedir. Homoseksüel görüşmeci G26’nın söyledikleri efemine erkeklerle olan yaklaşımı özetlemektedir;

“Feminen erkekler çok haz etmediğim tiplerdir. Çünkü yani eğer cinsel yönelimin eşcinsellikse yani eşcinselsen bunu çok belli etmemen gerek diye düşünüyorum. Benim fikrim bu yönde. Yani bir erkeksen, eşcinselsen kalkıp da yani bariz kendini belli etmenin bir anlamı yok bence. Yani dediğim gibi işte kendini belli etmenin bir anlamı yok. Yani bir de çok itici gelir bana bir erkeğin kadınmış gibi davranması. Yani kadın olmak istiyorsan git cinsiyetini değiştir, kadın gibi ol. Yani tamam, tamamıyla zaten kadın olmuyorsun ama kadın gibi ol öyle gel. Kalkıp da erkek yani sakal bırakıp da kadın gibi davranmak aşırı itici gelen bir şey bana. Ya da sakalım varken makyaj yapmak ya da erkeksin ama makyaj yapmışsın, kıvrta kıvrta yürüyorsun. Erkek olduğun da belli. Yani itici şeyler bunlar benim için” (G26, 23, Homoseksüel, X).

Homoseksüel erkeklerin, efemine ve eşcinsel olduğunu belli eden erkeklerle yönelik olarak geliştirdikleri söylem, efemine erkeklerle görülmek istememeleri ve eşcinsel erkekliği “makul” (gizli, belli etmeyen, kendi halinde yaşayan) bir tanımlama içerisinde yerleştirmeleri, daha önce soru işareti olarak görülen kimlik inşası ile doğrudan bağlantılı olduğunu söylenebilir. Tüm bunlara dayanarak eşcinsel erkeklerin, hem eril tahakkümün aşağılanmışlığına maruz kalmamak, hem erkekliklerini sorgulamaya açmamak hem de makul eşcinsel tanımlaması içerisinde kalmak için bir yaklaşım

geliştirdikleri ve sembolik şiddet ile kendi erkeklik kimliklerini korumaya çalıştıkları söylenebilir. Eril pazarlığın kazanımı olarak erkek kimliğini korumayı, erkeğinin sorgulanmamasını ve kadınsı olanı tahakküm altına almayı elde eden homoseksüel erkekler, bu eril pazarlığın diğer ucu olarak ataerkil eşitsizlikleri besleyecek ödünler vermişlerdir. Elbette ki bu yalnızca eril pazarlık sonucu gerçekleşen bir durum değil, homoseksüellerin toplumdaki dışlanma korkusu, nefret suçlarına maruz kalma ve sürekli bir biçimde tahakküm altına alınmalarına yönelik bir hinterlandı da barındırmaktadır.

Eril pazarlık elbette ki yalnızca homoseksüel erkekler ve hegemonik erkeklik arasında gelişmemekte, diğer erkeklik biçimlerini de kapsamaktadır. Nitekim bundan önceki tüm bölümlerde erkeklerin kendilerinden daha güçlü erkeklerin tahakkümünü kabul ettikleri ve ona uygun erkeklik inşaları geliştirdikleri tartışıldı. Tahakkümü kabul eden ve bu tahakküm ilişkisi içerisinde bir erkeklik inşası geliştiren erkekler, bu pazarlığın ödülü olarak kadınları ve kadınsıları tahakküm altına almayı ve ataerkil sistemin çıkarlarını korumayı elde etmektedirler. Nitekim hem homoseksüel hem de heteroseksüel görüşmecilerin farklı sorulara verdikleri yanıtlarda, kadınların ve kadınsıların daimi bir biçimde tahakküm altına alındığı vurgulanmaktadır. Erkeğinin örgütlü yapısının aktarıldığı sessiz ağları örnek bölümünde detaylıca aktarıldığı gibi, erkekler örgütlü olarak kadınları tahakküm altına almakta ve özel alanda kalmaya yönlendirmektedirler. Bir diğer yandan erkekler arasındaki dışlanmanın anlatıldığı bölümde eşcinsel ve efemine erkeklere yönelik tahakküm aktarılmaktadır. Ataerkil çıkarları korumak ve erkek öncelikli bu sistemi sürdürme paydasında buluşan erkekler, pazarlığın sonucu olarak erkekler arası tahakkümü ve ikincil plana itilmeyi kabul etmektedirler.

Hegemonik erkeklik dâhilinde suç ortağı erkeklik, avantajlar konusunda benzer bir noktaya vurgu yapsa da bunu egemen konuma erişemeyen veya toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini gerçekleştirmedikleri için inşa edilen ve erkeklik için ön cephede savaşmayan erkekler temelinde tanımlamaktadır (Messerschmidt, 2019). Ancak eril pazarlık, erkeklerin avantajlardan yararlanmak için gerçekleştiriliyor olsa da beraberinde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini de getirebilmektedir. Homoseksüel erkeklerin eşcinsel erkekler ve efemine tavırlar sergileyen erkeklere yönelik söylemleri buna örnek olarak verilebilir. Diğer bir yandan marjinal erkeklik olarak tanımladığımız aşirete mensup olmayan erkeklerin de benzer bir biçimde aşiretlerle

karşılaşma alanlarında eril bir pazarlık geliştirerek karşı tarafın iktidarını tanıyıp, bu pazarlığın karşılığında şiddete/baskıya uğrayıp erkekliklerini sorgulamaya açmamak, diğer pazarlıklarda olan kadın ve kadınsı olanı ezme ile kendi erkekliğini temsil alanı bulması gibi avantajları elde ederler.

Diğer yandan aşiret içerisinde gelişen hiyerarşik yapıda(Ağa > Babık > Rıspi > Aile reisi) da bir eril pazarlık mevcuttur. Üst konumlar, alt konumda bulunanların kendi yetkileri ve güçlerini kullanmalarına(rıspi'nin bulunduğu konumda bir üstü gelmeye kadar ağa gibi davranması gibi) izin vererek erkekliklerini inşa ve temsil etmelerine izin verirken, karşılığında kendi erkekliklerini ve iktidarlarını korunmayı elde ederler. Benzer bir biçimde, alt konumlar eril pazarlık sonucu üst konumlara tabi olmayı kabul ederken, karşılığında üst konumun yetkisi ve gücünü kullanarak iktidar ve otorite kurmayı elde ederler.

4.4.Temsili Erkeklik

Van'da egemen konumu işgal eden hegemonik erkeklik ve diğer erkekliklerle ilişkili biçimde bir erkeklik inşa edildiği yapılan saha araştırması kapsamında göze çarpmaktadır. Temsili erkeklik olarak tanımlanan bu erkeklik, erkeklerin dâhil oldukları grup, aile, cemaat gibi kurumlar ile ilişkili bir biçimde bir erkeklik inşa etmelerine gönderme yapmaktadır. Bu kurumlardan herhangi birisine dâhil olan erkek içerisinde bulunduğu grup ile erkekliğini inşa etmekte –grubun toplumsal konumuyla- ve aynı zamanda bu grubun birer temsilcisi olarak öne çıkmaktadır. Bu anlamda grubun temsilcisi olan erkeğin erkekliği, dâhil olduğu grup ile belirlenmekte aynı zamanda erkeğin inşa ettiği erkeklik grubun erkekliğini belirler bir noktaya oturmaktadır. Gezgin'in (2011) cemaat özelliği olarak aktardığı bu durum bireyin prestijinin ve konumunun içerisinde bulunduğu aile ve grup ile ilişkili bir biçimde belirlendiği bir duruma işaret etmektedir. Tönnies'in (2019) vurguladığı üzere cemaatler doğal bir organizma biçiminde varlık gösterir ve bireyler doğdukları andan itibaren soy ve akrabalık temelinde bir birlik geliştirir. Bu soy ve akrabalık ilişkileri temelinde varlık kazanan yapı, erkekliği de belirler bir konuma oturmakta ve erkeklerin dâhil oldukları cemaat ile birlikte/cemaati temsilen bir erkeklik geliştirilmesini sağlamaktadır. Nitekim sahadan elde edilen verilere bakıldığında benzer bir yapı ortaya çıkmaktadır.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler sonucu elde edilen verilerde de önemli bir değişken olarak öne çıkan “çevre” faktörü, erkeklerin erkeklik inşalarını ve erkeklik performanslarını belirler bir nitelikte aktarılmaktadır. Erkekler arası güç ilişkilerinde belirleyici bir kıstas olarak ön plana çıkan çevre faktörü, güç ilişkilerinde bireyi tahakküm eden bir pozisyonuna oturabileceği gibi tahakküm edilen pozisyonuna çekme gibi bir durumu olduğu da aktarılmaktadır. Özellikle G28 isimli görüşmecinin aktardıkları çevrenin erkeklik inşası üzerine olan etkisini önemle vurgulamaktadır;

“Mesela amcalarım babama daha bir baskı yapıyorlardı. Hatta senin o senin oğlun böyle, senin oğlundan bir bok çıkmaz. Senin oğlun böyle falan diye aşırı derecede baskı yapıyorlardı. Ve güçlü olan her zaman baskı yapardı. Özellikle de büyük olan”
(G28, 23, Homoseksüel, A14)

Yukarıda anlatılan ifadeler, bir erkeğin sahip olduğu oğulun yeteri kadar erkek olamaması sebebiyle baskı gördüğünü ve çevresi hasebiyle erkekliğinin sorgulandığını gözler önüne sermektedir. Burada bir homoseksüel olan G28’in kimliğinin açığa çıktığını ve bundan ötürü yaşadıklarını hatırlatmak gerekir. Kimliği açığa çıkmış bir eşcinsel erkek çocuğa sahip olmak babanın da erkeklik inşasına etki eden bir konumda durmaktadır. Buradan erkeklerin erkeklik inşalarının çevrelerindeki diğer erkeklerin de erkekliklerine etki eden bir konumda olduğunu söyleyebiliriz. G28’in kimliği açığa çıktığında tüm çevresi ve ailesi tarafından reddedilirken yalnızca teyzesi tarafından kabul görmesi de bunu destekler niteliktedir. Öyle ki, bir kadın olarak erkeklik oyunu dışında olan teyze, cinsel kimliği açığa çıkmış bir homoseksüeli kabul ederek bir değerlendirme veya sorgulanmaya maruz kalmamaktadır. Ancak G28’in çevresindeki erkekler bunu kabul ettiklerinde, kendi erkekliklerinin sorgulanacağı ve bunun üzerinden değerlendirilebileceği ihtimali üzerinden vaziyet almaktadırlar. Elbette ki bu durum için toplumda bulunan homofobi gerçeği dışlanmamaktadır, ancak erkekliğin kendisinin de homofobi temelinde inşa olabildiğini(Kimmel, 2013) hatırlamak gerekir.

Erkekler sergiledikleri erkeklik performansı ile hem kendi erkekliklerini hem de içerisinde buldukları grubun erkekliğini temsil etmektedir. Grup içerisindeki bir erkeğin “yeteri kadar erkek” olamaması, grupta bulunan diğer erkeklerin de erkekliklerini sorgulamaya açabilmektedir. Erkeklerin grubu temsil etmelerine yönelik G9’un ifade ettikleri bu söylemi desteklemektedir:

“Yani yanlış bir şey dersem, nasıl diyeyim? Bir yanlış yaptığım zaman demezler, kendi adımla söyleyeyim demezler bu yanlış yaptı, bunun oğlu yanlış yaptı derler. Yani orada sadece kendimi temsil etmediğim için abimi, ailemi babamı temsil ettiğim için yani biraz daha ağırbaşlı, çekingen, saygılı, ne derseler yapan, öyle kişi olurum” (G9, 24, Heteroseksüel, A8).

Bir erkek meclisinde nasıl davrandığına yönelik soruya verdiği bu cevapla G9, erkeklerin içerisinde buldukları grubu temsil ettiklerini vurgulamaktadır. Temsili erkeklik olarak adlandırdığımız bu durum erkeklerin, erkekliklerinin içinde buldukları grubun erkekliği ile ilişki bir şekilde inşa edildiği çıkarımına varmaktadır. Grup (aile veya bir bağ etrafında birleşmiş erkekler) içerisindeki erkeklerin tümü grubun birer temsilcisi konumundadır. Bir temsilcinin yanlışı grubun yanlışı olarak görülebilmekte ve tüm erkeklerin erkekliklerine etki edebilmektedir.

Grup içerisindeki diğer erkeklerin erkeklikleri ile ilişkili olarak inşa edilen ve etkilenen bir pozisyonda olan temsili erkeklik, gruptaki diğer erkeklerin “yanlışıyla” sorgulanabileceği gibi gruptaki erkeklerin “daha çok erkek olmak” biçiminde daha güçlü bir erkeklik inşa ettiklerinde bu erkeklik inşasını güçlendirebilen bir yapıdadır. Nitekim görüşmeciler, çevre veya grubun erkekler arasındaki güç ilişkilerini belirlediğine yönelik bir söylemi ön plana çıkarmaktadırlar.

Meeker’e gönderme yaparak benzer bir noktaya değinen Demren (2003), bireylerin içine doğdukları cemaatle özdeşleştiklerini ve bu özdeşleşme sonucunda kolektif olarak grubun veya cemaatin şerefine savunulması gerektiği noktasında birleştiklerini aktarmaktadır. Bireylerin içinde oldukları grupla var olduklarını belirtirken, bu gruptan herhangi birinin hakarete veya kötü muameleye maruz kalması durumunda herkese duyurulacak biçimde intikamının alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Cemaatin şerefine kolektif olarak savunulması ve bireylerin cemaatle özdeşleşmiş olarak görülmesi aynı zamanda her bir cemaat üyesinin cemaatin birer temsilcisi oluşuna işaret eder ve eğer cemaatin şerefi bu temsilciler üzerinden varlık buluyorsa her bir erkeğin inşa ettiği erkeklik ve savunuculuk cemaatin erkekliğini ve “şerefini” belirler bir pozisyona gönderme yapar. Bu anlamda bireylerin dâhil olduğu cemaatin erkekliği ve temsilcileri olan erkeklerin inşa ettiği erkeklik birbirini belirler ve tahakkümcü bir yapıya bürünür. Bu anlamda yerel bir dinamik olarak var olan aşiretler, bireylerin erkek kimliklerini -elbette bireylerin erkeklikleri de aşiretin- ve konumlarını belirler bir hal alır.

Aşiretin erkek üyeleri aynı zamanda aşiretin temsilcileri konumundadır, bir erkeğin yanlışı beraberinde bir sorgulamayı veya daha güçlü duruşu grubu güçlendirici bir etki olarak dönebilmektedir. Görüşmecilerden bu duruma dikkat çeken G23, düşüncesini şu sözlerle ifade etmektedir;

“Yani o direkt etkiliyor zaten işte. Mesela klasiktir kaç yaşında, kimle tanışırsan tanış, soracağı ilk üç sorudan biridir zaten. Hangi aşirettensin?... Hani aşiretin güçlüyse seni biraz daha kale alır, ağırlığını koyarsın. Ama yani kendi o gözlemledikleri ve o sıralamadaki güçsüzlük olayında eğer senin aşiretinin şeyi yok, çok bir güçlü değilse, çok böyle popüler bir aşiret değilse sen biraz daha pısrık kalırsın” (G23, 24, Homoseksüel, A0).

Bu anlamda bir cemaat olarak tanımladığımız aşiret, bünyesinde olan erkeklerin erkekliklerini ve toplumsal konumlarını belirleyen, bireyin erkekliğine yönelik ilk değerlendirmeyi belirleyen bir yerde durmaktadır. Aynı zamanda daha önce erkekliğin denetimi kısmında da değinilen, aşiretin denetimdeki yeri önemli ölçüde “şu aşiretten biri bunu yapar mı/giyer mi/takar mı?” gibi sorularla bireyi bağlı olduğu grupla anarak tüm gruba yönelik bir sorgulama ile gerçekleşmektedir. Bir diğer yandan, aşiretin önemli ölçüde güçlenmesi ve dışarıdan “daha çok erkek gibi” davranan üyelere sahip olması da temsilcileri konumunda olan üyelerin erkekliğini pekiştiren bir noktadadır.

Aynı zamanda farklı cemaatlerden erkeklerin karşılaşma alanlarında temsil ettiği cemaatin gücüne(maddi güç, aile sayısı, coğrafi yayılım vb.) bağlı olarak egemenlik kurduğu veya tabi pozisyona geçtiği(şiddet veya silah zoru ile değil) de vurgulanmaktadır. Farklı aşiretlere ve aşirete mensup olmayan erkekler karşılaşma alanlarında temsil ettikleri grubun konumuna bağlı olarak erkekliklerini inşa etmekte ve farklı alanlarda farklı erkeklikler sergilemektedirler. Benzer bir duruma vurgu yapan Messerschmidt, Haluistlerin evlerinde hegemonik erkeklik inşa ederken kamusal alanda Arap işçilerle karşılaştıklarında tabi konuma geçtiklerini belirtmektedir (2019; s.135-137). Dolayısıyla erkeklik dâhilinde, içinde bulunulan grupla ilişkili olarak gerçekleştirilen bu manevra temsili erkekliğin erkeklik stratejilerini somutlaştıran bir yerde bulunduğunu öne çıkarmaktadır. Tönnies’in (2019) işaret ettiği cemaatlerde var olan ast üst ilişkisine benzer olarak aktarılan aşiret içerisindeki erkekler hiyerarşisi ağa>babık>ırsipi>aile reisi –her biri bir grubun temsilcisidir– ile karşılaşma alanlarında aşiret içerisindeki diğer erkekler bu konumlara tabi olur erkek kimliğini ona göre inşa eder. Nitekim görüşmecilerin erkek meclisinde ve karar alma mekanizmalarında geliştirdikleri stratejiler buna vurgu

yapmaktaydı. Bu anlamda “temsili erkeklik” cemaatler arasında belirleyici olurken, cemaat içerisinde de içinde bulunulan aile ve konumla kendisini göstermektedir.

Tüm bunların yanında Bozok, erkeklerin belirli değişkenler etrafında birleşerek “biz” temelinde bir inşa gerçekleştirebileceklerine vurgu yapmaktadır (2012; s.424). Bu birliktelik, erkeklerin kendi grupları dâhilinde ele alınmalarını ve gruplarının temsilcisi konumunda olduklarından grubun erkekliğini belirlerken, aynı zamanda bireylerin erkekliğinin de grubun erkekliği çerçevesinde inşa edildiği söylenebilir. Nitekim Bozok (2012), bir isimlendirmeye gitmese de Trabzon’daki erkeklerin erkekliklerini belirli değerler etrafında birleştirilen “Trabzon erkekliği” ile ilişkili bir biçimde inşa ettiklerini aktarmaktadır. Van’da aşirete mensup olmayan fakat Van’ın yerlileri olarak tanımlanan bireyler de benzer olarak, belirli değişkenler etrafında birleşmekte -genellikle dernekleşmeyle- ve dâhil oldukları grup ile birlikte değerlendirilmektedirler.

Dolayısıyla Van’da yerel dinamikler ve cemaat yapısı ekseninde tartıştığımız temsili erkeklik, erkeklerin dâhil olduğu grup, aile veya cemaat ile ilişkili bir biçimde erkekliklerini inşa etmelerine vurgu yapmaktadır. Erkekler dâhil oldukları grubun temsilcisi olması sebebiyle grubun/ailenin/cemaatin erkekliğini belirlerken, aynı zamanda bu grubun/ailenin/cemaatin inşa ettiği erkeklik temsilci konumundaki erkeklerin erkekliklerini belirler bir pozisyondadır. Temsili erkeklik ataerkil özelliklerden azade değil, aksine çalışma boyunca erkekliğe dair aktarılan tüm değişkenleri gerçekleştirebilen bir konumdadır. Temsili erkekliğin vurgusu, bireylerin yalnızca kendi başlarına değil dâhil oldukları gruplar ile ilişkili olarak bir erkeklik geliştirmelerine yöneliktir. Karşılaşma alanlarında erkekler arasındaki hiyerarşiyi de belirleyen temsili erkeklik, erkeklerin kendilerinden daha üst gördükleri erkekliğin iktidarını kabul edip tabi pozisyona geçmelerine yönelik stratejinin somutlaştırılması durumunda daha net gözle görülür bir hal alır. Bunun yanında yalnızca cemaatler arasında değil, hem cemaat içerisinde erkeklerin ast-üst ilişkisi içerisinde var olan erkeklik konumlarına göre hareket ederek hem de Brumessen’in (2019) işaret ettiği bu konumlar arasındaki iktidar ilişkileri bağlamında ortaya çıkan hiyerarşi ilişkilerinde kendini gösterir. Temsili erkeklik, erkeklerin dahil oldukları grup ile erkeklikler hiyerarşisindeki konumunu da belirler bir biçimdedir. Cemaat içi ve cemaatler arası ortaya çıkan “temsili erkeklik” aynı zamanda cemaat yapısı dışında bulunan ve belli

değerler etrafında bir araya gelen grupları da kapsar ve hiyerarşik konumuna gönderme yapar.

5. SONUÇ

Araştırma boyunca sorunsallaştırılan erkek cinsiyet kimliği, sahadan elde edilen veriler ve ilgili literatür ışığında ele alınıp tartışılmıştır. Erkeklik inşa etmenin ilk koşulu olarak erkek biyolojik cinsiyetine sahip olmak öne çıkarken, cinsiyet iki farklı biçimde aktarılmıştır. İlk olarak, cinsiyet kadın ve erkek olarak ikili bir yapıda tanımlanmış ve bu tanımlama fitrat ile temellendirilmiştir. İkinci olarak, cinsiyet cinsel yönelimler ve hissiyat çerçevesinde bir tanımlama ile aktarılmıştır. İkili cinsiyet dışında cinsiyet tanımlayanların, cinsiyeti cinsel yönelimler üzerinden aktarması, cinsiyetin cinsellik üzerinden ele alındığını göstermektedir. Bu anlamda cinselliğin geliştirilme biçimi ve gerçekleştirildiği cinsiyet(ler), bireyin cinsiyetini belirler pozisyonunda ortaya çıkmaktadır.

Erkekliğin ilk koşulu sayılan erkek cinsiyeti; penis, kalıplı vücut yapısı, testosteron salgılama, dölleyebilme/sperma üretebilme gibi fizyolojik ve anatomik yapı üzerinden tanımlanmakta ve güçlü, duygusuz, rasyonel gibi özellikler atfedilerek aktarılmaktadır. Erkek cinsiyeti her ne kadar bir toplumsal konumu imliyor olsa da, erkek olarak kabul edilmek adına yeterli görülmemektedir. Bu anlamda erkek cinsiyeti; yalnız başına erkekliği sağlayıcı bir pozisyonunda değil, erkekliğin üzerinde inşa edildiği bir yapıda karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde inşa edilen erkeklik, toplumsal yapıdan bağımsız gerçekleşmez. Buna dikkat çeken Bourdieu (2014), toplumsal cinsiyet ilişkilerini yapısal bir perspektiften ele almakta ve toplumsal yapının eril olanın avantajlarını koruyacak biçimde tüm konum ve süreçlere işleyerek, hayatı çepeçevre kuşattığını aktarmaktadır. Erkek cinsiyet kimliği de bu yapı içerisinde inşa edilmekte ve sergilenmektedir. Bu anlamda eril tahakküm ile birlikte erkek cinsiyet kimliğinin ele alınması, hayatın her alanına sızmış bu ilişkilerin erkekliğe olan etkileri ve erkekliğin bu yapı dâhilinde gerçekleştirdiği pratikleri görmek adına önemli bir noktada durmaktadır. Nitekim erkeklik bir sosyalizasyon süreci içinde öğrenilmekte ve belirli toplumsal ritüeller yoluyla içselleştirilmektedir. Araştırma kapsamında bu sosyalizasyonun homososyal ortamlarda öğrenildiği göz çarpmakla birlikte, belirli

ritüellerin erkeklik için önemine dikkat çekilmektedir. Erkeklik aşamaları olarak da aktarabileceğimiz bu ritüeller; iş sahibi olmak, evlilik yoluyla aile kurmak ve baba olmak (özellikle erkek çocuğa sahip olmak) olarak aktarılabilir. Bunun yanında belirli sorumluluklar sıralanarak erkekliğin bu sorumlulukları yerine getirmek olduğu vurgusu öne çıkmaktadır. Toplumsal beklentiler dahilinde şekillenen bu sorumluluklar; aileyi korumak, kendisini ve çevresindekileri kimseye muhtaç etmemek, çocuklarına iyi bir gelecek sunmak, kural koyucu olmak, çevresindeki insanları çekip çevirmek, yönetmek ve yeri geldiğinde had bildirmek, kadın gibi davranmamak, cesur olmak, dedikodu yapmamak, “arkadan iş çevirmemek” ve “dobra” bir biçimde doğruları anlatmak olarak öne çıkmaktadır. Connell’ın (1998) işaret ettiği üzere, egemen konumu işgal eden erkekliğin ayrılmaz parçası heteroseksüelliktir. Bu anlamda heteronormatif bir toplum yapısı içerisinde şekillenen erkeklik; Van’da tüm bu ritüeller ve sorumluluklar çerçevesinde ifade edilirken, en belirgin beklenti heteroseksüellik olarak öne çıkmaktadır. Aile kurma ve çocuk sahibi olmaya yönelik beklenti de bunu vurgular niteliktedir.

Hegemonik erkeklik kuramının işaret ettiği üzere tek bir erkeklik kimliğinden söz etmek imkânsız görünmektedir (Connell, 2019). Öyle ki Van’da da birçok erkeklik inşasının gerçekleştiği bu araştırma kapsamında öne çıkmaktadır. Bu erkeklikler, egemen konumda olan erkeklikle ilişkili bir biçimde inşa edilmiş ve erkeklikler hiyerarşisine yerleştirilmişlerdir. Bu bağlamda egemen erkekliğin maskülen yapısının tersi bir biçimde efemine hareketler sergileyen erkekler ve eşcinseller ezilerek, sapkınlık tanımlaması içerisinde madunlaştırılmaktadırlar. Aynı zamanda herhangi bir aşirete mensup olmayan bireyler, azınlık ve kabulün dışında bir konumda görülmekle beraber hor görülüp, ötekileştirilerek marjinalleştirilmektedirler. Bu anlamda aşiret erkeklik hiyerarşisini ve erkekliği belirler bir pozisyona oturmaktadır. Erkeklik özelinde geliştirilen birçok pratikte de belirleyici olabilen aşiret, erkekler arası tahakküm ilişkileriyle gerçekleşen bir örgütlenme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Van’da egemen konumu işgal eden erkekliğin, yukarıda sayılan aşama ve sorumlulukları tam anlamıyla yerine getiren erkekler yoluyla inşa edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Benzer bir noktaya vurgu yapan Connell(2019) ve Bourdieu(2019) erkekliğin her zaman egemen konumda bulunan erkekliğe karşı ispatlanması ve toplumsal onay alması gerektiğini aktarmaktadırlar. Erkekliğin daima ispat edilmesi gerekliliği, erkekliğin aynı zamanda sürekli olarak denetim ve gözetim

altında olduğuna da gönderme yapmaktadır. Bu anlamda araştırma sahası olan Van'da, erkekliğin sürekli bir biçimde denetlendiği göze çarpmaktadır. Yukarıda sayılan sorumlulukları yerine getirmek ve erkek gibi davranmak adına gerçekleştirilen bu denetim, yerel bir dinamik olan aşiret bağlamında vurgulanmakta ve erkeklerin çoğunun davranış ve yaklaşımını belirler bir noktada aktarılmaktadır. Denetleme, beraberinde bir cezalandırma pratiği olarak dışlamayı da getirmektedir. Toplumsal ve kültürel olarak belirlenmiş koşul ve beklentilere uymayan erkekler dışlanmakta ve erkek kimliğini temsil eden olarak görülmemektedir. Bu dışlama pratiği, Van özelinde yukarıda sayılan sorumluluklara uymama, efemine hareketler sergileme, grup kavgalarında destek vermeme gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır.

Erkeklerin, erkekliğin getirdiği avantajlar dâhilinde bir birlik geliştirip beraber hareket ettikleri söylenebilir. Connell (2019), bu noktaya dikkat çekmekte ve bu birlikteliğin sebebi olarak erkeklerin kadın ve kadını olanı ezme üzerine ortak çıkarda buluşmaları olarak belirtmektedir. Benzer bir biçimde Bourdieu (2014) eril tahakküm içerisinde tüm erkeklerin eril olanın lehine var olan pratikleri gerçekleştirerek, kadın ve kadını olanı tahakküm altına almakta ortaklaştıklarını belirtmektedir. Van özelinde baktığımız zaman benzer bir işbirliği olduğu görülmektedir. Erkekler bir işbirliği geliştirerek birbirlerini ve bütün olarak erkekliği koruyacak biçimde dayanışmayı örgütlü bir şekilde sürdürmektedirler. Fakat bu dayanışma göz önünde, gösterilerek yapılan değil gizli den gizliye ilerleyen ve gerçekleşen bir durumda ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı erkekler arası örgütlü dayanışma sessiz ağlar ile tanımlanmakta ve tartışılmaktadır. Bu anlamda sessiz ağlar kavramı, erkekler arası gizli işbirliğini tanımlamak ve ataerkil sistem dâhilinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinde erkeklerin nasıl örgütlü biçimde hareket ettiklerini görünür kılma amacıyla kullanılmaktadır.

Egemen konuma ulaşmak isteyen erkekler, toplumsal beklentilere uyararak zorlu koşulları sağlamak durumundadır. Bu koşul ve beklentileri sağlamak kolay olmadığından hegemonik erkeklik konumunu yalnızca çok küçük bir erkekler grubu deneyimleyebilmektedir. Benzer bir vurgu yapan Connell (2019), iç hegemonyaya gönderme yaparak egemen konuma ulaşmak ve erkekliği inşa etmek adına bir iktidar mücadelesi gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu anlamda Sancar'ın (2009) da belirttiği gibi erkekliği tahakküm ilişkileri ile ele almadan anlamak pek mümkün görünmemektedir. Van özelinde de baktığımızda, birçok erkeklik inşa edildiğini

görmekteyiz. Yukarıda sayılan özellikler temelinde en çok görülen/görülme istenen başat erkekliğin yanında madun, marjinal, işbirlikçi ve bunların farklı konfigürasyonları ile inşa edilen melez erkeklikler bunlardan bazılarıdır. Bu erkeklikler arasında egemen konuma ulaşmak adına bir iktidar mücadelesi gerçekleşmektedir. Bu iktidar ilişkisi Bourdieu'nun (2014) da belirttiği üzere, erkekler arası rekabet temelinde ve bu rekabet farklı alanlarda ortaya çıkmaktadır. Araştırma sahası olan Van'da erkekler arasındaki bu rekabet, fizyolojik güç, maddi güç ve çevresel güç temelinde bir iktidar mücadelesi dâhilinde gerçekleşen bir yapıdadır. Bu mücadele sonucu erkekler, erkeklik hiyerarşisinde bir konum elde eder ve erkekliklerini inşa ederler. Erkeklik hiyerarşisinde elde edinilen konumun hak edilmesi veya edilmemesi –aşiret üzerinden örneklendirecek olursak ağalığın babadan oğula geçişi veya rıspilik konumun elde edilmesi gibi durumlarda- çok önemli olmazken, asıl belirleyici olan erkeğin elinde bulundurduğu güç ve iktidar mücadelesinde bu güç ekseninde hareket etmesidir.

Bunun yanında, bu iktidar mücadelesine dâhil olmak veya erkekliğini sorgulamaya açmak istemeyen erkeklerin varlığı da söz konusudur. Erkekliği belirleyici iktidar mücadelesine girmemek ve tahakkümden kaçabilmek adına gerçekleştirilen bu vaziyet alış, belirli erkeklik stratejilerini de bünyesinde barındırmaktadır. Bu stratejiler; genellikle erkeklerin yoğun olduğu alanlarda geliştirilmekle beraber, ortama uygun davranma (erkek meclisindeki diğer erkekler gibi davranma-taklit etme-), sessizlik (iktidar mücadelesinin gerçekleştiği veya erkeklerin ağırlıkta olduğu durumlarda fikir belirtmeyip susarak erkeklik mücadelesine dâhil olmama, erkekliğini sorgulamaya açmama)- ve görünmez olmaya çalışma (sessizlik stratejisine benzer olarak dikkat çekmeme ve ona göre hareket etmek) biçiminde kendisini göstermektedir.

Diğer bir yandan farklı konumlarda bulunan bu erkekliklerin iktidar mücadelesinin yanı sıra bir pazarlık da geliştirdikleri de öne çıkmaktadır. Eril pazarlık olarak tanımlanan bu pazarlık, erkeklerin egemen konumdan ve eril tahakkümün getirdiği avantajlardan yararlanmak adına elde ettikleri konumlara karşılık geliştirdikleri ataerkil pratikler dâhilinde gelişmektedir. Pazarlık sonucu belirli tavizler(diğer erkekliklere tabi olma, tahakküm altına alınmayı kabul etme gibi) verilerek egemen konumun ve erkekliğin sağladığı avantajlar elde edilirken, ataerkil sistemin devamlılığı da sağlanmış olur. Bu anlamda eril pazarlık, erkekler arası çatışmayı engellemenin yanında bütün olarak erkekliği koruyan ve güçlendiren bir yapıya

bürünmektedir. Belirli avantajları elde etmek isteyen erkekler ataerkil ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini meşrulaştıracak biçimde hareket ederek -kendi dezavantajlarına dahi olsa- erkekliği ve getirdiği avantajları korumak adına pazarlığı gerçekleştirirler. Bu pazarlık, araştırma kapsamında homoseksüel ve heteroseksüel erkekler arasındaki benzer konum alışlarda ve diğer erkekliklerin egemen konuma tabi olmaları sürecinde kendisini belli etmektedir. Aynı zamanda oğulun, babasının erkekliğine tabi olması(evde bulunan diğer kadınları tahakküm altına alma çıkarıyla), aşirette bulunan hiyerarşik konuların birbirlerinin güçleri dâhilinde hareket etmeleri(alt konumların üst konumlarla karşılaşana kadar bu konumların güçleri dâhilinde hareket edip üst konumlar gibi davranmaları) gibi durumlar da eril pazarlık çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Van özelinde erkekliği sorunsallaştırdığımız bu çalışmada öne çıkan önemli detaylardan bir diğeri de aşiretlerin erkekliği belirleyici bir rol oynaması ve erkeklik inşasında bir değişken olarak öne çıkmasıdır. Cemaat özellikleri taşıyan ve bir cemaat olarak ele alınan aşiretler, mensubu olanlara güç sağlamakta ve mensuplarından güç almakta olan bir yapı olarak aktarılmaktadır. İnşa edilen erkeklikte belirleyici bir konumda da bulunan aşiret, hem kendi içerisinde hem de diğer erkeklikler arasındaki hiyerarşiyi etkiler bir pozisyonda durmaktadır. Öyle ki aşiret mensubu olan erkekler ile aşiret mensubu olmayan veya farklı aşiretlere mensup erkeklerin karşılaşma alanlarında bu etki gözle görülür bir hal almakta ve bu karşılaşmalarda farklı erkeklikler inşa edilmektedir. Dolayısıyla aşiret kendisine mensup bireyin erkekliğini belirlerken, kendisine yönelik kanıyı/gücü (mensubu olan erkeklere sağladığı konum ve güç) mensuplarından almaktadır. Bu durum, erkeklerin erkekliklerinin dâhil oldukları grup ile birlikte konumlandığını ve inşa edildiğini göstermektedir. Diğer bir yandan erkeklerin, güçlerini çevreleri üzerinden aktarmaları veya çevrenin erkekliği belirleyici bir pozisyonda dile getirilmesi bu durumu desteklemektedir. Aynı zamanda bireylerin dâhil oldukları grubun bir temsilcisi olarak görülmeleri ve bunun üzerinden değerlendirilerek grubun erkekliğinin inşa edildiği söylemi ile bu grubun gücünün bireylerin inşa ettiği erkekliği belirler bir noktada durduğu vurgusu öne çıkmaktadır. Buradan yola çıkarak temsili erkeklik olarak adlandırılan bu erkeklik inşası, erkek bireylerin sahip oldukları erkekliği bir grup, aile veya cemaat bünyesinde inşa etmeleri ve inşa ettikleri erkekliğin bu grubun erkekliğini belirler bir konumda olmasına vurgu yapmaktadır. Diğer deyişle bireyler sahip oldukları grubun bir temsilcisi olarak öne

çıkılmakta ve erkeklikleri sahip oldukları grup temelinde inşa olmaktadır. Aynı zamanda bu erkeklerin inşa ettiği erkeklik, grubun erkekliğini belirler bir noktadır. Temsili erkeklik, gruplar arasında inşa edildiği gibi grup, aile veya cemaat içerisinde de gerçekleşmekte ve zayıf olan temsilin güçlü olan temsile tabi olmasını içermektedir. Bu anlamda temsili erkeklik bir stratejiyi de somutlaştırarak ortaya çıkmaktadır.

Saha mızı oluşturan heteroseksüel ve homoseksüel erkekler temelinde iki grup üzerinden incelenen erkeklik, her iki grubun verilerinin karşılaştırmalı analizi çerçevesinde ele alınmış ve tartışılmıştır. Son olarak bu çalışma bize göstermektedir ki; heteroseksüel ve homoseksüel erkekler aynı ataerkil zeminden beslenerek benzer bir erkeklik ortaya koyar, aynı zamanda heteroseksüel ve homoseksüel erkekler birkaç noktada farklılaşmakla birlikte, yukarıda tanımlanan özellikler ekseninde bir erkeklik tanımlar ve erkeklerin öyle olması gerektiğini vurgularlar. Homoseksüel erkekler, heteroseksüel erkeklerden farklı olarak kadınların ezildiklerini ve toplumsal yapı tarafından ikincil plana itildiklerini belirtirler. Aynı zamanda erkeklerin kendilerine bir özel alan yaratmaları gerektiğine vurgu yaparak, erkeklerin özgürleşmesi gerektiğine dikkat çekerler. Bunun dışında kalan konularda heteroseksüel erkekler ve homoseksüel erkekler benzer bir erkeklik inşası geliştirerek, efeminefobi temelinde ataerkil bir erkeklik inşası gerçekleştirirler.

KAYNAKÇA

- Akaltun, A. (2015). *Erkekler*. İstanbul: Nota Bene yayınları.
- Akça, E. B. Tönel, E. (2011), “Erkek(lik) Çalışmalarına Teorik Bir Çerçeve: Feminist Çalışmalardan Hegemonik Erkekliğe.” İ. Erdoğan(ed) içinde *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil*, 11-39. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Akkaya, Ö. ve Dinler, M. (2021). Akışkan Erkekliğin Değişmeden Değişim Arzusu: Aile Arasında. *Sinecine Dergisi*, 12(2), 367-400.
- Akşit, G. ve Varışlı, B. (2014). Türkiye’de Erkekler ve Erkeklikler Konusunu Feminizm İçinde Çalışmak: Jeff Hearn ile Erkekler ve Erkekliklere Ulaşırı Yaklaşımlar Üzerine Bir Röportaj. *Fe Dergi* 6(2) 81-86.
- Arik, H. (2009). “Kahvehanede Erkek Olmak:Kamusal Alanda Erkek Egemenliğinin Antropolojisi.” A. Alkan(ed) içinde, *Cins Cins Mekan.*, 168-201. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Atay, T. (2019). *Çin İşi Japon İşi:Cinsiyet ve Cinsellik Üzerine Antropolojik Değıniler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Avşar, S.(2017). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Tarihsel Rollerini Yitiren Erkekliğin Çöküşü: Küllerinden Yeni Erkekliğin Doğuşu. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 224-242.
- Aydın, D. ve Atalay, S.(2021). Hegemonik Erkekliğin İnşası: İzmir’de Daha Erkeklik. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*. 8(1), 47-65.
- Barutçu, A. (2013). *Türkiye’de Erkeklik İnşasının Bedensel ve Toplumsal Aşamaları*. (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Barutçu, A. (2020) “Pro Feminist Araştırmalarda Erkekler Arası Güç İlişkileri, Yöntemsel Soru(n)lar ve Defansta Duran Ben.” Erdoğan, E. ve Gündoğdu, N. (ed) İçinde *Türkiye’de Feminist Yöntem*. 147-178 İstanbul: Metis Yayınları.
- Barutçu, A.(2015). Bir Erkeklik Stratejisi: Özel Alanda Eril Suskunluk. *Fe Dergi* 7(1) 131-145.
- Boratav, H.B, Okman Fişek, G. ve Eslen Ziya, H.(2018). *Erkekliğin Türkiye Halleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bolat, D.(2016). Zorunlu Heteroseksüellik ve Türkiye Muhalefet Alanı Üzerine Bir Tartışma. *(SBF) Dergisi*, 71(4), 1091-1117.
- Bourdieu, P.(2014) *Eril Tahakküm*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- Bozok, M.(2009). Feminizmin Erkekler Cephesindeki Yankısı: Erkekler ve Erkeklikler Üzerine Eleştirel İncelemeler. *Cogito Dergisi*, 58, 269-284.
- Bozok, M.(2011). *Soru ve Cevaplarla Erkeklikler*. İstanbul: SOGEP

- Bozok, M.(2012). “Yoksullaşma, Sağlık, Trabzonspor Taraftarlığı ve Nataşaların Gölgesinde Trabzon Erkekliği” içinde, Biryol, U. (ed) *Karardı Karadeniz*, 413-444. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozok, M.(2015). “Ataerkil ve Cinsiyetçi Erkeklikler, Erkeklik ve Erkekliklerin Eleştirisi, Profeminizm, Ben ve Kendim.” İçinde, Akaltun, A. (ed) *Erkekler.*, 29-38. Ankara: NotaBene Yayınları.
- Bozok, M.(2018). Türkiye’de Ataerkillik, Kapitalizm ve Erkeklik İlişkilerinde Biçimlenen Babalık . *Fe Dergi.* 10(2), 31 – 42
- Bozok, M.(2019). Raewyn Connell ve Erkeklik Çalışmalarının Köşe Taşı Çalışması Olarak Erkeklikler. *ViraVerita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar.* 9, 199– 205.
- Butler, J. (2010). *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliklerin Altüst Edilmesi*, (Ertür, B. Çev) İstanbul: Metis Yayınları.
- Brunessen, M.V.(2019). “Kürtler, Devlet ve Aşiretler” içinde Parin, S. (ed) *Türkiye’de Aşiret Tartışmaları*, 9-26. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Cengiz, K, Tol, U.U. ve Küçükural, Ö.(2004). Hegemonik Erkekliğin Peşinden *Toplum ve Bilim Dergisi.* 104, 50 – 70.
- Connell, R.W.(1998) *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*, (Soydemir, C. Çev) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connell, R.W.(2019) *Erkeklikler*, (Konukcu, N. Çev) Ankara: Phoenix Yayınları.
- Çelik, G. (2016). Erkekler de Ağlar:Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Erkeklik İnşası ve Şiddet Döngüsü. *Fe Dergi*, 8(2), 1-12.
- Demetriou, D.Z.(2001). “Connell’s Conseptof Hegemonic Masculinity: A Critique” içinde *Teory and Societ.* 30(3), (337 – 361).
- Demez, G. (2005). *Kabadaydan Sanal Delikanlıya Değişen Erkeklik İmgesi*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Demren, Ç. (2003). Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri. İçinde Akın, A. *Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları
- Dökmen, Z.Y.(2015). *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Yayınları
- Draga, A.(2021). Babam, Ben ve Kuzey: Hegemonik Erkekliğe Hayvan – İnsan İlişkisi Perspektifinden Bakmak. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi.* 8(2), 540 – 555.
- Ecevit, Y. ve N, Karkıner. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını
- Ecevit, Y. (2021). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Temel Kavramları*. Ankara: CEİD Yayınları
- Erdoğan, E. ve Gündoğdu, N. (2020). *Türkiye’de Feminist Yöntem*. İstanbul: Metis Yayınları
- Ertan, C. (2009). *Türkiye’de erkeklik İmgesi ve Eşcinsel kimliği*. (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

- Gedik, E, Çakır, H. ve Coşkun, A.(2020). Bir İnşa Süreci Olarak Erkeklik: Yozgat Örneği. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(1), 84 – 95.
- Gezgin, M.(2011). Cemaat-Cemiyet Ayırımı ve Ferdinand Tönnies. *Istanbul Journal of Sociological Studies*. 22, 183 – 201.
- Goffman, E.(2014). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*, (Geniş, Ş. ve Ünsaldı, L. ve Ağırnaslı, S.N. Çev). Ankara: Heretik Yayınları.
- Goldberg, H.(1992). *Erkek Olmanın Tehlikeleri*, (Budak, S. Çev). Ankara: Öteki Yayınları.
- Gökalp, Z.(2011). *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*. İstanbul: Kaynak Yayınları
- Gönül, S. (2020). “Zorunlu Göç ve Toplumsal Cinsiyet: Suriyeli Kadınların Evlilik Deneyimleri.” Biehl, K. ve Danış, D.(ed) içinde, *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Göç Araştırmaları*, 80-101. İstanbul: S.U. Gender ve GAR.
- Gürkan, C.Ö. ve Coşar, F. (2009). Ekonomik Şiddetin Kadın Yaşamındaki Etkileri. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim Ve Sanatı Dergisi*. 124-129.
- Hooks, B. (2018). *Değişme İsteği: Erkekler, Erkeklik ve Sevgi*. (Kutluata, Z. Çev) İstanbul: BGST Yayınları.
- Horzum, Ş.(Aralık, 2018). Erkek ve Erkeklik Çalışmaları: Sorunsaldan Kuramsala *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(2), 75-101.
- Kandiyoti, D.(2013). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınevi
- Karaca, N.(2020). Yeniden ve Yeniden Üretilen Eril Tahakküm. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (65), 405 – 416.
- Kepekçi, E.(2012). Hegemonik Erkeklik Eleştirisi ve Feminizm Birlikteliği Mümkün mü? *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2(11), 59 – 86.
- Kimmel, M.S.(2013). Homofobi Olarak Erkeklik: Toplumsal Cinsiyet Kimliğinin İnşasında Korku, Utanç ve Sessizlik. (Bozok, M. Çev). *Fe Dergi*, 5(2), 92-107.
- Kovanlıkaya, Ç.(2001). “Erkek Parlamentonun Kadın Siyasetçileri” (ed) içinde İlyasoğlu, A. ve Akgökçe, N. *Yerli Bir Feminizme Doğru*. İstanbul: Sel Yayıncılık
- Kuruoğlu, H. (2009). *Erkek Kimliğinin Değişemeyen Halleri*. Beta Yayınları.
- Messerschmidt, J.W.(2019) *Hegemonik Erkeklik: Formülasyon, Yeniden Formülasyon ve Genişleme*. İstanbul: Özyeğin Üniversitesi Yayınları.
- Oktan, A. (2008). Türk Sinemasında Hegemonik Erkeklikten Erkeklik Krizine: Yazı Tura ve Erkeklik Bunalımının Sınırları. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 5(2), 152 – 166.
- Onur, H. ve Koyuncu, B.(2004) “Hegemonik Erkekliğin Görünmeyen Yüzü: Sosyalizasyon Sürecinde Erkeklik Oluşumları ve Krizleri Üzerine Düşünceler. *Toplum ve Bilim Dergisi*. 104, 31- 49.

- Özarslan, O. (2016). *Hovarda Alemleri:Taşrada Eğlence ve Erkeklik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbay, C. ve Baliç, İ.(2004), Erkekliğin Ev Halleri. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 101, 89-103.
- Özer, H.(2018). Kadının Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Kadın Emeginin Değerlendirilmesi. *Tarih Okulu*, 11(2), 295 – 333.
- Öztürk, A. (2011). *Bir Erkeklik Alt Alanı Olarak Eşcinsel Erkeklik Alanı*. (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Parin, S. (ed). (2019). *Türkiye’de Aşiret Tartışmaları*. İstanbul: Bağlam Yayınları
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik:İmkansız İktidar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Saraçgil, A.(2005). *Bukalemun Erkek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarıççek, A.(2019). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik ve Değişme İsteği. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 3, 49-70.
- Segal, L. (1992). *Ağır Çekim: Değişen Erkeklikler Değişen Erkekler*. (Ersoy, V. Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Selek, P. (2018). *Sürüne Sürüne Erkek Olmak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Selek, P. (2011). *Maskeler Süvariler ve Gacılar:Ülker Sokak;Bir Alt Kültürün Dışlanma Mekanı*. Ankara: Ayizi Yayınları.
- Sencer, A.(2002). “The New Middle Class and the Joys of Suburbia,” (ed) içinde Kandiyoti, D. ve Saktanber, A. *Fragments of Culture: The Everyday of Modern Turkey* s. 25 - 42, Rutgers University Press,
- Sezer, A.Ş.(2019). Kültür Çalışmaları ve Feminizm Bağlamında Erkeklik Çalışmalarına Dair bir Literatür Analizi. *İmgelem Dergi* 3(5), 287-304.
- Sığın, A. ve Canatan, A.(2018). Connell’in Erkeklikler Teorisinde İşbirlikçi Erkek, Madun Erkek ve Marjinal Erkek: Hegemonik Erkekliğin Kavramsal Hegemonyası. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(32), 163-175.
- Sünbuloğlu, N. Y. (2012, Nisan). Militarist İktidarın Düşüm Noktası Olarak Erkeklik. *Varlık Dergisi*. 12(55), 14-20.
- Tönnies, F.(2019). *Cemaat ve Cemiyet*, (Güler, E. çev). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Türk, H.B.(2008). Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Erkeklik Çalışmaları İçin Bir İmkân Olarak Pierre Bourdieu. *Toplum ve Bilim*. 112, 119-146.
- Türkoğlu, B.(2013). “Fay Hattında Erkeklikler: Çalışma ve İşsizlik Ekseninde Erkekliğe Bakış”, *Mülkiye Dergisi*. 37, 33-61.
- Uğurlu, D.B.(2022). *Neomuhafazakar Sosyalleşme Mekanları: Yeni Nesil Nargile Kafelerde Erkeklikler*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Utma, S.(2019). Kadına Yönelik Cinsiyet Ayrımcılığı ve Cam Tavan Sendromu. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 11(1), 44-58.
- Yavuz, Ş.(2014). İktidar Olma Sürecinde Erkeklerin Erkeklikle İmtihanı. *Milli Folklor Dergisi*. 26(104), 110-127.

- Yetiş, E.Ö.(2019). *Türkiye’de Erkeklerin Şiddet Hakkında Algı, Düşünce ve Deneyimleri*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim BilimDergisi*, 23(112), 7-17.
- Yüksel, E.(2013). Bir Savaş Anlatısı Olarak Nefes: Vatan Sağolsun ve Hegemonik Erkekliğin Krizi. *Fe Dergi*, 5(1), 15-31.
- Zeybekoğlu, Ö. (2010, Ocak). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Türk Toplumunun Erkeklik Algısı. *ETHOS:Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 3(1), 1-1.

EKLER

Ek-1 Görüşme Kılavuzu

Genel Sorular

1. Kendinizi tanıtır mısınız? (Yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni hal, cinsel yönelim, aşiret aidiyeti)
2. Biraz günlük yaşamınızdan bahseder misiniz?
3. Evde bulunduğunuz zamanlarda neler yapıyorsunuz?
4. Dışarıya/çarşıya çıktığınız zaman neler yapıyorsunuz?
5. Size göre bir erkek hayatını nasıl sürdürmelidir?
6. Bir erkeğin en temel görevleri nelerdir?

Cinsiyet ve Beden İle İlgili Sorular

1. Kaç cinsiyet tanımlıyorsunuz?
2. Peki, Kadın ve Erkeği nasıl tanımlarsınız? Erkekte olup kadında olmayan ya da erkekleri ve kadınları tanımlayan özellikler nelerdir?
3. Sizce erkeklikte beden önemli midir? Erkek nasıl görülmelidir?

Erkeklik İnşası İle İlgili Sorular

1. Sizce erkek olmak nedir? “Adam gibi adam” nasıl olmalı?
2. Erkekler, diğer erkeklerle nasıl bir ilişki/etkileşim gerçekleştirmelidir? Nasıl davranmalıdır?
3. “Normalin dışındaki erkek” kimdir?
4. Kadınlarla nasıl bir etkileşiminiz var?
5. Diğer Erkek ve kadınlarla nasıl bir ilişkiniz var?
6. Erkekler arasında bir güç ilişkisi var mıdır? Nasıl?
7. Kendinizden daha güçlü (nüfuzlu, sözü geçen) erkeklerin bulunduğu bir ortamda nasıl hissediyorsunuz? Nasıl davranışlar sergiliyorsunuz?
8. Peki, kendinizden daha zayıf (daha edilgen olan erkekler) erkeklerin bulunduğu ortamda nasıl hissediyorsunuz? Nasıl davranışlar sergiliyorsunuz?
9. Erkekler arasında bir dayanışma var mıdır? Nasıl yaparlar, Hangi durumlarda yaparlar?
10. Çocuk sahibi olmak ile erkeklik arasında nasıl bir ilişki vardır?
11. Kendinize rol model aldığınız biri var mı? Varsa kimidir? Neden?

Erkekliğin Yeniden Üretildiği Alanlar - Erkek Muhabbeti

1. Günlük yaşamınızda en çok nerelerde vakit geçirirsiniz?
2. Tanıdığınız erkeklerle en çok hangi mekânlarda bir araya gelirsiniz? Bir araya geldiğinizde neler yapıyorsunuz? Neler konuşursunuz?

3. Genel anlamda düşündüğünüzde erkekler en çok hangi sebeplerle bir araya gelirler?
4. Başka erkeklerle ile bir araya geldiğinizde veya erkek meclislerinde sizin veya diğer erkeğin davranışları değişiyor mu? Değişiyorsa nasıl bir değişim oluyor? (Erkekliğin mekânsal değişimi ve iki yönlü erkeklik)
5. Taziye, düğün, sünnet gibi buluşmalarda erkekler genellikle neler yaparlar, hangi rolleri üstlenirler?

Farklı Cinsel Kimlikler İle İlgili Sorular

1. “Erkek gibi, adam gibi” olmadığını düşündüğünüz erkekleri nasıl tanımlarsınız? Hangi davranışlar size bunu düşündürür?
2. Erkek transseksüeller hakkındaki düşünceniz nelerdir? (kadın biyolojik cinsiyetinden erkek biyolojik cinsiyetine geçiş yapanlar için sorulmaktadır)
3. Kadın transseksüeller hakkındaki düşünceniz nelerdir? (erkek biyolojik cinsiyetinden kadın biyolojik cinsiyetine geçiş yapanlar için sorulmaktadır)
4. Feminen (Kadınsı davranan) tavırlar sergileyen erkekler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Aşiret ve Erkeklik İle İlgili Sorular

1. Aşiretlerle erkeklik arasında nasıl bir ilişki vardır?(güç ilişkisi)
2. Aşiretler arasında nasıl bir güç ilişkisi vardır?
3. Aşiretlerin güçleri ile erkeklerin güçleri arasında nasıl bir ilişki vardır?
4. Aşiret içerisindeki tüm erkekler aynı öneme mi sahiptir? Aşiretlerde nasıl bir hiyerarşik yapı vardır?(Rol dağılımı)
5. Aşirette nasıl bir karar alma mekanizması gerçekleşiyor? Herkes kararlara dâhil olabiliyor mu?
6. Alınan kararlara herkes uyuyor mu? Onaylamadığınız bir karar alındığında uyguluyor musunuz? Neden?
7. Aşiret içerisinde alınan kararlara uygun davranmayanlara karşı nasıl bir yaklaşım sergilenir?(Aşiret içinde aykırılık)
8. Kararlarınızı aşiretten bağımsız özgür bir şekilde verebiliyor musunuz?
9. Van’da yaşayıp herhangi bir aşirete mensup olmayan(Acemler, Kürresinniler, Ermeniler, Karadeniziler) hakkında neler düşünüyorsunuz?

Doğu ve Batı Erkekliği İle İlgili Sorular

1. Doğudaki erkekler ile batıdaki erkekler arasında nasıl bir farklılık görüyorsunuz?
2. Aşiretlerin, erkeklerin kendilerini ifade etmelerini kısıtladığını düşünüyor musunuz?
3. Aşirete mensup olmayanların daha özgür olduğunu düşünüyor musunuz? Erkekliklerinde nasıl bir özgürlük tahayyül ediyorsunuz?
4. Doğuda erkek olmak size ne gibi yükümlülükler getiriyor?

ÖZGEÇMİŞ

İlköğretim, ortaöğretim ve liseyi Van'da okudu. 2015 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyoloji Bölümüne başladı ve 2019 yılında bölümü birincilikle bitirdi. 2019 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde Sosyoloji yüksek lisans yapmaya başladı ve 2022 itibariyle mezun oldu.

